

Läsfrämjande i praktiken

En rapport om projektet

Stärkta bibliotek – staden där vi läser!

Författare: Sandra Hillén, Centrum för konsumtionsforskning,
Göteborgs universitet/Akademien för bibliotek, information,
pedagogik och IT, Högskolan i Borås.

Innehåll

1	Inledning	4
1.1	Bakgrund	4
1.2	Barnbibliotek i den lokala och regionala kulturpolitiken	7
1.3	Följeforskningens syfte och frågor	9
1.4	Följeforskning som metod.....	9
1.5	Metoder och material i fölieforskningen	10
1.6	Teoretiska och metodologiska utgångspunkter	12
1.7	En läsfrämjande kontext	14
1.8	Rapportens upplägg	18
2	Projektet <i>Stärkta bibliotek – staden där vi läser!</i>.....	19
2.1	Projektets organisation	19
2.1.1	Läsfrämjande insatser på tre arenor	23
2.2	Omvärldsbevakning och kunskapsutveckling.....	26
2.2.1	Enkätanalys.....	26
2.3	Samarbeten och samverkan	28
2.3.1	Uppsökande läsfrämjande insatser.....	28
2.3.2	Bokgåvor	29
2.3.3	Barnens växthus.....	34
2.4	Fortbildning och utbildning	43
2.4.1	Läs ♥ förskola.....	45
2.4.2	Stärkta bibliotek och Läs ♥ förskola	47
2.4.3	Normkritiska perspektiv	50
2.5	Jämlika villkor	52
2.5.1	Ett familjecentrerat arbetssätt	55
2.5.2	Mångfald, mångspråk och tillgänglighet.....	57
2.5.3	Barn och ungas rättigheter	60
2.5.4	Biblioteket och barn i olika åldrar	62
2.6	Att pröva nya vägar	65
2.6.1	Tidigare erfarenheter – nya arbetssätt.....	65
2.6.2	Strategiskt och hållbart arbete	67
3	Avslutande diskussion.....	72
3.1	Idén om proportionell universalism	73

3.1.1	En läsfrämjande modell	73
3.1.2	Stärkta bibliotek: en del av ett långsiktigt läsfrämjande arbete	78
4	Litteratur.....	82
5	Bilaga 1.....	88
6	Bilaga 2.....	89

Barn i biblioteksdelen av Barnens växthus. Foto: Sandra Hillén.

1 Inledning

Det här är en rapport om det första året i det läsfrämjande projektet *Stärkta bibliotek – staden där vi läser!* som drivs av folkbiblioteken/Kulturförvaltningen i Göteborg. Jag som skrivit denna rapport är etnolog. De perspektiv jag har med mig utgår från ett intresse för barn och barndom utifrån frågor om barns delaktighet, barns rättigheter och barns tillgång till, representation i och användande av, kultur och kulturinstitutioner. Jag har tidigare följeforskat kring ett läsfrämjande projekt där initiativet kom från en utomstående aktör, *Läsrörelsen*, där förskolor och bibliotek i tre län i Mellansverige deltog. Uttalade syften för projektet *Berätta, Leka, Läs* var att stimulera samarbetet mellan förskolor och bibliotek och målgrupper var de minsta barnen och indirekt deras föräldrar. Det läsfrämjande arbetet skedde på förskolorna och biblioteken i förhoppningen att barnens intresse för böcker och läsning skulle spilla över på hemmet, och att föräldrar som annars inte hittat till biblioteken skulle göra det. Följeforskningens fokus var på närläsning av utvalda bilderböcker, böcker som fanns både i förskolan och som bokgåvor i varje familj, och hur förskolorna arbetade med barnen utifrån böckernas teman (Johansson & Hillén 2016). När jag fick i uppdrag att göra följeforskning av ännu ett läsfrämjande projekt, denna gång i regi av folkbiblioteken i Göteborg såg jag det som en möjlighet att följa ett projekt som initierats på helt andra premisser. *Stärkta bibliotek – staden där vi läser!* utgår från lokalt identifierade behov i bibliotekens verksamheter. Projektet ingår i och finansieras av Kulturrådets satsning *Stärkta bibliotek* som i sin tur har initierats med utgångspunkt i nationellt identifierade behov; att stärka landets biblioteksverksamheter. Utmaningar och förutsättningar skiljer sig dock åt i landet beroende på bibliotekens förutsättningar och placering i stad eller landsort. Detta gör att likadana åtgärder inte kan appliceras i alla sammanhang. Folkbiblioteken i en lokal urban kontext som Göteborgs stad har sina specifika förutsättningar och behov som till en början kan verka svåra att överblicka, men som efter ett tag framstår som mer överskådliga och gripbara. Staden utmärker sig genom strategiskt långsiktigt arbete för jämlika livsvillkor och en mobilisering med fokus på läsning och barn, insatser som påverkat upplägget och genomförandet av *Stärkta bibliotek – staden där vi läser!* i hög grad. Att följa ett projekt som genomförs i skärningsytan mellan lokala och nationella behov har följaktligen varit både spännande och utmanande.

1.1 Bakgrund

Stärkta bibliotek är en satsning som genomförs av Kulturrådet på uppdrag av regeringen. Under åren 2018–2020 kan kommuner, i egenskap av huvudmän för biblioteken, söka bidrag för projekt som långsiktigt stärker folkbiblioteken och på så vis utjämnar ojämlikheter i verksamheterna.¹ Medel för verksamhetsåren 2019–2021 kan sökas både till projekt där nya metoder utarbetas eller till

¹ Läs mer om satsningen på <https://www.kulturradet.se/nyheter/2018/Starkta-bibliotek-i-hela-landet/>

projekt som handlar om att förstärka den befintliga folkbiblioteksverksamheten. Syftet med satsningen är att öka utbudet och tillgängligheten till biblioteksverksamheten i hela landet, ett syfte som utgår från bibliotekslagen. Satsningen är omfattande, totalt fördelas 225 miljoner kronor per år till biblioteksprojekt i Sveriges kommuner (Kulturrådet 2019b, ss. 5–7).² Av dessa utgör 220 miljoner bidrag och övriga cirka 5 miljoner förvaltningsanslag. Ytterligare 25 miljoner kronor per år fördelas genom kultursamverkansmodellen till regional biblioteksverksamhet där hänsyn tas till hur många kommuner som ingår i varje region/län, invånarantal, och regionens/länets yta (Kulturrådet 2019c, s. 9). Projektets inledning har sammanfattats i en delrapport och nio projekt som ingått i satsningens första år har sammanfattats i en kortare skrift för den som vill läsa mer (Kulturrådet 2019b, 2019c).

Göteborgs kommun har sökt och beviljats projektmedel för projektet *Stärkta bibliotek – staden där vi läser!* för alla tre åren av Kulturrådets treåriga satsning. För första året har Göteborgs kommun beviljats 5,7 miljoner kronor, för år två 5,5 miljoner kronor och för det tredje året 3,5 miljoner. Projektet *Stärkta bibliotek – staden där vi läser!* på en lokal nivå kommer härnäst enbart att refereras till som *Stärkta bibliotek*, och i de fall jag skriver om Kulturrådets satsning skriver jag ut det. I Göteborg finns totalt 25 folkbibliotek. När projektet startade i början av 2019 var respektive stadsdel samt Kulturförvaltningen huvudmän för folkbiblioteken. Detta kom att ändras den 1 april 2019, då stadsdelsbiblioteken slogs samman med Stadsbiblioteket, Kulturförvaltningen. Det innebär också att alla bibliotek fick en gemensam sektorchef.

Stärkta bibliotek har fokuserat på insatser som rör barn och unga, samt insatser där de vuxna som omger barnen nås. Projektet handlar om att utveckla barnbiblioteksverksamheten i Göteborg på tre arenor: i biblioteket, i samhället och digitalt – med särskilt fokus på metoder och frågor som rör mångspråk, tillgänglighet samt ett familjecentrerat arbetssätt. Projektet är nära knutet till, och en förstärkning av, mobiliseringen *Staden där vi läser för våra barn* som bland annat tar sin utgångspunkt i de fyra delområden som definieras i arbetet för att göra Göteborg till en jämlik stad (Göteborgs stad 2017b). Målområdet *Skapa god start i livet och goda uppväxtvillkor* utgår från tanken om att tidiga främjande och förebyggande åtgärder och insatser i barns liv kan innebära stora vinster för såväl individer som samhälle (Göteborgs stad 2018, ss. 8–10).³

² Läs mer på <https://www.kulturradet.se/nyheter/2019/biblioteksdagarna-och-starkta-bibliotek-rapport/>

³ Läs mer om dessa delområden på https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/jamlikt-goteborg/fokusomraden/ge-varje-barn-en-god-start-i-livet!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfljo8ziTYzcDQy9TAy9_Q1dLA0cjS19gn0cnQ1Nwwz1wwkpiAJKG-AAjgb6BbmhigCWLjKR/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/ och om mobiliseringen på <https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/jamlikt->

Jämlikhetsperspektivet utgör med andra ord grunden för projektet och en viktig utgångspunkt för ansökan som lämnades in till Kulturrådet är *proportionell universalism*, ett begrepp som handlar om att göra insatser som gynnar alla, dvs. insatserna bör vara generella, men koncentreras för de mest behövande och prioriterade grupperna (Institute of Health Equity 2010, ss. 15, 16). Exempelvis kan det handla om personer med funktionsnedsättning, arbetslösa utrikesfödda kvinnor eller ungdomar som riskerar en ofullständig utbildning. *Proportionell universalism* innefattar också en geografisk dimension, vilket betyder att åtgärderna exempelvis bör anpassas till glesbygdens och mindre kommuners behov eller efter behoven i städernas utvecklingsområden (Melinder 2011, s. 307). Det var i den kontexten Kulturförvaltningen Sektor bibliotek landsatte projektet *Stärkta bibliotek*. För projektet har detta inneburit att de läsfrämjande insatserna delvis riktats mot barn och familjer som tillhör prioriterade grupper eller bor i geografiska områden där behoven ansetts större. I ansökan till Kulturrådet och inom ramen för projektets beviljade budget fanns en forskare som skulle följa projektets första år inskriven. När projektägarna senare sökte en följeforskare betonades det lokala läsfrämjande sammanhanget och jämlikhetsperspektivet. Forskarens uppdrag definierades till att följa, dokumentera och fortlöpande utvärdera projektet ur ett gemensamt överenskommet forskningsperspektiv och skapa förutsättningar för ett kontinuerligt lärande i projektet. Detta för att säkerställa att utvecklingsarbetet i projektet baseras på forskning och beprövad erfarenhet. Forskaren uppmanades särskilt att fokusera på vilka effekter för jämlikhet det läsfrämjande arbetet kan ge, samt hur ett systematiskt och strategiskt läsfrämjande arbete kan byggas upp i en stad av Göteborgs storlek och komplexitet i anbudsförfarandet. I min projektplan adresserade jag dessa aspekter och frågor, vilket har format min följeforskning och senare denna rapport.

goteborg/staden-dar-vi-laser-for-vara-
barn!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfIjo8ziTYzcDQy9TAy9_Q1dL
A0cjS19gn0cnQ1dTI30wwkpiAJKG-
AAjgb6XvpR6Tn5SUCrwp30IwsCs1xy0vULciOqPB0VFQHzp56N/dz/d5/L2d
BISEvZ0FBIS9nQSEh/

1.2 Barnbibliotek i den lokala och regionala kulturpolitiken

Foto: Frida Winter.

Folkbiblioteken är institutioner som kan definieras på många olika vis. De utgör mötesplatser för människor med olika bakgrund och erfarenheter och de kan ses som en del av den svenska folkbildningstraditionen. De erbjuder tillgång till böcker, medier, nya medier och olika kulturevenemang samtidigt som de idag också till viss del fått axla rollen som service- och medborgarkontor. De är offentliga rum som är öppna för alla, och de kännetecknas av sina låga trösklar (Aabø & Audunson 2012), i jämförelse med exempelvis museer eller andra kulturinstitutioner. Samtidigt påverkas bibliotekens roll i samhället av en stegrad global migration och ökad andel nyanlända i samhället (Pilerot & Hultgren 2016), och biblioteken står inför utmaningar som handlar om att möta behov i förhållande till frågor om språklig mångfald, men också till bibliotekens position som interkulturella arenor (Kungliga biblioteket 2017).

Bibliotekens roll i samhället är nära sammanlänkad med det som sker på en kulturpolitisk nivå, dvs. de ideal och idéer som genomsyrar samtiden, de politiska uttryck detta tar sig och hur de manifesteras genom exempelvis olika utredningar och utformande av policydokument och underlag för lagstiftning. Rydsgö & Elf definierar bibliotekens roll på detta vis "Omvärldens förväntningar, användarnas behov och förändringar i tiden påverkar biblioteket men grundidén är att biblioteket är till för alla och det ger tillgång till information och kulturupplevelser, stimulerar läslust och ger möjlighet att skapa egen kunskap" (2007, s. 24). Biblioteksverksamheten styrs av bibliotekslagen där det slås fast att biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla och i uppdraget ingår att främja det demokratiska samhällets utveckling, litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Folkbiblioteken ska bland annat främja läsning och tillgång till litteratur och öka kunskapen om hur informationsteknik kan

användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet.⁴ I Kungliga bibliotekets förslag till en nationell biblioteksstrategi tas demokrati upp som det övergripande mål som biblioteken ska sträva mot. Utgångspunkten är bibliotekslagens portalparagraf om *bibliotek för alla*. Detta uttrycks i formuleringen ”Ett demokratiskt samhälle där alla fritt kan ta del av världens samlade litteratur och kunskap för att kunna verka i samhället på egna villkor” (Kungliga biblioteket 2019, ss. 1, 3).

Fokus för den här rapporten är bibliotekens arbete med och för barn och unga, och inte sällan utifrån definitionerna barnbibliotek och barnbibliotekarier. Det är dock först från 1960- och 70-talet som det går att prata utifrån begreppet barnbibliotek. Då inrättades barnbibliotekarietjänster och bibliotekets verksamheter utvecklades och förändrades (Rydsjö & Elf 2007, s. 24), och har fortsatt att utvecklas efter det. Också inrättandet av särskilda barnavdelningar ingår i den utvecklingen (Lundgren 2015; Tveit 2016). En förändrad syn på barn och vem biblioteken är till för har ställt biblioteken inför nya utmaningar vilket har lett till en omdaning av bibliotekens uppdrag och av själva biblioteksrummet (Juncker 2010). I den omfattande översikten *Studier av barn- och ungdomsbibliotek. En kunskapsöversikt* definieras barnbiblioteken som en självklar del av den ordinarie biblioteksverksamheten: ”Barnbiblioteket är en del av folkbiblioteket och folkbiblioteket vänder sig till alla i ett samhälle, oavsett ålder eller andra tillhörigheter” (Rydsjö & Elf 2007, s. 24). I bibliotekslagen från 1996 slås det fast att folk- och skolbibliotek ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att genom olika medier stimulera till läsning (Rydsjö & Elf 2007; Sandin 2013), formuleringar som upprepas i bibliotekslagen från 2013 där det går att läsa att ”Folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bland annat genom att erbjuda litteratur utifrån deras behov och förutsättningar”.⁵ I Göteborgs biblioteksplan som gäller mellan åren 2013–2021 går det att läsa att: ”Folkbiblioteken ska samverka med andra förvaltningar och organisationer för att så effektivt som möjligt nå bibliotekslagens prioriterade grupper; barn och unga, människor med funktionsnedsättning samt människor med andra modersmål än svenska” (Göteborgs stad 2013, s. 15).

För forskare erbjuder biblioteken många olika infallsvinklar; de kan studeras som platser kopplade till demokratiska möten och samtal, som platser för barn, ungdomar och vuxna, som kulturinstitutioner med låga trösklar samt som en arena för kulturpolitik. För en etnolog med ett forskningsintresse för barn och unga är det lätt att känna igen sig i de oftast tvärvetenskapligt inspirerade översikter, kartläggningar, utredningar och forskningsprojekt som görs,

⁴ Som det definieras i bibliotekslagen (Bibliotekslag 2013:801, 2 § och 7 §). Läs mer på https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801.

⁵ Som det definieras i bibliotekslagen (Bibliotekslag 2013:801, 8 §). Läs mer på https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801.

företrädesvis av verksamma inom, eller i samarbete med, bibliotek och biblioteksforskning. Dessa fokuserar som regel hur biblioteken kan arbeta lässtimulerande och läsfrämjande, hur biblioteken kan vara relevanta platser för barn och unga och deras vårdnadshavare och andra viktiga vuxna, hur bibliotekens kan säkerställa sina uppdrag att nå dessa målgrupper och hur barn och unga kan ses som medskapande i både biblioteksrummet och som biblioteksbesökare (se Johansson & Hultgren 2018; Rydsjö et al. 2010; Sandin 2013). De forskningsperspektiv som anläggs utgår inte sällan från frågor och teoretiska perspektiv som jag känner igen från etnologisk forskning om barn och från barndomsforskningsfältet, exempelvis innefattar dessa problematiseringar av barnperspektiv och barns perspektiv samt barns delaktighet och rättigheter som de uttrycks i FN:s konvention om barnets rättigheter.

1.3 Följeforskningens syfte och frågor

Följeforskningens syfte har varit att, inom en läsfrämjande kontext, följa och löpande utvärdera det som gjorts i biblioteksverksamheten i Göteborgs stad inom projektet *Stärkta bibliotek* under dess första år.

Frågorna jag har utgått från är:

- Hur kan idén om *proportionell universalism* stärka jämlikhetsarbetet i en lokal kontext?
- Hur kan det arbete som gjorts i *Stärkta bibliotek* omsättas till en läsfrämjande modell?
- Hur kan projektet *Stärkta bibliotek* bidra till ett strategiskt och hållbart läsfrämjande arbete i en stad av Göteborgs storlek och komplexitet?

1.4 Följeforskning som metod

Följeforskning är en form av praktikinära forskning som ska komma både praktikerna och forskaren till gagn. De som arbetar inom projektet eller inom den praktiska verksamheten får en utomstående blick på det som görs från ett forskningsperspektiv. För forskarens del kan följeforskningen bidra med kunskaper och material inom det egna intressefältet, samt möjligheter att utveckla teoretiska spår och begreppsapparater. Att vara följeforskare är att följa en process eller ett projekt under en avgränsad tid. Följeforskning handlar om att dokumentera, analysera och återkoppla samt att förankra slutsatser i relevant forskning inom fältet och bidra med nya perspektiv. Beroende på hur följeforskningens uppdrag och syfte ser ut kan vissa delar bli mer framträdande än andra i följeforskarens arbete.

Tidsperspektivet är angeläget att nämna här, då tidsramarna för följeforskningen också påverkar vilka forskningsmetoder som används, följeforskarens roll och vilket resultatet blir. Följeforskning med en omfattande tidsram ger möjligheter till återkommande återkoppling mellan följeforskare och dem som omfattas av projektet eller processen, medan återkopplingen i projekt med en mer blygsam

tidsram mestadels sker i efterhand. I det första alternativet kan forskaren vara mer delaktig och påverka processen åt något håll, om det ingår i uppdraget. Det kan ske genom återkommande återkopplingar eller interventioner i projektet. Vid kortare insatser sker oftast insamling av material och analys parallellt, även om också kortare uppdrag också medger en viss återkoppling. Då min följeforskning av *Stärkta bibliotek* har sträckt sig från april till och med december 2019, och jag inom den tidsramen också har orienterat mig inom projektets innehåll och kontext så har kunskapsutbytet koncentrerats till avgränsade insatser då det har funnits utrymme för detta, eller där det har efterfrågats. Den största återkopplingen sker, på grund av följeforskningens tidsmässiga ramar, i efterhand genom denna rapport. Det är också så som kunskaper och lärdomar som genererats inom projektet kan spridas utanför projektets ramar, då jag utgår från att lärandet kan vara relevant för andra professionella och att det kan få betydelse även i andra praktiker.

1.5 Metoder och material i följeforskningen

Att projektet genomförs på tre arenor: på biblioteken, genom uppsökande verksamhet och digitalt, erbjuder tillgång till ett rikt material. Samtidigt gör bredden på projektet att följeforskningen inte kan bevaka allt som sker, ett urval av det mest väsentliga och representativa har därför gjorts. Jag har gjort ett slags rörligt fältarbete, eller en mobil etnologi, som följer projektet där det rör sig och förhåller sig till de människor, möten, aktiviteter och materialiteter som ryms inom projektets ramar (Czarniawska 2007). Som följeforskare kan jag bidra med den distanserade blick som fångar upp det som inte uppfattas av dem som är mitt i praktiken och därmed bidra med en systematisk dokumentation av, och återkoppling kring, den modell som används. Några teman har kommit att bli mer betydande att följa än andra i min följeforskning, dessa är läsfrämjande praktiker och samverkan. I dialog med projektdeltagare och projektledning har ytterligare teman adderats, nämligen fortbildning/utbildning samt praktiker kring bokgåvor. Genom följeforskningens gång har jag löpande förhållit mig till jämlikhetsfrågor, då de utgör själv förutsättningen för mobiliseringen *Staden där vi läser för våra barn*, och för projektet *Stärkta bibliotek*. Däremot har jag gjort vissa avgränsningar: en mätning av de långvariga effekter projektet kan ha är svår att göra inom studiens tidsmässiga ram och kräver uppföljning efter projekttidens slut.

Metoderna jag har använt mig av är deltagande observation, intervjuer med koordinators och kontinuerliga samtal med projektledare samt analys av det skrivna material som producerats inom ramen för projektet. Metoderna ingår alla i den etnografiska/etnologiska verktygslådan och har valts utifrån förutsättningarna för följeforskningen och för att fånga komplexiteten i projektet. Genom att befinna mig i de situationer där människor möts, se vad som görs och lyssna på vad som sägs har jag fått en bild av hur projektet utvecklats, och har haft möjlighet att återkoppla kring frågor jag fångat upp under projektets gång genom aktivt deltagande på koordinatorsmöten (då det efterfrågats). Jag har gjort nedslag bland aktiviteter som fokuserar något av följeforskningens teman: läsfrämjande praktiker, samverkan, bokgåvor och

fortbildning/utbildning. Jag har gjort flera observationer och deltagande observationer av *Barnens växthus* (både av aktiviteter riktade till allmänheter och till skolklasser), och av aktiviteter kopplade till utbildning/fortbildning som riktar sig utåt, exempelvis utbildningstillfällen i *Läs ♥förskola*, *ABC-kursen* och en utbildning för blivande *Läsambassadörer*, vilka kommer att lyftas fram som empiriska exempel i denna rapport. Utöver detta har jag bidragit i analysarbetet kring en enkät bland stadens barn- och ungdomsbibliotekarier som koordinatorena genomfört, och jag har tillsammans med projektledaren genomfört och planerat en workshop för stadens bibliotekschefer samt bidragit med underlag inför projektets fortsättning under dess andra år. Jag fick också möjlighet att vara med och dokumentera en workshop om mobiliseringen *Staden där vi läser för våra barn* som utfördes av Mistra Urban Futures⁶ vilket gav mig värdefull kunskap om mobiliseringen. Mobiliseringen har utvärderats som ett av tre lyckade exempel på storstadsregionernas jämlikhetsarbete, och workshopen utgjorde en del av det utvärderingsarbetet (se Forsemalm 2019). Under året har jag genomfört intervjuer med de sju koordinatörer som ingått i projektet. Dessa har genomförts på Stadsbiblioteket eller på respektive stadsdelsbibliotek där koordinatorena har haft sina arbetsplatser. I ett fall har jag skickat intervjufrågorna per mail på grund av hinder för en fysisk intervju. Jag har utgått från en intervjuguide med ett antal frågor generella frågor kring själva projektet, och några riktade frågor beroende på fokus- och ansvarsområden (se bilaga 1). Intervjuerna har spelats in digitalt och har sedan transkriberats av mig, ett arbete som också ingått som en del av min analysprocess. Koordinatorernas svar har kommit att få en central betydelse för den här rapporten. Såväl deras erfarenheter, kunskaper och kontakter, som hur de har kommit att omsätta dessa till praktiker, har visat sig utgöra en viktig del av det långsiktiga arbete som grundlagts under projektets första år. Jag har också haft möten och samtal med projektledaren för att orientera mig i projektet och diskutera frågor allt eftersom de har dykt upp. Den information jag har fått under dessa möten har kompletterats med frågor kring specifika ämnen per mejl.

Materialet som denna rapport bygger på är med andra ord omfattande och innefattar både sådant material som jag själv producerat och sådant material som producerats av andra inom projektet. Materialet som jag producerat innefattar bland annat fältanteckningar från koordinatorsgruppens möten och enstaka styrgruppsmöten, fältanteckningar från aktiviteter, utbildningar och fortbildningar, transkriberade intervjuer med koordinatörer samt anteckningar från samtal med projektledare och projektägare. Det material som producerats av andra inom projektet består exempelvis av halv- och helårsrapporter som koordinatorena författat, en slutrapport om samarbetet kring *Barnens växthus* samt den rapport om projektets första år som projektledaren skrivit. Jag förhåller mig också till presentationer av projektet som projektgruppen gjort utåt, såväl som interna arbetsdokument och presentationer. Även

⁶ Mistra Urban Futures var mellan 2010 och 2019 ett internationellt forsknings- och kunskapscentrum för hållbar urban utveckling. Läs mer på <https://www.mistraurbanfutures.org/sv>

enkätanalysunderlaget från koordinatörerna ingår som en del av mitt material, då det är intressant för att det sätter in både pågående staden-övergripande satsningar och projektspecifika insatser i ett verksamhetssammanhang. Också dokumentationen av workshopen om *Staden där vi läser för våra barn* är intressant som material, då den hjälper mig att sätta in *Stärkta bibliotek* i ett större sammanhang.

1.6 Teoretiska och metodologiska utgångspunkter

Det teoretiska ramverket innehåller flera olika delar som fångar upp de olika intentioner som finns inom projektet. Dessa behövs för att förstå komplexiteten i projektet, och är samtidigt tänkta att fungera samverkande.

Kunskapsutvecklingen i projektet *Stärkta bibliotek* kan studeras som en kollektiv och situerad process (se Gherardi 2008), där fokus på lärandet som sker i projektet, och de lärdomar som kan dras av detta, i sin tur kan bidra till nya (läsfrämjande) praktiker. Även i projektplanen för *Stärkta bibliotek* tas tankar om reflektion i praktiken upp, vilket kan knytas till begreppet 'knowing-in-practice', dvs. en kunskap som utvecklas i vardagsrutiner, i interaktioner människor emellan och i relation till det diskursiva och materiella som omger oss (Gherardi 2008, s. 523; Hager et al. 2012), vilket också kan relateras till teorier om kollaborativt lärande och kollegialt lärande (se Hardy et al. 2012; Langelotz 2017).

Intentionen med kontinuerligt lärande, och uppföljning av det i vardagsarbetet, kan analyseras utifrån en ansats influerad av 'practice theory', en praktikteoretisk ansats (se Hesslow et al. 2017). Praktikteorin är nära förknippad med kunskap och lärande, och utgår från att människor både skapar och omvandlar världen som de bebor, och att det sker i samspel med de sociala strukturer som omger dem. Praktik, från engelskans 'practice', kan definieras som "vad människor gör, på en specifik plats och i en specifik tid" (Kemmis 2005, s. 23), eller som en mängd aktiviteter som arrangerats av människor för människor (Schatzki 2005, s. 471), och dessa aktiviteter hänger samman i tid och rum (Rönnerman 2018; Schatzki 2010b). Praktiker, och allt som pågår inom dessa, kan då förstås som ett slags nät eller nätverk, eller som maskor i ett nät. Alla dessa maskor, mindre nät och konfederationer bildar ett gigantiskt nätverk, eller praxisordning, som utgörs av både sociala fenomen och mänsklig samexistens (Schatzki 2005, s. 473). *Stärkta bibliotek* kan förstås som en praktik där läsfrämjande insatser riktade mot barn och unga och jämlikhetsfrågor står i centrum, en praktik som ingår i ett nätverk av andra praktiker och arrangemang. Samtidigt består alla sociala fenomen av relationer mellan mänskliga praktiker och materiella arrangemang, dvs. materialiteten är en del av det sociala (Schatzki 2010a, s. 123), en tanke som går att applicera på de sammanhang i projektet där exempelvis praktiker kring en bok, eller praktiker som appliceras i biblioteksrummet, är i fokus.

Processen i *Stärkta bibliotek* analyseras också utifrån teorier om aktörssamverkan. Utgångspunkten är då att aktörerna i projektet har samlats

kring en gemensam tanke, en idé, om att tidiga läsfrämjande insatser kan bidra till en jämlik stad och att dessa mest effektivt genomförs som en del av ett familjecentrerat arbetssätt. En idé har dock inte förmågan att spridas på egen hand. Den måste plockas upp av någon aktör, exempelvis en människa, organisation eller verksamhet, så att den får energi att leva vidare. Med en idé menas inte bara det språkliga, ord kan översättas till handlingar, objekt och symboler, som i sin tur kan översättas till ord. Vissa idéer plockas upp och används, och vissa blir aldrig något mer än just idéer. När en idé omsätts till objekt eller handlingar går det att påstå att idén har materialiserats (Czarniawska & Joerges 1996). En idé förblir inte heller så som den var från början, den omvandlas under processens gång. Då är det användbart att tala om begreppet översättning. Ibland leder översättningar till oavsiktliga konsekvenser och oväntade resultat. Att sätta fokus på översättningarna kan göra en idé ibland oförutsägbara resa mellan olika praktiker mer tydlig och gripbar (Czarniawska & Joerges 1996; Lindberg & Erlingsdóttir 2005, s. 2). Vad händer när en idé ska omsättas i praktiken och hur ”översätter” projektets olika aktörer den i sin respektive verksamhet? Vilka blir effekterna när idén rör sig mellan olika praktiker, och hur förändrar den i sin tur andra praktiker?

Det dialektiska förhållande mellan kunskap och hur den uttrycks i praktiker bekräftas genom följeforskningen som metod, då följeforskning kan definieras som en slags ”fortgående utvärdering”, eller som en ”forskningsbaserad utvärdering” som kombinerar två företeelser som både komplementerar och delvis överlappar varandra, forskning och utvärdering. Viktiga frågor i följeforskning är vilken nytta, samhällsrelevans och kunskapsutveckling den leder till och hur det som lärs faktiskt kan komma till användning (Ahnberg et al. 2010, ss. 55, 56). Då tyngdpunkten i följeforskningen legat på att förstå processen från ett teoretiskt perspektiv, och på en fortlöpande återkoppling och omsättning av dessa lärdomar till praktisk nytta har jag valt att kalla denna typ av följeforskning för en ”forskningsbaserad kunskapsutveckling”.

1.7 En läsfrämjande kontext

Barnavdelningen på Kortedala bibliotek. Foto: Sandra Hillén.

2016 fick Läsdelegationen i uppdrag är att samla alla tänkbara aktörer runt insatser för läsning i och utanför skolan och på så vis bidra till mer likvärdiga förutsättningar för landets barn och unga. Deras arbete har utgått från skolans styrdokument och de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande. Prioriterade målgrupper har varit barn och unga mellan 0–18 år samt vuxna i egenskap av läsande förebilder för barn och unga. Syftet är att alla barn i landet ska kunna uppnå tillfredsställande läsförmåga och få tillgång till lustfyllda upplevelser genom läsning (Läsdelegationen 2018, ss. x, 13). Läsdelegationens arbete resulterade i betänkandet *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället*. I betänkandet har delegationen identifierat ett antal utvecklingsområden och förslag på strategier. Förutom dem som berör förskola och skola direkt, som exempelvis fokus på små barns läsning, läsning i fritidshem och tillgång till skolbibliotek, inkluderar förslagen också ett läsfrämjandelyft för folkbibliotekarier och en satsning där föräldrars delaktighet i sina barns lärande stärks och deras roll som läsande förebilder främjas. Tanken är att det senare ska ske genom samverkan mellan studieförbunden och andra läsfrämjande aktörer, exempelvis Kulturrådet (Läsdelegationen 2018, ss. 13–18). I Kulturrådets handlingsprogram för läsfrämjande från 2019 definieras läsfrämjande som att ”ta bort hinder för läsning och öppna vägar till litteratur, bidra till att människor kan utveckla alla sina språk, stärka läsarens självtillit och läsaridentitet, öka tillgången till en mångfald av litteratur på olika språk och i olika format för läsare i alla åldrar” samt att ”ge fler möjlighet till en konstnärlig upplevelse genom litteratur” (Kulturrådet 2019a, s. 5). Det läsfrämjande arbete som görs i Göteborgs stad kan sammanfattas i Stadsbibliotekets film *Vet du om att du kan förändra ditt barns liv?* Budskapet är att 10 minuter läsning om dagen kan förändra ett barns liv, och att läsning gör att barnet vid 17 års ålder har ett ordförråd på 50.000 ord, till skillnad från

15.000 ord hos ett barn som inte ingen vuxen läst för.⁷ Argumenten som förs fram i filmen utgår från en vedertagen diskurs kring exempelvis litteracitet, högläsningens vinster och tanken om den goda boken (se Björklund 2008, 2010; Johansson & Hillén 2016; Liberg 1993/2006; Taube 2007). Forskningen säger att barn som tidigt kommer i kontakt med böcker, tidningar och tidskrifter i hemmet har ett försprång gentemot barn från hem där det inte läses i samma utsträckning. Forskarna är så pass eniga om detta att det går att påstå att ”Det råder konsensus bland forskare om föräldrars betydelse för barns tidiga språkinläring” (Andersson 2015, s. 29). Rydsjö identifierar fyra faktorer som har positiv betydelse för små barns språkutveckling och deras senare läsförmåga och läsförståelse, och de är: en positiv attityd till läsning i hemmet, föräldrars engagemang, regelbunden högläsning och tillgång till böcker, tidningar etc. i hemmet (Rydsjö 2015, s. 12). Det som sägs i filmen går också att relatera till en Matteuseffekt, dvs. att små barn som tidigt ”duschas” i ord utvecklar en tidig läsförmåga och en identitet som läsare, medan barn som lär sig långsammare utvecklar en svagare identitet som läsare som leder till att läsningen successivt får en allt mindre betydelse i deras liv.⁸ Denna uppfattning är dock omdiskuterad. Visserligen påvisar den vinsterna med tidiga läsfrämjande insatser och tidig lässtimulans, men samtidigt läggs ansvaret för en medveten och kvalitativ språkstimulans till stor del på vårdnadshavarna (Andersson 2015), och höjer ribban för vad ett gott föräldraskap innebär (Markström 2013). Det går också att ifrågasätta vad tankar om att barn redan innan skolåldern bör formas till framtida läsare gör med uppfattningen om de barn som man av olika orsaker inte kunnat eller hunnit nå fram till (Johansson & Hillén 2016, s. 28).

Som jag tidigare nämnt har mobiliseringen *Staden där vi läser för våra barn* fått utgöra det goda exemplet från Göteborg när storstädernas jämlikhetsarbete utvärderades av *Mistra Urban Futures*. Något som framkommit både under workshopen kring *Staden där vi läser för våra barn* och i samtal med projektledaren för *Stärkta bibliotek* utgör epidemiologen och folkhälsoforskaren Sir Michael Marmots framträdande på konferensen *Gör Göteborg Jämlikt*, 2014 en viktig ögonöppnare för många som ingått i mobiliseringen. När fick han frågan vad han ansåg vara det absolut viktigaste utgångspunkten i jämlikhetsarbetet, lär han ha sagt ”Om ni ska göra en sak för att minska skillnader i livsvillkor och hälsa, läs för era barn”. I WHO-rapporten ”Closing the gap in a generation” (CSDH 2008), skriven av 19 kommissionärer under ledning av Marmot, konstateras att social rättvisa bokstavligen är en fråga om liv och död då hälsoklyftorna ökar, både inom länder och mellan länder. Den utvecklingen relateras i rapporten till sociala förhållanden (sociala bestämningsfaktorer för hälsa). Dessa kan handla om under vilka uppväxtförhållanden och i vilken miljö människor växer upp, under vilka

⁷ Se filmen *Vet du om att du kan förändra ditt barns liv?* på https://www.youtube.com/watch?v=X1nzc9P5MSA&feature=emb_title

⁸ Ursprunget till tanken om en Matteuseffekt är bibelstället Matt. 25:29: ”Var och en som har, han skall få, och det i överflöd, men den som inte har, från honom skall tas också det han har.”

villkor och i vilken slags miljö människor arbetar samt hur organiseringen av, och tillgängligheten till, den sociala välfärden och hälso- och sjukvården ser ut. Kommissionen ger tre övergripande rekommendationer som kan användas för att komma tillrätta med den oroande utveckling de identifierar i rapporten. De två första rekommendationerna är relativt generella: att förutsättningarna för människors dagliga liv bör förbättras och att den ojämlika fördelningen av makt, pengar och resurser ska angripas, och att detta bör ske på global, nationell och lokal nivå. Den tredje rekommendationen handlar mer specifikt om hur detta ska gå till: genom att använda metoder för att mäta och följa ojämlikheten i hälsa, utveckla kunskapsbasen, utbilda människor som är tränade att se hälsans sociala bestämningsfaktorer samt utveckla människors medvetenhet om dessa (CSDH 2008, ss. 202–206, Statens folkhälsoinstitut 2008).

Bokpåsar från Läs ♥ högt på Stadsbiblioteket. Foto: Sandra Hillén.

I rapporten som skrevs i samband med utvärderingen av *Staden där vi läser för våra barn* pekas (o)jämlighet ut som en högst aktuell fråga i tiden, och WHO-rapporten som begynnelsepunkten för det internationella arbetet för minskad ojämlikhet i hälsa/social hållbarhet, något som också har lett till liknande initiativ på regional och nationell nivå (Forsemalm 2019, s. 8). I en läsförfrämjande kontext kan det också vara av vikt att nämna att ojämlika villkor också kan relateras till internationella yttre faktorer som en ojämlik skola, vilken tar sig uttryck i försämrade skolresultat och prestationer bland elever länderna emellan. Skillnader i pojkars och flickors läsförmåga har också konstaterats i jämförande undersökningar som *Progress in International*

Reading Literacy Studies (PIRLS) genomförd av IEA, och *Program for International Student Assessment Studies*, mer känd som PISA-undersökningen, genomförd av OECD (Taube 2007, s. 108, jmf Fredriksson & Taube, 2012). Dessa undersökningar har bidragit till att en tidigare oro för att flickor riskerar att halka efter nu har bytts ut mot om en oro för pojkars underprestationer (Taube 2013, s. 101).

Ett viktigt begrepp för såväl *Staden där vi läser för våra barn* som för *Stärkta bibliotek* är, som tidigare nämnts, *proportionell universalism*. Begreppet lyfts i underlaget för mobiliseringen, och definieras där som ”en forskningsbaserad strategi som betyder att generella insatser ges till alla men i högre dos till dem med störst behov” (Göteborgs stad 2017b, s. 20). Detta kan läsas som att utgångspunkten är att breda läsfrämjande insatser gynnar alla invånare, men att dessa bör ges i högre doser till dem som behöver det mer. Många barn i Göteborg har goda förutsättningar att ha en bra barndom där de får med sig det de behöver för att leva väl som vuxna, men staden har också problem som kan relateras till segregation och skillnader i jämlikhet och hälsa, något som uppmärksammas i *Jämlikhetsrapporten 2017: Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg*. För barns del är dessa ojämlikheter ofta kopplade till frågor som rör utbildning, omsorg eller vård, men de kan också exempelvis handla om tillgången till kulturverksamheter, fritidsaktiviteter eller hur den omgivande miljön är utformad och vad den erbjuder.⁹ Vikten av tidiga insatser är premissen för mycket av det arbete som görs inom ramen för *Jämlikt Göteborg/Jämlik stad* och för mobiliseringen kring läsning, men att nå barn och unga och de vuxna som omger dem, i en stad som är segregerad, är en utmaning. De som arbetar på familjecentraler, öppna förskolor, bibliotek eller inom förskolan kan möta barn från ett brett spektrum av familjer, där alla från välutbildade föräldrar, via föräldrar som har svenska som andra språk till föräldrar som är analfabeter ingår.

Begreppet *proportionell universalism* går också att hitta i andra folkhälsopolitiska sammanhang och utgör en av rekommendationerna i jämlikhetsrapporten för jämlikhetsarbetet i staden (Göteborgs stad 2017a). Eftersom begreppet är en utgångspunkt i den läsfrämjande lokala kontexten, och i projektansökan för *Stärkta bibliotek*, är det också en utgångspunkt för denna rapport. I projektet har jag valt att följa idén om det läsfrämjande arbetet, så som den verbaliseras exempelvis genom skrivna dokument och på möten och i intervjuer och så som den materialiseras och omsätts i läsfrämjande praktiker, genom olika typer av aktörssamverkan och i andra aktiviteter som jag följt i mitt fältarbete (se Czarniawska & Joerges 1996, Schatzki 2005). Jag har i den här

⁹ För mer sammanfattad information om skillnader i livsvillkor och hälsa mellan grupper och områden i Göteborg se https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/jamlikt-goteborg/goteborgs-skillnader!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfIjo8ziTYzcDQy9TAy9_Q1dLA0cjS19gn0cnQ1dnI31w8EKAgx dHA1NgAoMPAzdDBwDXc38g1xND Ax8TPWjiNFvgAicDZyCjJyMDQzc_Y3I0Y9sEnH68SiIwm98QW4oEDgqAgDderfV/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/

rapporten valt att fokusera främst på läsfrämjande praktiker riktade mot målgruppen barn och unga och deras familjer, då de har en central roll i följeforskningen som mottagare av idén om de läsfrämjande insatserna och i den praktik de omsätts.

Idén om det läsfrämjande arbetet kompletteras av idén om det familjecentrerade arbetssättet, FCA. Det kan, som namnet antyder, ses som ett arbetssätt och en metod, men det innefattar också en överenskommelse om en idé som många aktörer gått samman om och som sen omsatts till juridiska dokument i form av kontrakt mellan aktörer på en regional och en lokal nivå. Jag kommer att ge exempel på hur tanken om FCA har framträtt i olika delar av *Stärkta bibliotek*, och hur idén också har omsatts till praktik genom olika aktiviteter och genom aktörssamverkan inom projektet.

1.8 Rapportens upplägg

Det finns många olika sätt att presentera och tematisera ett så omfattande projekt som *Stärkta bibliotek* i en rapport. Jag kommer att inleda resultatdelen med ett avsnitt där jag beskriver projektets organisering, hur projektgruppen sett ut och övergripande berättar vad som gjorts under projektets första år. Strukturen för rapportens följande avsnitt har baserats på den definition Amira Sofie Sandin gör (2011) av olika typer av lässtimulerande projekt där barn och unga varit indirekt eller direkt målgrupp, med utgångspunkt i vad som motiverat dem.¹⁰ Där urskiljer hon a) *omvärldsbevakning och kunskapsutveckling*, dvs. projekt som tar sin utgångspunkt i samtidens behov och syftar till att utveckla nya kunskaper och metoder för ett lässtimulerande arbete, b) projekt som ses som *en möjlighet att pröva* exempelvis nya arbetsmetoder eller utveckla och anpassa existerande, c) projekt som syftar till att *utveckla samarbete*, inom den egna organisationen eller med andra aktörer, samt d) *fortbildande projekt*, dvs. en slags förmedling av information och erfarenheter i syfte att inspirera, höja kompetensen hos och/eller resultera i nya kunskaper för dem som deltar (Sandin 2011, ss. 46–55).

Sandin avgränsade sin studie till projekt som låg utanför bibliotekens ordinarie läsfrämjande verksamhet och var begränsade i tid. Även om den avgränsningen skiljer sig från hur *Stärkta bibliotek* har organiserats så avspeglas alla de motiv som tas upp i hennes studie i projektet, och blir på så vis relevanta för min kategorisering och analys av det som gjorts inom ramarna för projektet. Därför kommer läsaren av denna rapport att känna igen sig i hennes uppdelning, även om jag tagit mig friheten att omformulera dem något under rubrikerna *Omvärldsbevakning och kunskapsutveckling*, *Samarbeten och samverkan*, *Fortbildning och utbildning* samt *Att pröva nya vägar*. Dessa fångar upp frågor

¹⁰ Inom ramen för projektet Läskonster har Sandin analyserat rapporter från olika lässtimulerande projekt som genomförts i Sverige mellan 2001 och 2011. Syftet med undersökningen var att bidra till en mer genomtänkt utveckling av det lässtimulerande arbetet. Detta arbete har redovisats i boken *Barnbibliotek och lässtimulans*. Delaktighet, förhållningssätt, samarbete (Sandin 2011).

kring arbets- och förhållningssätt inom projektet, och stämmer väl in med den årsrapportering som gjorts av projektgruppen och med den projektansökan som låg till grund för projektet. Jag har också lagt till en rubrik som ringar in det som utgör grunden i projektet: *Jämlika villkor*. Under dessa rubriker har jag sedan beskrivit det som genomförts, på vilket sätt och vilka satsningar som prioriterats under projektets första år. En knivskarp uppdelning mellan hur projektgruppen arbetat inom ramen för projektet, och projektets prioriterade satsningar går naturligtvis inte att göra. Jag har medvetet valt att inte redovisa alla aktiviteter som genomförts och alla initiativ som tagits i projektet, med hänsyn till komplexiteten och den här rapportens omfattning. Istället möjliggör rubrikerna en tematiserad analys där de fungerar som ett sätt att få en överblick över det som gjorts och hur det passar in i ett läsfrämjande sammanhang. Rapporten avslutas med en analys av det som beskrivits, och hur detta arbete kan bidra till det hållbara läsfrämjande arbete som görs av biblioteken i Göteborg.

2 Projektet *Stärkta bibliotek – staden där vi läser!*

Utmaningar för följeforskningen av *Stärkta bibliotek* har varit att projektet tangerar så många olika delar av det läsfrämjande arbete som redan görs i Göteborgs, både av biblioteken och inom mobiliseringen. Dels inkluderar projektet nya insatser och nya former för samverkan, dels innefattar det utveckling och/eller fördjupning av redan pågående satsningar och samarbeten. För att förstå komplexiteten i projektet och dess ansatser har jag som följeforskare känt ett behov av att hitta redskap som hjälper mig att förstå de olika syften och motiv som ryms inom projektet, men också att kunna motivera att jag gör en åtskillnad mellan pågående arbete inom verksamheten och sådana aktiviteter som ligger utanför det ordinarie arbetet, även om gränserna däremellan är relativt flytande. I det här kapitlet ger jag en bild av projektets organisation och beskriver det som gjorts inom *Stärkta biblioteks* första år.

2.1 Projektets organisation

Under 2019 har projektet organiserats som följer:

Projektägaren, i det här fallet chefen för sektor Bibliotek inom Kulturförvaltningen Göteborg, Anette Eliasson, är den som initierat projektet. I projektägarens åtaganden ingår bland annat att inrätta avtal och utfärda offerter samt att ingå i styrgruppen.

Styrgruppen har haft mandat att ta beslut rörande projektets inriktning, omfattning och eventuella större förändringar, i samråd med projektledaren. Styrgruppen har sammanträtt kontinuerligt under året, och deras uppdrag har inbegripit att följa upp uppsatta mål och säkerställa att projektet når dessa, fastställa tidplan och budget och tillföra de resurser som behövs ingått. Förutom

sektorchefen och projektledaren för *Stärkta bibliotek* har flera enhetschefer samt processledaren för *Staden där vi läser för våra barn* ingått i styrgruppen. De deltog också i rekryteringen av de sju koordinatörer som senare ingick i projektgruppen. Utöver det har styrgruppen haft som uppgift att utgöra ett stöd för projektledaren och skapa goda förutsättningar för det arbete som projektledaren gör.

Projektledaren Bodil Alvarsdotter har jobbat ett antal år som konsulent med samordning av den stadenövergripande barnbiblioteksverksamheten. Hon tog med sig sina redan uppbyggda nätverk och långvariga relationer inom biblioteken i Göteborg och med andra förvaltningar in i projektet, vilket har underlättat för att arbeta brett och att hitta rätt sammanhang, personer och kompetenser för projektet. Dessutom har hon redan etablerade kontakter i olika bibliotekssammanhang runt om i Sverige som också varit värdefulla i arbetet med *Stärkta bibliotek*. Projektledarens arbetsuppgifter har bland annat inbegripit att ta fram projektplan, tidplan, budget och kommunikationsplan för projektet i samråd med berörda parter och säkerställa att projektet levererar enligt dessa planer och att sammankalla projektgruppen och styrgruppen. Projektledaren har rapporterat om projektets progress och tagit med aktuella frågor och förslag från projektgruppen till styrgruppen och förmedlat vilka beslut som har tagits i styrgruppen till projektgruppen. Projektledaren har på så vis fungerat som en länk mellan dessa båda grupper, och hon har också utgjort en länk mellan *Stärkta bibliotek* och verksamheterna på folkbiblioteken i Göteborg. I projektledarens ansvar har också uppgiften att identifiera behov av kompetensutveckling hos projektets deltagare och övrig bibliotekspersonal ingått. Hon har även ansvarat för återrapporteringen till Kulturrådet och för att söka nya projektmedel samt för att hålla kontakt med följeforskaren och följa upp följeforskningen, vilket innebär att vi har haft tät kontakt.

Projektgruppen har under 2019 bestått av sju koordinatörer, en projektledare, en kommunikatör, samt en stödperson från enheten Digitala biblioteket. Rekryteringen av projektgruppen har skett internt. Gruppen har setts ungefär en gång i veckan och skapat utrymme för dialog om vad som kan göras, på vilket sätt och i samverkan med vem. Mer omfattande förslag har sedan förankrats i styrgruppen, som också tagit beslut om vilka satsningar som ska genomföras och inte. I de fall styrgruppen inte kunnat fatta beslut har frågor lyfts till bibliotekets ledningsgrupp.

Koordinatorerna har arbetat utifrån olika specialområden och inriktningar. Mer information om vem som gjort vad och deras bakgrund presenteras separat i detta avsnitt. Gruppens huvudsakliga uppdrag har varit att utarbeta läsfrämjande metoder och samverka med olika aktörer och i olika sammanhang och på så vis se till att projektplanen följs. De kompetenser och nätverk gruppen haft med sig in i projektet har underlättat det arbetet. Koordinatorerna och projektledare har haft sina anställningar och placeringar på bibliotek i olika stadsdelar, och deras närmaste chefer har varit enhetscheferna för respektive bibliotek. Detta har utgjort en utmaning för projektet, då varje bibliotek har sina egna förutsättningar. Enhetscheferna har ansvarat för koordinatörernas arbetsmiljö, men har inte haft ansvar för de arbetsuppgifter som utförts i projektet. De har

dock haft viss möjlighet att påverka de beslut som tagits inom ramen för projektet i de fall där frågorna lyfts inom ledningsgruppen. Det faktum att gruppen inte har suttit samlad på ett ställe har gjort de kontinuerliga mötena extra viktiga. Det som har genomförts under projektets första år har skett i samarbete med hela eller delar av gruppen. Kommunikatören Rebecca som ingått i projektgruppen har arbetat 30 % i projektet och har ansvarat för att ta fram en kommunikationsplan för projektet i samverkan med projektledaren, och har sedan arbetat utifrån denna.

Koordinatorer	Fokusområden	Ansvarsområden
Sara Appelqvist	Alla åldrar Tillgänglighet	Äppelmedianätverk Utbildning
Malin Carlsson	6–12 år Digitalt	Pop up-bibliotek Förskoleklassboken
Hrafnhildur Hardardóttir	0–6 år Mångspråk	Läs ♥ högt Läs ♥ förskola Fortbildning mångspråk
Klara März	7–12 år FCA	Litteraturveckan Årskurs 3-boken
Anders Olsson	12–18 år Mångspråk	Värsta boken Fritidsverksamhet
Christina Roos	0–18 år Mediepedagogik Digitalt	Årskurs 3-boken Lovverksamhet Digital idébank
Anita Sjövall Sigstedt	0–6 år FCA	Läsambassadörer Uppsökande

Fältarbetet har till stor del inriktats på att följa koordinatorernas arbete genom att jag har deltagit på deras möten, följt upp det som diskuterats där och observerat de aktiviteter som de initierat och genomfört.

Koordinatorsintervjuerna och mina samtal med projektledaren har varit värdefulla för att förstå projektet som helhet, och för att få ett inifrånperspektiv på projektets placering i, och betydelse för, folkbibliotekens verksamhet. Intervjumaterialet utgör därmed en viktig del av denna rapports innehåll och därför beskrivs koordinatorernas bakgrunder och inriktningar kort här:

Sara avslutade sina studier på BHS 2008 i ett läge när det fanns få arbetstillfällen som bibliotekarie inom Göteborgsområdet. Sara arbetade då som timvikarie på olika bibliotek och kompletterade sin utbildning med kurser i pedagogik, barn- och ungdomslitteratur, litteratur och genus.

Efter ett tag fick hon sitt första ”riktiga” vikariat på olika stadsdelsbibliotek som ungdomsbibliotekarie och därefter skolbibliotekarie för att slutligen få fast anställning som barnbibliotekarie. Efter detta har hon jobbat som barnbibliotekarie med ansvar för bland annat Äppelhyllan på Stadsbiblioteket Göteborg.

Hildur blev klar bibliotekarie 2014. Efter det arbetade hon något år som vikarie på ett bibliotek i Göteborgs övärld, och i en kranskommun, med allt möjligt: talböcker, barn, *Boken kommer*. Innan projektet startade arbetade hon på Kulturhuset Kåken som barn och ungdomsbibliotekarie med fokus på åldrarna 0–13 år.

Malin är utbildad bibliotekarie. Hon har arbetet med barn i åldern 9 år och uppåt på ett av stadsdelsbiblioteken, ett bibliotek som också omlokaliseras under den tid hon arbetade där, en omlokalisering som Malins chef såg som ett tillfälle att satsa på barn och unga. Malin har tidigare engagerat sig i bibliotekens deltagande i Göteborgs kulturkalas, och har varit med i olika grupper, bland annat en inköpsgrupp för barn- och ungdomsfilm. Hon har också tagit med erfarenheten av ett barn- och ungdomsfokus in andra grupper, exempelvis en grupp om hanteringen av mediaflödet över staden, *Mediahandboken*.

Anders är utbildad bibliotekarie i Borås, och har arbetat i ungdomsavdelningen Dynamo på Stadsbiblioteket sedan 2014. Inom ett stort bibliotek som Stadsbiblioteket finns större chanser att specialisera sig, vilket Anders har gjort inom ungdomsverksamheten. Han har tidigare föreläst om Dynamos verksamhet och ungdomsbibliotek för anställda inom verksamheten, men också utanför.

Klara berättar att hennes fokus inte låg på att arbeta med barn när hon utbildade sig till bibliotekarie, men att hon hamnade inom det fältet efter studierna via jobb på barnavdelningen i en bokhandel, och sedan ett vikariat som ungdomsbibliotekarie i Kungsbacka för att sen hamna inom biblioteken i Göteborgs stad, då med inriktning mot mellan- och högstadiet.

Christina är utbildad gymnasielärare i bild och historia, och har undervisat främst i bild på högstadiet i några år innan hon sökte sig till bibliotek. När det kom ut en mediapedagogtjänst på Stadsbiblioteket såg hon det som ett tillfälle att vara pedagog i en annan verksamhet än skolan, sökte tjänsten och fick den, erfarenheter som hon tagit med in i *Stärkta bibliotek*.

Anita, som innan hon blev bibliotekarie arbetade med barn och unga inom vården, har arbetat på olika bibliotek på Hisingen. När hon började i projektet arbetade hon som barn och ungdomsbibliotekarie och hade hand om alla åldrar på ett litet bibliotek. Hon har också jobbat med *Bokstart* i Biskopsgården för de

allra minsta barnen, och med uppsökande verksamhet bland nyanlända vuxna och barn, och med *Lättläst bokcirkel*.

2.1.1 Läsfrämjande insatser på tre arenor

I *Stärkta biblioteks* ansökan till Kulturrådet har tre arenor som biblioteken verkar inom pekats ut; biblioteket, det uppsökande arbete i samhället och det digitala.

Bild från Läsambassadörsutbildningen. Foto: Sandra Hillén.

Folkbiblioteken i Göteborg har ett gemensamt årshjul att förhålla sig till. Det innehåller alla gemensamma och stadenövergripande satsningar och aktiviteter som återkommer vid ungefär samma tidpunkt varje år. Arbetet kring årshjulet har hållits ihop av stadens bibliotekskonsulent för barn och unga och har kommunicerats via barnbibliotekariernas nätverksmöten. Årshjulets syfte är att göra verksamhetsåret överblickbart vilket i sin tur gör det möjligt för personalen på biblioteken att förbereda och planera det som behövs för att genomföra det stadenövergripande arbetet. En del av de insatser som gjorts i projektet handlar om det som sker inom bibliotekens väggar, och här kan det strategiska arbetet kring det som vanligtvis ingår i bibliotekens årshjul, exempelvis *Sommarboken* och *Årskurs 3-boken* nämnas. Som exempel på en strategisk satsning kan *Sommarlovssatsningen* nämnas, som framförallt koordinatören Christina haft ansvar för. Den uppstod i ett behov av att samordna stadens lovaktiviteter och på så vis minska arbetsbelastningen för stadens barnbibliotekarier. Satsningen

handlade också om att förstärka insatserna där det särskilt behövs och jämna ut de skillnader som fanns stadsdelarna emellan. Biblioteken arbetar också aktivt med att arbeta läsfrämjande bland de familjer som besöker biblioteken. I *Läs ♥ högt* uppmuntras barn och föräldrar att läsa tillsammans, vilket underlättas genom färdigpackade bokpåsar riktade till vissa åldrar som lätt kan lånas hem. Det är både den mysiga stunden för gemenskap och samtal som läsningen innebär och nyttan av högläsning, som ökad läsförståelse och ordförråd hos barnet, som adresseras.

I bibliotekens uppdrag ingår det att arbeta uppsökande, det vill säga möta människor där de finns i samhället och tillgodose olika gruppers behov. Alla människor tar sig inte till de fysiska biblioteken. Orsakerna till det kan vara många. För vissa kan ett biblioteksbesök upplevas som för fysiskt utmanande. För en del är de psykologiska trösklarna för höga, vilket kan handla om en ovana vid att besöka kulturinstitutioner och att biblioteken upplevs som platser för andra än en själv. Det pratas också mycket om att barnfamiljer kämpar med att få vardagen att fungera, att lägga livspusslets alla bitar med arbeten, barnomsorg, skola och hemmet och samtidigt hinna med att fylla fritiden med meningsfulla aktiviteter. För läsovana familjer utgör förmodligen bibliotekens koppling till böcker och läsning ett hinder för att besöka biblioteken, och det är särskilt dessa familjer och barn som biblioteken vill hitta vägar att nå. Frågan om att nå läsovana familjer adresseras både i *Staden där vi läser för våra barn* och *Stärkta bibliotek*. Exempel på tidigare och pågående satsningar, projekt och verksamheter som fungerar uppsökande i biblioteken i Göteborg är *Läs ♥ förskola*, pop up-bibliotek och *Bokstart*. *Läs ♥ förskola* beskrivs mer ingående under rubriken *Fortbildning och utbildning*, men kortfattat så handlar det exempelvis om att föräldrar och barn har tillgång till böcker via hallbibliotek i förskolan och om utbildningar för förskolepedagoger. Pop up-bibliotek är ett koncept där delar av biblioteksverksamheten flyttar ut i samhället för att nå nya biblioteksanvändare. Ett exempel på detta är *Barnens växthus* som också beskrivs i denna rapport. I *Bokstart*, som initierats av Kulturrådet, besöks familjer av bibliotekarier när barnet är runt 6 månader.¹¹ I Göteborgs fall var det familjer i några av de områden som definierats som mest utsatta, Bergsjön och Gårdsten, som besöktes. Även *Bokbussen* kan nämnas här, då den utgör ett viktigt nav i bibliotekens uppsökande verksamhet genom att ta sig dit människor finns, exempelvis områden utan närliggande bibliotek, eller, som på sommaren, till badet. Inom *Stärkta bibliotek* har *Bokbussen* också använts för att komma närmare barn och deras familjer i prioriterade områden. Det uppsökande arbetet har, i det här sammanhanget, starka kopplingar till det familjecentrerade arbetssättet och till tankar om *proportionell universalism*, men också till det läsfrämjande uppdrag som beskrivs i bibliotekslagen som slår fast att alla ska ha tillgång till bibliotekens verksamhet.

Det digitala pekats ut som den tredje av de arenor biblioteken verkar inom och i *Stärkta biblioteks* ansökan till Kulturrådet efterfrågades en ökad kompetens inom ungas medievärldar och kultur. Den största omställningen av förhållandet

¹¹ Läs mer på <https://www.bokstart.se/>

mellan folkbiblioteken och barn och unga handlar om just förändrade medievänor och nya informationstekniker (Dolatkah 2012). I samband med ett projekt som så tydligt riktar sig till barn blir detta extra viktigt, då digitala medier utgör en stor del av de flesta barns vardag, vilket kräver en viss kompetens hos barnen. Barn utvecklar digitala kompetenser med hjälp av teknologi, och deras litteracitet omfattar en mängd olika digitala medier. Det kan handla om allt från tryckt text på webbsidor till digitala spel och vloggar (Aarsand et al. 2013, Aarsand & Melander Bowden 2020, s. 377). Dessutom utgörs barns medielandskap av en blandning av mer traditionella och nyare textgenrer, vilket också påverkar deras läsvanor ”Man läser tidningar, böcker, datafiler, man kollar internetsidor, man skickar sms och chattar” (Kåreland 2013, s. 74). Den växlingen mellan olika textgenrer och att kunna förstå och tolka texter beroende på sammanhang kräver också kompetens. Det handlar följaktligen inte enbart om att kunna tillgodogöra sig text, eller om att behärska teknologin, utan både och.

Folkbiblioteken har tagit till sig ny digital teknik och vill gärna nå de yngre generationer som vuxit upp i ett digitalt samhälle. Även om den digitala delen inte har haft en särskilt framträdande roll under projektets första år finns det digitala spår i många av de aktiviteter och satsningar som gjorts inom ramen för projektet. En del av det digitala arbetet har handlat om att underlätta kunskapsutbyte via en digital idébank, en insats som riktar sig inåt verksamheten och kommer bibliotekarierna till del, men det finns också insatser som riktar sig utåt, mot målgruppen barn och unga. Som exempel kan en del av arbetet kring bokgåvor, där det digitala i form av ljud och bilder kan bidra till att skapa världar kring böckerna, nämnas här. Det digitala materialet blir då en del av det strategiska arbetet, då materialet kan delas mellan biblioteken och på så vis ”spara” arbetsinsatser och verka inspirerande. Effekterna av den digitala idébanken kan tänkas bli desamma. Det digitala är också en viktig pusselbit i arbetet kring tillgänglighet, och i arbetet med att nå barn inom vissa målgrupper, barn som kanske inte alltid kan ta till sig böcker i tryckt format.

Valet att inkludera en mediapedagog i projektgruppen har fungerat väl, då hon kommit in med både digital kompetens och med andra perspektiv på hur det digitala kan bli en del av det läsförmedlande arbetet och av det pedagogiska arbetet som biblioteken bedriver gentemot barn och unga. I samband med digitala insatser brukar exempelvis hemsidor hamna i fokus, men det går att hävda att det faktum att sådant arbete inte fokuserats inom ramarna för projektet är ett sätt att arbeta strategiskt och långsiktigt, då digitala publika plattformar kräver ett omfattande arbete och underhåll på sikt. Att skapa hemsidor och andra typer av digitala plattformar inom ramen för projekt är generellt sett riskabelt, då det inte är säkert att någon ansvarar för deras underhåll och fortlevnad efter projektets slut.

2.2 Omvärldsbevakning och kunskapsutveckling

Folkbiblioteken verkar alltid i sin samtid, de påverkas och formas utifrån aktuella frågor i samhället. För att kunna tillgodose de behov som uppstår behöver biblioteken ägna sig åt omvärldsbevakning och utveckla de nya kompetenser som därmed efterfrågas. För *Stärkta biblioteks* del har det handlat om att utarbeta projektinsatser som utgår från behov som är specifika här och nu, i syfte att hitta nya metoder för det lässtimulerande arbetet. Under projektets första år har det arbetet till stor del handlat om att kartlägga hur förhållandena ser ut på stadens bibliotek, och för barnbiblioteken i synnerhet. Detta har gjorts genom en enkät som beskrivs nedan, men omvärldsbevakningen och kunskapsutvecklingen har till stor del också skett genom utbildningsdagar som riktat sig till bibliotekens anställda, något som beskrivs närmare i avsnittet *Fortbildning och utbildning*.

2.2.1 Enkätanalys

I projektets inledande skede förbereddes och genomfördes en kartläggning i syfte att identifiera eventuella ojämlikheter och utvecklingsområden i biblioteksverksamheten för barn och unga. Denna hade formen av en enkät som skickades ut till alla barn- och ungdomsbibliotekarier inom verksamheten under föresatsen att en bredare kunskap om bibliotekens förutsättningar kan underlätta arbetet för barns jämlika förutsättningar. Enkäten besvarades tillsammans med respektive bibliotekschef. Enkäterna utgjorde ett led i arbetet med att ta fram hållbara metoder som sedan kan appliceras i den interna projektgruppen. Resultatet av kartläggningen fungerade sedan, tillsammans med projektplanen för projektet och redan identifierade satsningar, som en grund för projektets fortsatta riktning.

Enkäten pekade ut en del problem vad gäller ett jämlikt utbud av programverksamhet samt att bibliotek i olika delar av staden har olika förutsättningar vad gäller tjänster, särskilt barn- och ungdomsbibliotekarier. Också storleken på avdelningarna kan skilja sig åt och inte alltid överensstämmer med antalet barn i upptagningsområdet. Enkätundersökningen visade också på ett visst behov av att utveckla och underlätta arbetet med de digitala läsfrämjande insatserna. I analysen av enkäterna pekades också bristen på en tydlig plan kring bibliotekens digitala arbete för och med barn och unga ut. Enkäten bekräftade behovet av ett fortsatt arbete med att se över hur lovverksamheten kunde samordnas, i syfte att lyfta arbetsbördan från enskilda bibliotekarier. Likaså önskades mer informationsmaterial om och marknadsföring av exempelvis *Årskurs 3-boken*, men också mer idéer om hur den kan följas upp.

Intervjun med Malin var en av de första jag gjorde, och ett av hennes ansvarsområden är *Förskoleklassboken*. När intervjun gjordes väntade hon fortfarande in enkätsvaren från barnbibliotekarierna samt ytterligare en enkät som gått ut till från bibliotekarier och pedagoger i syfte att samla erfarenheter kring arbetet med *Förskoleklassboken* specifikt:

Jag samlar ju på mig erfarenheter hela tiden i mitt dagliga jobb, men jag har aldrig suttit ner och utvärderat arbetet med till exempel Förskoleklassboken. Hur skulle vi kunna arbeta mer strategiskt, hur kan vi underlätta för varandra? Jag tänker att det är jätteviktigt att se hur arbetet med Förskoleklassboken upplevs. Vad funkar, vad funkar inte, vad kan vi (inom Stärkta) göra för att underlätta? Det är en stor del av arbetet med Stärkta bibliotek, att se över de stadenövergripande satsningarna.

I sitt svar relaterar Malin till enkätens betydelse för hållbara strategier kring arbetet med *Förskoleklassboken*. I hennes fall handlade det främst om att hitta samarbeten för att sprida det läsfrämjande budskapet kopplat till förskoleklassboken *Gropen*, ett strategiskt arbete som resulterade i *Göteborgs flygande matta* och *Barnens Växthus*. Malin poängterar också betydelsen av att hitta vägar till fördjupade strategier, inom ramen för *Stärkta bibliotek*, för arbetet med de stadenövergripande satsningarna.

Något som stod ut i koordinatorens analys av enkäten var behovet av en ökad samverkan med förskole- och grundskoleförvaltningarna. Detta gäller särskilt i alla stadenövergripande satsningar och arbetet med *Årskurs 3-boken*, *Grundbeståndet*, *Litteraturveckan* och kanske också *Läs ♥förskola*. *Årskurs 3-boken* och *Läs ♥förskola* beskrivs närmare längre fram i rapporten, men då *Grundbeståndet* och *Litteraturveckan* bara kommer att nämnas kan de behöva en kortare förklaring. På uppdrag av Göteborgs kulturnämnd infördes för ett antal år sedan ett särskilt bidrag för att öka utbudet av litteratur på stadens förskolor. Det administreras och organiseras av stadens barnbibliotekskonsulent i samverkan med barnbibliotekarierna. Bidraget syftar till att köpa in ett grundbestånd av böcker till i första hand nystartade förskolor och detta görs av barnbibliotekarier och förskolepedagoger i samverkan. Utöver detta arrangeras ett obligatoriskt fortbildningstillfälle för att stärka kunskapen om barnlitteratur och läsfrämjande. Litteraturveckan är ett samarbetsprojekt som inbegriper Kulturförvaltningen och Grundskoleförvaltningen och arrangemang i samverkan med bland andra Skolbibliotekscentralen. Veckan finansieras delvis av Västra Götalandsregionen. Skolklasser från förskoleklass till årskurs 9 får ta del av författarbesök från en författare eller illustratör av barn- och ungdomsböcker. 2019 omfattades 13 000 elever av dessa författarbesök. Arrangemanget vänder sig också till barn- och skolbibliotekarier och lärare ute i stadsdelarna med arrangemang som utbudskvällar. Även om det i enkäten går att utläsa att de stadenövergripande satsningarna i grunden upplevs som positiva så innebär de också en arbetsbelastning som drabbar bibliotek olika, beroende på antal anställda.

Under intervjun med koordinatören Klara, som gjordes efter enkätsvaren kommit in, pratar hon om vikten av enkäten, och den kunskap den genererar för det fortsatta arbetet i *Stärkta bibliotek*:

*Den är ju till en otrolig hjälp, känner jag, för nu vet jag ju...
Klart man kan ana, eller ha en känsla av hur folk upplever*

det olika, men nu har vi ju fått det svart på vitt liksom, och då är det ju mycket lättare att driva det här utvecklingsarbetet, när man faktiskt ser: Det här uppskattas, de här delarna ser man är problematiskt och svårt, eller tar tid och så där, så den är ju jättebra material för mig att utgå ifrån. Och för de andra också, säkert.

Det finns förändringar vars verkningar eventuellt ännu inte var fullt synliga när enkäten besvarades. Några av dessa är övergången från stadsdelsbibliotek till bibliotek i central regi under Kulturförvaltningen som genomfördes under 2019, och den omorganisering av förskolan och grundskolan som skett redan innan uppstarten av *Stärkta bibliotek*. Förskoleförvaltningen och Grundskoleförvaltningen bildade fackförvaltningar sommaren 2018, efter att tidigare ha haft de tio stadsdelarna som huvudmän. Dessa förändringar har i viss mån påverkat samverkan mellan förskola, skola och bibliotek, då det förändrat förutsättningarna för redan etablerade samarbeten och samverkan knuten till vissa nyckelpersoner. Samtidigt finns det också fördelar med att samla kunskaper, erfarenheter och samordning under samma tak och ett utvecklat samarbete har möjliggjorts då även biblioteken har en gemensam huvudman.

2.3 Samarbeten och samverkan

Koordinatorernas arbete under projektets första år har till stor del handlat om att förstärka grunden för det uppsökande läsfrämjande insatserna genom att skapa kontakter och utveckla strategier för samverkan. En del av de kontakter som tagits inom ramen för projektet är nya, medan en del av den samverkan som skett snarare har handlat om att utveckla redan pågående läsfrämjande insatser. Projektgruppen har också lagt ner mycket arbetet på att hitta nya former för samverkan. Samverkan kring det uppsökande arbetet har utgjort en del av det som fokuserats under projektets första år, tillsammans med stadenövergripande insatser som ingår i bibliotekens årshjul samt punktinsatser som till exempel *Barnens växthus*. Ofta kommer frågan om samverkan knutet till olika festivaler och evenemang utifrån. Under 2019 deltog projektgruppen i samarbeten kring exempelvis *Playgroundfestivalen*, *Bonnier Hoops*, *Göteborgs flygande matta* och *Jubileumspaviljongen*. Dessa kommer dock inte att beskrivas närmare i denna rapport. Istället kommer jag ge exempel på hur samverkan sett ut under rubrikerna *Uppsökande läsfrämjande insatser*, *Bokgåvor* och *Barnens växthus*.

2.3.1 Uppsökande läsfrämjande insatser

I projektplanen för år 1 markeras arbetet med att utveckla redan existerande nätverk kring barns läs- och språkutveckling. Grunden för detta har lagts under projektets första år, då både redan existerande och nya kontakter har tagits. Att de själva lagt mycket tid på att möta barn och unga där de finns, och i förlängningen samarbeten där de vuxna runt barnen nås, har varit positivt, men det innebär också mycket arbete. I det uppsökande arbetet går det att urskilja flera olika motiv; dels passar det in i definitionen av projekt som initieras för att *utveckla samarbeten* (Sandin 2011, s. 46). Som exempel kan samarbeten med

fritidshem, skolor och förskolor nämnas här. Dels går det att se att motivet också kan vara att få *en möjlighet att pröva* nya arbetsmetoder, som i arbetet kring pop up-bibliotek. Arbetet med att nå nyanlända familjer genom samarbete med exempelvis *Integrationscentrum* och utbildning av *Läsambassadörer* genom samverkan med *Hälsotek* och hälsoguider samt med kulturtolkar från *Kryddan*, en mötesplats för föräldralediga nyanlända, kan också nämnas här. Slutligen har vissa delar av de uppsökande läsfrämjande insatserna stråk av *fortbildande* motiv, något som visar sig i fortbildning av tidigare nämnda *Läsambassadörer*. Därför kommer dessa satsningar att beskrivas mer ingående under rubriken *Fortbildning och utbildning*. De fortbildande stråken visade sig också i samarbetet med *ABC-kursen (Alla Barn i Centrum)* där jag deltog som observatör när koordinatorena Klara och Sara mötte kursdeltagare från stadens västra delar. Koordinatorena genomförde kortare presentationer av det läsfrämjande arbetet och gav förslag på hur deltagarna kan tänka kring barn och läsning i mötet med föräldrar till barn mellan 3–12 år. Även Sandin påpekar att samverkan med andra aktörer i barns närhet är en betydelsefull del av det lässtimulerande arbetet. Som naturliga samarbetspartners pekar hon ut skolan och de samarbeten med förskolor, öppna förskolor och BVC som pågår i de flesta kommuner (Sandin 2011, s. 36). Exemplet på hur de uppsökande insatserna sett ut är många, men sammanfattningsvis går det att konstatera att projektgruppen både utvecklat redan existerande samarbeten kring den uppsökande verksamheten, men också tänkt nytt i arbetet med att nå barnfamiljer som annars är svåra att nå.

2.3.2 Bokgåvor

Bokgåvor utgör en betydelsefull del av bibliotekens uppsökande arbete. Ofta riktas dessa insatser till yngre barn och deras vårdnadshavare. Exempel på detta är *Bokstart* och bokgåvor som delas ut i samverkan mellan biblioteken och BVC, ofta i kombination med föräldrautbildningar (Andersson 2015, s. 31, 32). I samarbetet sammanfaller bibliotekens och barnhälsovårdens uppdrag att stimulera och stödja barns språkutveckling (Rydsjö 2012). Trots att den typen av samverkan är väl inarbetad och har pågått länge verkar inte forskning som följer upp effekterna av bokgåvor genomföras i samma omfattning, särskilt inte i en svensk kontext (se Andersson 2015). I en större kartläggning av samarbeten mellan folkbibliotek och barnhälsovård påpekar Lundh och Michnik (2014) att dessa långsiktiga samarbeten sällan utvärderas fullt ut. Det behövs således mer uppföljning och forskning inom område, men det handlar också om långsiktiga effekter som kan vara svåra att följa, och som påverkas av många andra faktorer. Att böcker i hemmet och läsande förebilder har effekt är dock forskarna överens om (Andersson 2015, s. 29). Tillsammans med föräldrars engagemang och regelbunden högläsning i hemmet har dessa aspekter betydelse för små barns språkutveckling och hur deras senare läsförmåga och läsförståelse utvecklas (Rydsjö 2015, s. 12). Även i Läsdelegationens utredning *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället* (2018) understryks vikten av läsande förebilder. Utredningen tar upp relevant forskning inom området och ger exempel på projekt som aktiverat läsande förebilder och arbetat för att stärka dem inom det området. Forskningen har på olika vis identifierat de

viktigaste läsande förebilderna för barn och unga och fokuserar exempelvis på frågor om läsbeteende utifrån olika genusaspekter. Gemensamt för de vetenskapliga studier som tas upp i utredningen är att de slår fast att det är människor i barns direkta närhet som har mest inflytande på deras förhållningssätt till läsning. Företrädesvis handlar det om föräldrar och andra familjemedlemmar, kompisar och lärare, men även offentliga personer som exempelvis fotbollsspelare kan fungera som förebilder (Läsdelegationen 2018, s. 154ff). Värdet av läsande förebilder kan relateras till arbetet med bokgåvor på flera vis. Böckerna som ges i gåva till yngre barn är tänkta att läsas av vuxna tillsammans med barnet. Oftast handlar det inte heller bara om att dela ut en bok, bokgåvor omges ofta av kringaktiviteter riktade både till barn och till deras vårdnadshavare. Ibland har dessa som syfte att stärka intresset för en specifik bok, men det kan också handla om information och utbildning riktad till barns vårdnadshavare i syfte att stärka dem som läsande förebilder. Bokgåvor är också ett sätt att se till att barn har tillgång till böcker i hemmet, något som också identifierat som betydelsefullt för barnens fortsatta förhållningsätt till böcker och läsning (se Rydsjö 2015). När jag och min forskarkollega följde det läsfrämjande projektet *Berätta, Leka, Läsa* bestod av en del av vårt material av pedagogernas dokumentation kring arbetet med bokgåvor. Via dem fick vi in flera berättelser om betydelsen av en egen bok för de barn mellan 1–3 år som deltog i projektet. Där fanns barn som burit boken hela vägen hem från förskolan, som sovit med den i sängen och som vägrat låta föräldrarna läsa boken med motivationen att den är ”Min”. Det visade sig också att förskolornas arbete med närläsningen av böckerna gjorde intryck på barnen, och lämnade avtryck i hemmet, exempelvis genom att barnen dramatiserade bokens handling hemma (Johansson & Hillén 2016, s. 53, 54).

En stor del av det stadenövergripande läsfrämjande arbetet som görs i Göteborg handlar om att distribuera bokgåvor till barn och unga. Dessa bokgåvor paketeras in i olika format och satsningar som återkommer varje år, men titlar byts ut och strategier förändras och utvecklas. Mycket av det som gjorts inom *Stärkta bibliotek* har kommit att handla om hur det strategiska arbetet kring bokgåvor kan göras mer hållbart. Arbetet har huvudsakligen kommit att koncentreras kring tre delar; att skapa intresse hos barn och unga och deras vårdnadshavare kring böcker och teman inför bokgåvor och utdelningar, att underlätta barnbibliotekariernas arbete med utdelningar och pedagogers aktiva arbete kring bokgåvorna och slutligen; att förlänga ”livet” på bokgåvorna, dvs. att hitta strategier och vägar för pedagoger och bibliotekarier att fortsätta arbetet kring böckerna, och hålla liv i intresset för böckerna hos de barn och unga som tagit emot dem.

Mediapedagogen och koordinatören Christina beskriver hur hennes arbete handlar mycket om att levandegöra och konkretisera böcker:

Jag har jobbat mycket med att bygga upp miljöer och världar, sfärer, kring böcker för att fånga barn på flera olika plan. Det finns ju ett steg när barnen är läsare, och kan fångas av boken bara genom att den står i en hylla, och bli nöjda över det. Sen finns det ju de barnen som behöver

inspireras för att vilja läsa och sen barnen som inte läser alls, och det är framförallt de barnen som man vill fånga in i något slags, jag tänker göra barnen nyfikna på – Vad är det som kommer att hända, varför ser det ut så här här, varför ligger det en sån här här? och sedan då förstå – Aha det är kopplat till den här boken, då kanske jag ändå ska försöka läsa den här boken, eller någon kanske ska läsa den för mig.

Citatet ovan handlar mycket om att skapa ett intresse för en viss bok, vilket också är relevant i förhållandet med förarbetet inför utdelningar av bokgåvor, men Christinas uppgifter i projektet handlar också om de två andra delarna i arbetet kring bokgåvor, där den ena handlar om att underlätta utdelningar och den andra om att förlänga livet för bokgåvorna. Hon beskriver sin roll i projektet i förhållande till bokgåvor så här:

Jag är påkopplad för att göra något mer av det. Det har väl önskats lite runt om i stan att få lite tips och så på hur man kan göra vid utdelningar. Så att det inte bara blir – Hej, här får ni en bok.

Resonemangen kring bokgåvor visar att projektet har utgått från upplevda och välkända utmaningar. I arbetet med att ta sig an dessa utmaningar sker en kunskapsutveckling kring hur läsfrämjande strategier kan omsättas till olika praktiker, dvs. i ett praktiskt görande exempelvis i samband med utdelningar. I det här fallet handlar utmaningarna om att utveckla engagemang kring böckerna hos de barn som tar emot dem och att stärka bibliotekarierna i arbetet med detta. Att få barn engagerade handlar i stor utsträckning om att det menas kunna främja läslust och ett lustfyllt läsande – och om att uppmuntra barn att bli läsare.

2.3.2.1 Värsta boken

Arbetet med *Värsta boken* handlar inte om en bok till en samlad målgrupp, det innefattar 70–80 titlar per år, vilka delas ut under ett stort boksläpp i köpcentret Nordstan i centrala Göteborg, kombinerat med mindre boksläpp på ungdomsavdelningen Dynamo och stadsdelsbiblioteken. Anders, den koordinator som jobbat med *Värsta boken* säger att viljan att dela ut böcker till ungdomar och unga vuxna finns, men det är svårt att se det långsiktiga resultatet av det. Han kopplar sitt arbete till att hitta strategier kring att på något sätt jobba mer kontinuerligt med dem som får böckerna och berättar:

Det är villkorat till en bok, och du måste vara där själv som ung, det går inte att ta tre böcker till sina barnbarn och få gratis julklappar. Vi vill träffa besökarna, och det blir ju boksamtal i Nordstan också, men om man tänker mängden boksamtal, och mängden ungdomar som är där så är de ju en försvinnande liten del av de faktiskt utdelade (böckerna), där man inte bara tar en och så bara går.

Värsta boken omfattar även målgruppen unga vuxna, då den riktar sig till ungdomar mellan 13 och 25 år, vilket också speglas i utbudet där allt från böcker för yngre tonåringar till genre- science fiction litteratur för vuxna ingår. Anders påpekar att vad ungdomar läser är flytande, även 13-åringar läser vuxenböcker. Det faktum att det står ett U för ungdom på boken i bibliotekets system är viktigt, men inte avgörande, säger han, och även *Värsta boken* jobbar enligt den principen.

På frågan om vad Anders tror att en bokgåva som *Värsta boken* kan bidra med svarar han:

Det är ju så klart grundläggande läsfrämjande, de får en gratis bok. Många är förvånade över att de får den. "När ska jag lämna tillbaka den?" "Den är din, du kan läsa den, tycker du inte om den så ge den till en kompis".

Det blir tydligt att Anders fokuserar på tillgången till böcker, och att tillgången i sig kan fungera läsfrämjande. Under följande rubrik så kommer Christina in med ett annat perspektiv, det pedagogiska.

2.3.2.2 Årskurs 3-boken

2019 årskurs 3-bok var *Mysteriet med häxan*, den sjunde delen i serien om gänget Splej som löser olika mysterier. Böckerna är lättlästa och skrivna av Torsten Bengtsson.

Nu har jag använt mig av det i Årskurs 3-boken och tagit fram massa material inför utdelningen av den. I boken så försvinner det massa djur, och så är det ju en häxa, Baba Gaga, som utger sig för att spå fram borttappade djur. Så jag har gjort planscher med borttappade djur som bibliotekarierna har kunnat sätta upp inför utdelningen, men också en plansch på Baba Gaga, att hon faktiskt kan spå din framtid. Och jag har gjort en ljudinspelning med en av karaktärerna från boken, där hon pratar in en efterlysning av sin katt. Så liksom levandegöra beståndsdelar i boken, och plocka ut dem, så att barnen kan se dem på riktigt. Det tycker jag är väldigt kul, så det har jag jobbat med.

Christina berättar också hon om forskning hon läst som handlar om att arbeta med rekvisita:

För ett barn är en bok ganska abstrakt, men om man kan plocka ut något ur en bok, till exempel rekvisita, så kan ju barnen relatera till den här rekvisitan på ett annat sätt än text, för att de har de i sin upplevelsevärld redan. // Så det kan vara väldigt bra för barn som har svårt att komma in i en berättelse.

Hon berättar att hon dagen innan intervjun fått positiv respons från en barnbibliotekarie, och säger:

Det är precis dit jag vill nå fram med det jag gör, att barnen nästan tror att det är på riktigt, att få gå in i berättelsen, inte bara: Och här är en bok, varsågod och läs, utan vara med i sammanhanget liksom. - Vi har ju sett de här planscherna, och vet vilka djur som är borta, Sotis, och Lollo hon måste vara jätteledsen nu, och vi har ju hört henne. De trodde ju till och med Splej fanns på Youtube, på riktigt liksom. Och det är väl det jag vill förmedla på något sätt, att bokens värld är ju riktig på ett sätt, även om det är magi.

Christinas perspektiv handlar inte bara om att läsa en bok, det handlar om att barn kan uppleva den med flera sinnen, och att trigga deras fantasi och intresse, tankar som hon delar med koordinatör Malin, som utvecklar perspektivet i följande avsnitt.

2.3.2.3 Förskoleklassboken

Förskoleklassboken Gropen. Foto: Sandra Hillén.

Förskoleklassboken är en bokgåva som delas ut i över 6000 exemplar i början av vårterminen till alla förskoleklassbarn i samarbete mellan Biblioteken i

Göteborg, Grundskoleförvaltningen och Center för Skolutveckling och utgör en del av mobiliseringen *Staden där vi läser för våra barn*. 2020 delades förskoleklassboken ut för fjärde gången, och för andra året var det boken *Gropen* av Emma Adbåge som delades ut. Temat för boken är barns rätt att leka fritt och göra sin röst hörd, vilket passar fint när Barnkonventionen under 2020 inkorporerats i svensk lagstiftning. Boken handlar om en klass som, till de vuxnas förtret, spenderar alla sina raster i en nedlagd grusgrop på skolans område. Där barnen ser möjligheter till lek och fantasi ser de vuxna bara problem och faror och en dag är gropen igenfylld. Vad händer då?

Bokutdelningen följdes upp av aktiviteter med koppling till boken på olika platser i Göteborg. Under 2019 ingick arbetet med *Förskoleklassboken* som en del av *Stärkta bibliotek*. Och Malin, den koordinator som sitter med i referensgruppen för *Förskoleklassboken*:

Min del i arbetet med Förskoleklassboken handlar dels om att förlänga upplevelsen av boken, att få uppleva den på flera sätt, i olika sammanhang och nå ut till fler barn.

På frågan om hon kan ge lite exempel på hur det kan se ut berättar Malin att de inom ramen för *Stärkta bibliotek* har tillgängliggjort boken på *Göteborgs flygande matta* genom att dansa boken, där danspedagog har hållit workshops med barn i förskoleklass efter ett redan utarbetat koncept som heter "Dansa en bok". Barnen nåddes dels genom riktade inbjudningar som gick ut där de såg att det behövdes lite extrainsatser, dels genom att aktiviteten riktade sig till allmänheten. Hon fortsätter:

Det är liksom ett sätt att tillgängliggöra sig den här berättelsen. Och på den här flygande mattan har vi även läst boken, på finska, arabiska, somaliska. Den har också teckentolkats och lästs med tecken som stöd. Det är kopplingen till boken. Sen kommer ju pop up-biblioteket i september att ha en viss del kopplat till Gropen.

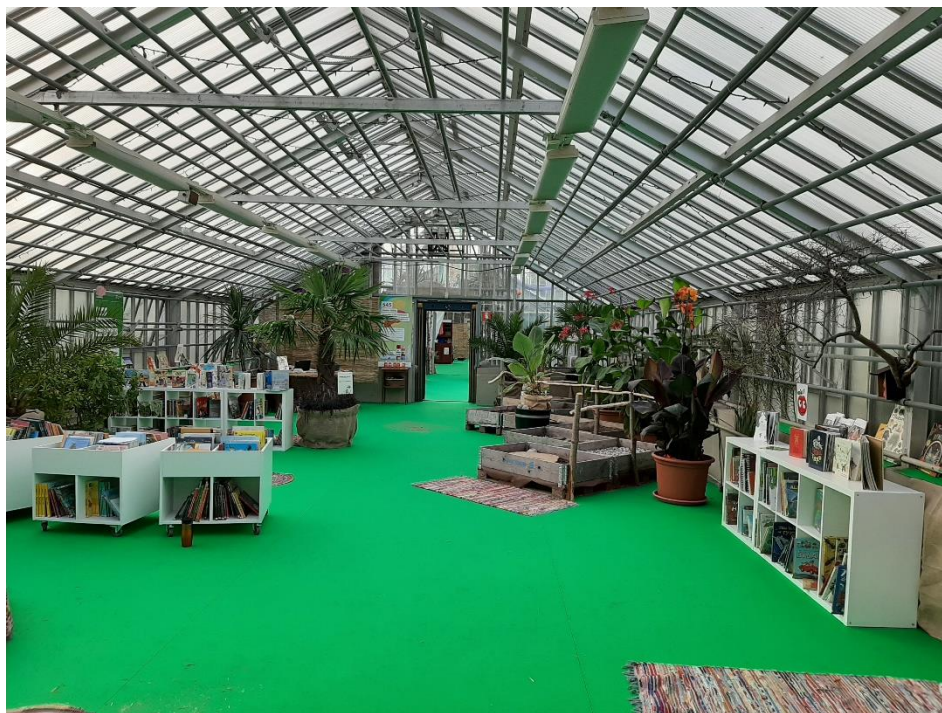
Citatet exemplifierar arbetet med att utveckla nya strategier för det läsfrämjande arbetet, strategier baserade på tanken om *proportionell universalism*. I det här fallet handlar det både om att nå fler språkgrupper och om att få en större geografisk räckvidd för insatserna. På så vis relaterar *Göteborgs flygande matta* till begreppets geografiska dimension om att anpassa åtgärderna till platser där behoven anses större.

Hur arbetet kring *Förskoleklassboken Gropen* kom att se ut beskriver jag mer ingående under följande rubrik.

2.3.3 Barnens växthus

Som ett gott exempel på samverkan inom stadens verksamheter vill jag särskilt föra fram pop up-biblioteket *Barnens växthus*, ett arrangemang i Trädgårdsföreningen som genomfördes i samverkan mellan biblioteken i Göteborg, främst *Stärkta bibliotek*, och Park- och naturförvaltningen i Göteborg. Insatsen omfattade bland annat aktiviteter kring boken *Gropen* som

delats ut till alla i förskoleklass under våren samma år. Förutom en tydlig koppling till barnrättskonventionen och barns rätt till lek, rekreation och fritid så handlar *Gropen* också om barns relation till naturen och lek på platser som de själva valt.

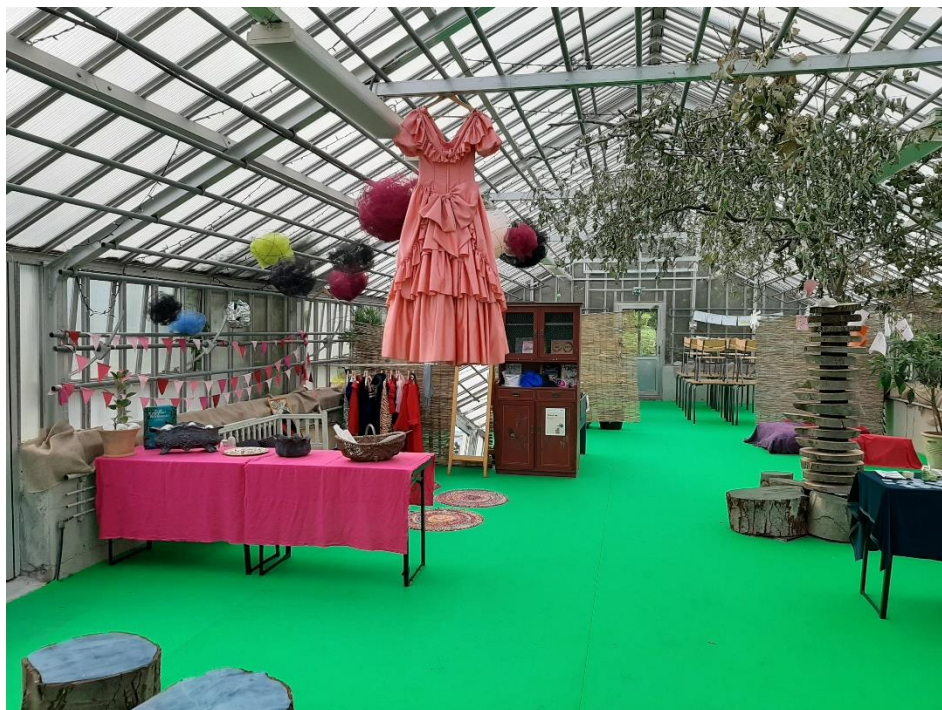
Biblioteksdelen i Barnens växthus. Foto: Sandra Hillén.

Barnens växthus var öppet för allmänheten vardagseftermiddagar och helger under september 2019. I växthuset mötte besökarna främst barnbibliotekarier och naturpedagoger från respektive verksamhet, men också skådespelare och danspedagoger. Målgruppen var dock främst barn i förskoleklass och lågstadiet, och under vardagsförmiddagar var *Barnens växthus* enbart öppet för bokade besök av skolklasser. I första hand erbjöds de barn som hade fått förskoleklassboken *Gropen* under våren att boka in sig på de lektioner som erbjöds, och klasser från utvalda skolor i prioriterade områden erbjöds förtur. Bland annat kunde de "Dansa en bok", vara med på lektionen "Lyssna, upptäck, berätta" som innehöll högläsning av *Gropen*, utomhuspedagogik och eget berättande om platser för lek eller se föreställningen *Gropen* framföras av Cirkus Tigerbrand. Det fanns också lektioner med mindre tydligt fokus på Förskoleklassboken, som "Sagoyoga" eller en spännande städtur på kanalen intill Trädgårdsföreningen ombord på städbåten M/S Ren-Ström.

I informationsmaterialet som skickades ut till förskoleklasser i staden under rubriken *Barnens Växthus - leka, läsa, växa*, gick det att läsa:

I september förvandlas växthuset i Trädgårdsföreningen till en spännande aktivitetsarena för barn och vuxna i deras närhet. Park- och naturförvaltningen och Folkbiblioteken i Göteborg lyfter in delar av sina verksamheter i växthuset och erbjuder workshops kopplade till barnkonventionen. Här får barnen leka, läsa och växa i sin roll som barn i Göteborgs stad.

Barnens växthus fungerar som ett av mina empiriska exempel på samverkan, och kommer därför beskrivas närmare här, men det kommer också att tas upp under avsnitten *Jämlika villkor*, då med fokus på tillgänglighetsarbete, samt i avsnittet som handlar om *Att pröva nya vägar*, då med fokus på hur *Barnens växthus* också varit ett sätt att tänka nytt och prova en modell i praktiken.

Interiör från Barnens växthus aktivitetsdel. Foto: Sandra Hillén.

2.3.3.1 Ett växthus, ett bibliotek och en bok

Under den månad som *Barnens växthus* var igång gjorde jag tre nedslag för fältarbete, och materialet jag samlade in fungerar som exempel på hur det kan se ut när en idé rör sig mellan olika praktiker, och hur den omsätts i samverkan mellan det sociala och materiella. Två av dessa gånger besökte jag växthuset i sällskap med min fyraårige son, då det underlättar att ha ett barn med sig i miljöer riktade till unga besökare, och deras vuxna. Första gången var under invigningen av *Barnens växthus*. Andra gången var en vardagseftermiddag då vi var där för att titta på Cirkus Tigerbrands dramatisering av boken *Gropen* som riktade sig till allmänheten. Under det tredje tillfället fick jag möjligheten att följa en förskoleklass och göra en deltagande observation av ett besök i *Barnens växthus* och aktiviteten ”Lyssna, upptäck, berätta”.

Barnens växthus invigdes en varm dag i början av september. Öppningen var relativt välbesökt och jag var där i sällskap med min fyraårige son. Under invigningen utforskade vi både innehållet i växthuset och deltog på de aktiviteter som erbjöds under dagen. Vi lyssnade på invigningstalen, där bland annat en representant från Ungdomsfullmäktige talade. På utsidan kunde barnen ”Gissa bajset” från olika djur och klappa levande djur, och när vi skulle gå in i växthuset möttes vi av en inbjudande entré. Entrén ledde in till växthusets mittdel som fungerade som en läsdel. Den var inredd med långa trasmatteklädda bänkar och boklådor. Stående böcker hade också placerats längs kanten ovanför

bänkarna, vilket gjorde böckerna lättillgängliga, och läsplatserna inbjöd till läsning. Från växthusets mittparti nåddes biblioteksdelen till vänster och aktivitetsdelen till höger. I den bemannade biblioteksdelen kunde barn och vuxna välja bland massor av böcker att låna hem. Förutom hyllor med böcker fanns också en barfotaslinga och en högläsningshörna. Aktivitetsdelen innehöll olika pedagogiska delar om djur och natur, genom installationer och mindre utställningar där fakta om exempelvis havet presenterades. Längst in fanns en klassrumsdel med bänkar och stolar som användes när klasserna deltog i lektioner. I anslutning till aktivitetsdel fanns också en utomhusdel. Samarbetet mellan biblioteket och Park- och naturförvaltningen genomsyrade upplägget, för även om växthuset delats upp i tydliga delar innehöll alla de delar som dominerades av böcker och läsning också inslag kring natur och vice versa. Min son gick en barfotaslinga där naturmaterial kunde upplevas sensoriskt, vilket tydligen var spännande för han gick varv efter varv. Vi gjorde ett insekshotell på egen hand, då vi inte såg till några naturpedagoger, och vi lånade med oss några böcker hem från biblioteksdelen. Vi avslutade dagen med att se en pjäs på temat *Underliga djur* som spelades på det närliggande Lagerhuset.

Under invigningen fanns det möjlighet att göra insekshotell.

Andra gången jag besökte *Barnens växthus* tillsammans med min son såg vi en dramatisering av boken *Gropen* som vi också hade läst flera gånger hemma. Föreställningen som riktade sig till allmänheten var gratis, men biljetter som garanterade en plats för barn och deras vuxna delades ut strax innan den skulle börja. Pjäsen spelades i den del av *Barnens växthus* som annars utgjorde biblioteksdelen. En förväntansfull publik bestående av barn i olika åldrar och

deras vuxna väntade i entrén, och slussades in i lokalen när det var dags för föreställningen att börja. Inför pjäsen hade böcker och hyllor flyttats undan till förmån för en scen som i huvudsak byggts upp av textilier. Ett stort tygstycke fick symbolisera själva gropan, bokens centrala tema. Barnen placerades på golvet och på höbalar, och vi vuxna satt på bänkar och stolar längre bak. Entusiasmen bland barnen var stor när föreställningen började, och skådespelarna interagerade med barnen allteftersom dramatiken ökade. Två bröder såg interaktionen som en inbjudan till högljudda skämt till sin mammas förtret, men skådespelarna förde vant tillbaka barnen in i handlingen. Dramatiseringen följde till stora delar *Gropens* struktur vilket gjorde att de barn som läst boken förmodligen kände igen sig. En mindre detalj skiljde sig dock åt: istället för att fylla igen gropan, som i boken, sopade de bort den. De flesta barn, oavsett ålder, följde intresserat hela föreställningen. Även min son uppskattade pjäsen, men påpekade att de ändrat i handlingen när jag frågade honom vad han tyckte.

Under mitt tredje besök hade jag förmånen att få observera en förskoleklass som deltog i lektionen "Lyssna, upptäck, berätta". Innan deras besök hade jag haft kontakt med klassföreståndaren som delat ut medgivandeblanketter som säkerställde att barn och föräldrar gav sitt medgivande till att jag observerade det som hände (se bilaga 2). Då just denna klass var en förskoleklass, och inte klass i årskurs ett, innebar att de ännu inte fått egna exemplar av förskoleklassboken *Gropen*.

När klassen dök upp följde jag fascinerat hur de snabbt hängde av sig för att sen rusa fram till de boklådor som stod uppställda i växthusets entrédel. Där tog de varsin bok och satte sig och bläddrade i dessa, trots att rummet inbjöd till andra handlingar, exempelvis fågelholkar att kika in i. Denna handling i sig var en tydlig indikation på att de antingen tolkade sitt besök som knutet till böcker, eller att läshörnan som de möttes av, med böcker på display, boklådor och långa mattbeklädda bänkar inbjöd till just läsning.

Malin välkomnar barnen och frågar dem om de vet vad de är i för hus? "Ett växthus!" svarar barnen. Malin: "Vad finns här som inte brukar finnas i ett växthus?" "Böcker!" Svarar barnen. Ja, säger Malin, och ett litet bibliotek. Hon fortsätter med att berätta om upplägget för barnen, att de ska få lyssna på boken, att Johanna från Trädgårdsföreningen kommer att visa dem en spännande stig och prata om djur, och att de sen får gå till Hanna och Rita. Hon vänder sig till klassföreståndaren och säger att de rekommenderar lite fri lek, om det finns tid, och att de sen kan sitta i växthuset och äta. Hon går över till att berätta om det praktiska, att det finns toalett i ett annat hus, ett av barnen frågar var toan ligger och Malin pekar ut riktningen. Klassföreståndaren ser sig omkring och utbrister "Jag måste gå hit med mina barn, helt fantastiskt".

Barnen uppmärksammade att i just det här växthuset finns något som inte brukar finnas i den här typen av miljöer, nämligen böcker. De hade också förberetts av sin klassföreståndare inför besöket på vad de skulle möta i växthuset och verkade beredda på att få ta del av olika aktiviteter, både innanför och utanför väggarna på det materiella arrangemang som växthuset utgjorde. Detta påverkade förmodligen hur barnen förde sig i rummet, och hur de

interagerade med bibliotekarien. Boken *Gropen* hade också en framträdande roll i barnens besök:

Barnen följer med Malin in i själva biblioteksdelen, och placerar sig på höbalarna, framför den ståtliga stol där Malin sätter sig för att läsa Gropen. Hon frågar barnen om de känner igen boken, och nästan hela gänget säger att de gör det, barnens svarar: "Jag har läst den här boken på min förskola", "Jag har läst den hemma och i skolan" och senare säger ett annat barn "En gång när jag hade läst den hemma läste jag den om och om igen".

Det är intressant att flera av barnen faktiskt redan hade en relation till boken redan innan besöket, trots att de ännu inte hade deltagit i utdelningen av *Förskoleklassboken*. Upplägget för lektionen fungerade lika bra oavsett om de barn som deltog hade läst boken innan eller inte tack vare högläsningmomentet som ingick:

Malin börjar läsa, barnen lyssnar intensivt, och någon har lagt sig ner på en av höbalarna. Malin läser och visar ett av bokens uppslag "Här ser ni den gula delen", "Ja", svarar barnen. Någon skrattar till, och de tittat intresserat, och det går att se på barnen att de sträcker sig för att se ordentligt vad hon visar upp, alla vill se bokens bilder. "Här är när de bygger banan" visar Malin, "ah", "mmm" bekräftar barnen. Två flickor viskar med varandra, och en av dem räcker upp handen, men Malin fortsätter läsa. Ett av barnen petar på sin kompis, men kompisens visar med fingret över munnen att de ska vara tysta. Ett annat barn vänder sig om och ligger på rygg på höbalen och sträcker upp handen mot glastaket.

Högläsningshörna i Barnens växthus.

En bok kan upplevas på många olika vis, och i högläsningssituationen sker en interaktion mellan den som läser och den som lyssnar. I exemplet ovan visar barnen engagemang, både för bokens handling och för dess bilder. De visar

också att de vet hur en högläsningssituation brukar gå till, något som blir tydligt när ett av barnen tecknar åt sin kompis att de ska vara tysta. I boken ramlar ett barn rakt på näsan så blodet rinner, en dramatisk händelse som de vuxna använder som ett sätt att legitimera att gropen fylls igen. En bok kan sätta igång nya associationskedjor, vilket utdraget ur observationen nedan visar:

Malin har kommit fram till den dramatiska del av boken när gropen fyllts igen, och läser att över fältet reser sig en hög. Någon kommenterar om bokens vuxna: "Nu är dom tjuriga igen". Malin, som kommit fram till bokens slut, undrar om det finns några frågor. Som en kommentar till en händelse i boken, där ett av barnen ramlar och börjar blöda i munnen räcker ett av barnen upp handen och säger "Jag har snart en lös tand". "Jag har också ramlat" säger ett annat barn, medan ytterligare någon fortsätter på tanddiskussionen och säger "Jag har redan tappat två!"

Högläsningen var den del av lektionen "Lyssna, upptäck, berätta" som hade den starkaste kopplingen till *Förskoleklassboken*. Boken kan i det här sammanhanget ses som en materialisering av den läsfrämjande idé som *Förskoleklassboken* bygger på, kopplad till en praktik, *Barnens växthus*.

Efter högläsningen med Malin fick klassen följa med en naturpedagog från Trädgårdsföreningen och gå en slinga i parken och se hur olika djur bor, bland annat fick de känna på aktiviteten i en bikupa genom ett plexiglas. Det var varmt! Den här delen av lektionen hade en tydlig koppling till utomhuspedagogik. Avslutningsvis fick barnen rita platser där de själva leker, vilket återknöt till *Gropens* tema på ett fint vis. Bland barnens teckningar fanns bland annat lekplatser och swimmingpooler som man badat i på semestern, men också platser associerade med vissa familjemedlemmar, som ett särskilt träd hemma hos mormor. Efter lektionens slut stannade lärare och barn kvar och åt den medhavda matsäcken bestående av pannkakor med sylt.

Under min observation såg jag hur samverkande idéer om läsfrämjande, barns rättigheter och barns lek vävdes samman till ett begripligt upplägg av de olika aktörer som genomförde lektionen. Jag såg också hur barnen förhöll sig till de olika situationer och miljöer som mötte dem och hur kopplingen mellan läsning, lek och utomhuspedagogik togs väl emot.

2.3.3.2 Att samverka i praktiken

Från bibliotekens sida, och utifrån målsättningarna i *Stärkta bibliotek*, motiverades beslutet att samverka kring *Barnens växthus* på detta vis enligt slutrapporten om satsningen:¹²

¹² Satsningen har sammanfattats och utvärderats inom ramen för Stärkta bibliotek av Malin Carlsson, ansvarig koordinator i "Slutrapport Barnens Växthus - BESKRIVNING OCH SAMMANFATTNING AV PROJEKTET, DESS RESULTAT OCH EFFEKTER, SAMT ERFARENHETER", ej publicerad.

Syftet med Barnens Växthus och ett pop up-bibliotek var att sprida läsglädje och väcka läslust hos barn samt stärka vårdnadshavare och andra vuxna i sin viktiga roll som högläsare och läsfrämjare. Vi valde att utgå från förskoleklassboken *Gropen* som under februari delades ut till ca 6500 barn i Göteborg. Det blev en del av det arbete som planerades med att förlänga upplevelsen av *Gropen*, skapa igenkänning samt ge barnen möjlighet att ta del av den på flera sätt. (Carlsson 2019, s. 2)

Barfotaslinga i Barnens växthus. Foto: Sandra Hillén.

Det fanns flera andra motiv till samarbetet. Bland annat byggde samarbetet på tanken om att nå fler barn och vuxna, och på så vis göra dem medvetna om bibliotekens verksamhet i stort. I förlängningen kan de då komma att bli aktiva biblioteksanvändare. *Barnens växthus* sågs också som en möjlighet att fler vuxna skulle upptäcka det läsfrämjande arbetet som sker inom *Staden där vi läser för våra barn*. Satsningen var även tänkt att fungera utjämnande ur jämlikhetssynpunkt, något som manifesterades genom riktade inbjudningar till skolor i prioriterade områden och förtur till lektionerna (Carlsson 2019, s. 2). Dessa fick dock kompletteras med inbjudningar som skickades ut mer brett, då det var svårt att fylla alla de lektioner som erbjöds dessa skolor. De olika motiven kan relateras till den läsfrämjande kontext som beskrivs i början av rapporten, där läsning och högläsning anses öka ett barns chanser till ett bättre liv. Motiven kan också kopplas till ett arbetssätt, det familjecentrerade, där familjerna kan nås genom att verka på en ny arena samt till tanken om *proportionell universalism* genom de riktade inbjudningarna till klasser i

prioriterade områden. För Park- och naturförvaltningens del så går det i deras uppdragsdirektiv för *Barnens växthus* att läsa att det fanns flera samverkande incitament för att gå in i samarbetet. Förskoleklassboken *Gropen* ansågs ha starka beröringspunkter till Park- och naturförvaltningens uppdrag genom sitt fokus på barns utomhuslek, och *Barnens växthus* som aktivitetsarena sågs som en del av processen Aktivera, ett av förvaltningens grunduppdrag där de andra delarna är Planera, Genomföra och Sköta samt som kompatibel med riktlinjerna för utomhuspedagogik. Park- och naturförvaltningen är också en del av mobiliseringen *Staden där vi läser för våra barn*, vilket ytterligare motiverade samarbetet. Från ett forskningsperspektiv så kan *Barnens växthus* analysera utifrån teoretiska spår där tankar om läsfrämjande, jämlikhet och barns rättigheter omsätts till praktiker genom aktörssamverkan. Aktiviteter har skapats för och i en specifik miljö, och detta har skett i ett växelspel mellan mänskliga praktiker och materiella arrangemang (Schatzki 2010a).

Barnens växthus kan ses som en översättning av en idé, alltså något högst ickemateriellt, till praktik i något högst materiellt; ett växthus. Det är därför intressant att uppmärksamma hur själva miljön sett ut, vilka möjligheter och praktiker som erbjöds där och hur de aktörer som arrangerade *Barnens växthus* och dess besökare upplevde den. När jag frågar Malin, ansvarig koordinator, i planeringsskedet av *Barnens växthus* om det är pop up-biblioteket som är i centrum för satsningen svarar hon:

Nej, det är Park- och naturförvaltningen, så det är lite hälften, hälften kan man säga. Det heter ju Barnens växthus, och vi säger att det är ett hus att leka, läsa och växa i. Så det har inte bara med växtligheten att göra, utan också att man växer som barn, och då kan man säga lite grovt att det kommer bestå av två delar; en lugnare, mer tydlig biblioteksdel, en läsdel, och den andra delen kommer vara mer en aktivitetsdel där naturpedagogiken kommer komma in, från deras olika verksamheter. Och vi kommer in med vårt, från bibliotekshållet.

Barnens växthus är en av de mer projektspecifika satsningarna som genomförts inom ramen för *Stärkta bibliotek*, och även om det där har betecknats som ett pop up-bibliotek, skulle jag vilja påstå att det är mer än så. För de förskoleklasser, barn och barnfamiljer som har besökt *Barnens växthus* har det fungerat som ett lättillgängligt bibliotek som främjat tillgången till böcker, som en mötesplats för både barn och vuxna, som en arena för kulturaktiviteter och utbildning, som en kreativ verkstad och som en utställningslokal.

Barnens växthus är ett tydligt exempel på en välfungerande aktörssamverkan mellan olika förvaltningar i staden, där de trots sina olika funktioner och kompetenser, har samlats kring en gemensam idé som den definieras i *Staden där vi läser för våra barn*. Även idén om barns rättigheter och inflytande var ett viktigt incitament för samarbetet. Att många av aktiviteterna i *Barnens växthus* centreras runt förskoleklassboken *Gropen* gör satsningen extra intressant. Innehållet i *Gropen* utgör, som jag tidigare beskrivit, ett tacksamt underlag för att arbeta med olika delar av Barnkonventionen. Enligt slutrapporten kring

Barnens växthus var motiveringen från Park och naturförvaltningens sida en önskan om att arbeta mot det gemensamma målet att knyta an till Barnkonventionen som blir svensk lag 2020. Parallellt fanns de från *Stärkta biblioteks* sida ett behov av ökad kunskap om, och en förbättring av, barns möjligheter att vara delaktiga i frågor som rör dem (Carlsson 2019, s. 2). I intervjun utvecklar Malin tanken om att samlas kring en gemensam idé på det här viset:

...vi har ju ändå samma mål, att jobba med barn och med barns inflytande och i mångt och mycket samma målgrupp. Jag tänker att det kan gynna varandra också, att barnen får upptäcka varandras verksamheter också sådär.

Barnens växthus utgör också ett tydligt exempel på hur olika aktörer samverkar utifrån en idé, och omsätter den i sin respektive verksamhet. Idén om det läsfrämjande arbetet, som det exempelvis verbaliseras i underlaget för *Staden där vi läser för våra barn*, kan dock inte appliceras rakt in i en praktik. En översättning behövde därför göras (se Czarniawska & Joerges 1996, Lindberg & Erlingsdóttir 2005).

Det blir ju så här när det blir något nytt "Hej, säger de från Trädgårdsföreningen, vi har ett växthus, vill ni fylla det med innehåll? Ja tack" säger vi då, och så börjar man från den änden. // Vi är flera inblandade från olika håll, som ska liksom samsas om något.

Citatet ovan från intervjun med Malin visar på att det inte på något vis var klart från början vad *Barnens växthus* skulle bli, formen växte fram i processen, och i samarbetet. Det fanns ett växthus och det fanns idéer om läsfrämjande, och om utomhuspedagogik. Det fanns också en satsning som ingår i det stadenövergripande arbete som genomförs under bibliotekens verksamhetsår, *Förskoleklassboken*, och så fanns själva boken, *Gropen*, som ansågs ha tydliga beröringspunkter till Park- och naturförvaltningens uppdrag och till Barnkonventionen.

2.4 Fortbildning och utbildning

Inom projektet har både utåtriktade utbildningar och interna fortbildningar genomförts. De utåtriktade insatserna handlar bland annat om informationsträffar för blivande *Läsambassadörer*. Konceptet med *Läsambassadörer* har prövats tidigare, då i projektform. Det handlar om att utbilda flerspråkiga ambassadörer utanför bibliotekssfären som ska verka uppsökande för att främja barns läsning. Tanken är att de ska verka uppsökande enligt ett familjecentrerat arbetssätt i prioriterade områden genom att besöka exempelvis öppna förskolor och familjecentraler enligt ett rullande schema. Deltagarna på informationsträffarna fick också ta del av flera föreläsningar. Bland annat pratade en logoped om barns språkutveckling och flerspråkighet, och Anita, ansvarig koordinator talade om betydelsen av läsning och dess

betydelse för jämlikhetsarbetet. De fick ett föredrag om läsning ur ett biblioteksperspektiv.

Anita berättar om hur de tänkte kring *Läsambassadörer* och hur samarbetet med *Kryddan*, en av samarbetsparterna, inleddes:

Så det vi gjorde i liten skala var att vi tänkte, finns det någon som redan jobbar med liknande verksamhet, och då är Kryddan som ligger vid Lövgårdets centrum en sådan plats. Det är ett projekt som lever på pengar från Arvsfonden, tidigt föräldrastöd. Där finns runt tio kulturtolkar som är anställda där, och de har kontakt med runt 300 familjer. De har verksamhet hela veckorna i olika grupper, allt från svenska, samhällsorientering till barngrupper, väldigt många olika saker. Sen tolkar de då på familjecentraler, och i olika sammanhang. Det kommer familjer från hela Göteborg dit. Så då kontaktade vi dem.

Också samarbetet med *ABC-kursen* (Alla Barn i Centrum) kan nämnas här. Sara och Klara besökte ett utbildningstillfälle där de mötte deltagare. De pratade bland annat om vikten av högläsning för barn, hur läsning påverkar barns ordförråd, om rätten att läsa och hur biblioteken kan bidra i det arbetet. Samarbetet resulterade också i att läsningen får ta plats i kursens tryckta material. Det finns också tillfällen där tänkta samarbeten runnit ut i sanden, och utbildningstillfällen inte blivit av. Koordinatorerna Klara och Anders har arbetat med att initiera samarbeten med skolornas fritidshem och fritidsgårdar, fritidsverksamhet för äldre barn och ungdomarna. Anders planerade en fortbildningsdag för fritidsledare på stadens fritidsgårdar men då återkopplingen kring planeringen från samarbetsparten uteblev, resulterade det i att fortbildningsdagen inte blev av. Detta utgör ett exempel på ett tillfälle där den andra parten inom den planerade samverkan inte plockade upp den läsfrämjande idén, och den därför tappade så pass mycket energi att den slutligen gick förlorad, då idéer inte överlever för egen maskin (se Czarniawska & Joerges 1996).

Inom projektets första år har också interna fortbildningar genomförts. Anställda inom biblioteket har erbjudits två halvdagar med fortbildning och inspiration där fokus har varit på bibliotekens bemötande gentemot barn och unga. Under halvdagarna har de fått föreläsningar om barns rättigheter och Barnkonventionen, om att arbeta familjecentrerat och inspiration om hur barn kan bemötas på ett läsfrämjande vis på biblioteken. Ett annat exempel på en intern fortbildning var de inspirationsdagar om mångspråk med fokus på barn och unga som genomfördes under hösten 2019. Syftet var att sprida nya perspektiv och arbetssätt till alla inom biblioteket som möter flerspråkiga barn och unga. Under dagarna fick deltagarna bland annat höra om flerspråkighet i förskolan och möta en flerspråkig poet samt representanter från föreningen *Tidigt Föräldrastöd* (som erbjuder kulturtolkar som resurs för föräldrastöd i nordöstra Göteborg) och från *Språkcentrum* (som erbjuder modersmålsundervisning) som berättade om sina verksamheter.

Det strategiska arbetet som innefattar fortbildningar och utbildningar är också ett sätt att säkerställa att det läsfrämjande arbetet blir mer hållbart. Koordinatören Klara uttrycker det så här:

Och sen tänker jag, att varenda fortbildning man är ute och gör, någonstans så är det ju någon som får med sig något, och kan hänvisa: "Du vet väl att det finns Äppelhyllor på biblioteket, och du vet väl att det finns det här för ditt barn?"

De interna fortbildningar som genomförts för bibliotekspersonal inom ramarna för projektet har ofta haft ganska omfattande intentioner. De har handlat om att erbjuda nya perspektiv, inspiration och om att förmedla nya idéer för hur biblioteken kan jobba med barn och unga. Men ibland var det viktiga att så ett frö, som kanske kan gro till något mer betydande, vilket citatet ovan visar.

I *Läsfrämjandeplanen för Göteborgs stad, Barn och unga*, betonas ledorden inkludering och tillgänglighet, och där står uttryckligen att ett normkritiskt och normkreativt arbetssätt ska genomsyra alla delar av den läsfrämjande verksamheten som riktar sig mot barn och unga. Även i det familjecentrerade arbetssättet ingår ett normkritiskt förhållningssätt som en utgångspunkt. Det normkritiska perspektivet har funnits med i flera av de fortbildningar och utbildningar jag observerat under mitt fältarbete, men allra tydligast var det i den studiecirkelträff inom *Läs ♥ förskola* som jag var med på.

2.4.1 Läs ♥ förskola

I konceptet som används i *Läs ♥ förskola* samsas diskurser kring bokgävor, läsfrämjande fortbildning, samverkan mellan bibliotek och förskolor samt samverkan med hemmet och vårdnadshavare. Förskolan, tillsammans med förskoleklassen, har länge pekats ut som platser med möjligheter att nå barn som inte stimuleras till att erövra ett rikt språk i hemmet (Svensson 2011:5). Förskolan betraktas som en arena för ett slags utjämnande arbete där barns språk ska stimuleras och utvecklas, och barn med annat modersmål än svenska ska parallellt utveckla sitt modersmål och sin kulturella identitet inom förskolans verksamhet. Detta har tagit sig uttryck i olika betänkanden, exempelvis SOU 2002:27 (Kommittén för svenska språket 2002, s. 27) och inte minst i Läroplanen för förskolan (Skolverket 2010, 2018). I Lpfö 18, går det, under rubriken *Kommunikation och skapande* att läsa:

Språk, lärande och identitetsutveckling hänger nära samman. Förskolan ska därför lägga stor vikt vid att stimulera barnens språkutveckling i svenska, genom att uppmuntra och ta tillvara deras nyfikenhet och intresse för att kommunicera på olika sätt. Barnen ska erbjudas en stimulerande miljö där de får förutsättningar att utveckla sitt språk genom att lyssna till högläsning och samtala om litteratur och andra texter. (Skolverket 2018, s.8)

Vidare fastslås det också att:

Barn med annat modersmål än svenska ska ges möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål. (Skolverket 2018, s.9)

Läs ♥ förskola i Göteborg har drivits i projektform som en del av *Staden där vi läser för våra barn* under projektledning av Anna Hedlund och med statliga pengar från Kulturrådets satsning på Läs- och litteraturfrämjande insatser. *Läs ♥ förskola* vänder sig främst till pedagoger inom förskolan samt biblioteksanställda utifrån målsättningen att utveckla förskolor som centrala arenor i det läsfrämjande arbetet i samarbete med biblioteken och utveckla metoder och arbetssätt för att främja barns tidiga språkutveckling. Fler barn skall få möta böcker och bli lästa med, barnlitteraturen skall användas i det dagliga arbetet på förskolan och vårdnadshavare skall få information och kunskap om läsningens betydelse. Alla stadens förskolor har rätt att ansöka om att delta i *Läs ♥ förskola*. Projektet riktar sig primärt mot verksamma inom förskole- och biblioteksverksamheterna men barn i åldern 0–6 ingår också bland projektets målgrupper, då det är dem som pedagogerna möter i förskolan. Det finns en tanke om projektet även kan nå vårdnadshavare och andra vuxna som är viktiga för barnen. Under 2019 involverade projektet 60 pedagoger från ca 30 förskolor som deltog i cirkelträffar jämnt fördelade över vår och höst.

Upplägget bygger på studiecirkelträffar och inspirationsföreläsningar. Tyngdpunkten ligger på fortbildning kring språkutveckling, med utgångspunkt i högläsning för, och boksamtal med, barnen. Som stöd i det läsfrämjande arbetet tar studiecirkeldeltagarna också del av olika verktyg, studiecirkelmateriel, och informationsmaterial om läsning riktat till föräldrar samt ett upplägg för föräldramöten. Utbildningen som ges inom ramen för *Läs ♥ förskola* utgår från handboken *Bilderbokens mångfald och möjligheter* (Edwards 2019). Den tar sin utgångspunkt i Läroplan för förskolan (Lpfö 18) och aktuell forskning och beskriver hur ett reflekterande arbete med böcker utifrån bilderbokens form kan gå till. Den lyfter också perspektiv som normkritik, flerspråkighet och digital läsning. Handboken utgår från att tillgång till, högläsning av och ett aktivt arbete med bilderböcker kan ge alla barn möjlighet att utveckla sina språk och sin litteracitet, utgångspunkter som stämmer väl med både *Staden där vi läser för våra barn* och *Stärkta bibliotek*.

Läs ♥ förskola är också till stora delar uppbyggt kring bokgävor, då pedagogerna får bokpaket att ta med sig till respektive förskola att läsa tillsammans med barnen. Under följande cirkelträff reflekterar deltagarna kring hur läsningen har fungerat. Pedagogerna får också i uppdrag att bygga upp hallbibliotek med hjälp av ett startpaket med böcker, ett bibliotek som sedan kan fyllas på med böcker som väljs ut i samråd med bibliotekspersonal.¹³

¹³ Läs mer om projektet här:

https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/stadsbiblioteket/vad-hander-pa-biblioteket/-lasframjande-satsningar/-las-forskola!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfljo8ziTYzcDQy9TAy9DTwM3QwCvcMCQ11CLlwdDc30wwkpiAJKG-

2.4.2 Stärkta bibliotek och Läs ♥ förskola

För *Stärkta biblioteks* del så utgör arbetet med *Läs ♥ förskola* ett exempel på en aktivitet där projektet dockar i en redan pågående process, i det här fallet drivet i projektform. En av koordinatorena, Hildur, har ett uttalat uppdrag att vara med i planeringsgruppen för *Läs ♥ förskola* och har dessutom fungerat som cirkelledare. Jag gjorde en deltagande observation av en cirkelträff som riktade sig till pedagoger från utvalda delar av Göteborg. Där deltog fem pedagoger från fyra förskolor med något olika förutsättningar beroende på upptagningsområden samt skiftande kulturella, religiösa, pedagogiska och språkliga förutsättningar. En av förskolorna är relativt stor och drivs i kommunal regi, och på dess hemsida går det att läsa att de arbetar aktivt med barnens språk och att de ser flerspråkighet som en tillgång. De två pedagoger från förskolan som deltog på träffen, såväl som många av förskolebarnens vårdnadshavare, har rötter i utomeuropeiska länder. En annan förskola drivs istället utifrån en kristen värdegrund och samlar barn till vårdnadshavare från andra länder, både inom- och utomeuropeiska, medan den fjärde förskolan är föräldrakooperativ och arbetar utifrån montessoripedagogikens grundvärden.

Bild från Kulturhuset Kåken. Foto: Sandra Hillén.

Upplägget för träffen såg ut så att den inleddes med en kort runda kring hur det föräldramöte gått som pedagogerna fått i uppdrag att initiera följt av ett samtal kring böckerna som lästs på förskolan. Efter fikat höll Bodil Alvarsdotter, projektledare för *Stärkta bibliotek*, ett föredrag om hur en normkritisk bokanalys kan gå till. Träffen avslutades med en presentation av de böcker som deltagarna fick med sig till nästkommande gång samt en genomgång av den avslutande workshopen. Deltagarna fick också med sig frågor till den

AAjgb6XvpR6Tn5SUCrwp30I0vcc32NAvULciOqPB0VFQEQ6rNz/dz/d5/L2d
BISEvZ0FBIS9nQSEh/

reflektionsbok de kontinuerligt fyller i efter varje träff: *Vad hände? Vad tänkte jag om dagen? Vad kände jag? Vad tar jag med mig?*

Utifrån mina fältanteckningar från cirkelträffen kommer jag här att belysa tre intressanta delar; de resonemang kring förskolornas hallbibliotek som fördes i anslutning till rundan om föräldramötet, samtalet kring bilderböckerna som lästs på förskolorna initierat av cirkelledarna och den avslutande konversationen kring en normkritisk analys som följde efter föredraget.

2.4.2.1 Hallbibliotekens läsfrämjande roll i förskolan

På grund av att flera av förskolorna inte hade genomfört föräldramöten av olika skäl kom rundan istället att handla om de hallbibliotek som initierats på förskolorna. Utifrån samtalet som utspelar sig under cirkelträffen så verkar pedagogerna från den föräldrakooperativa förskolan redan arbeta medvetet med olika frågor kring normer. De berättar att hallbiblioteket fungerar bra, och att böckerna är utlånade hela tiden, och de upplever att alla föräldrar och barn är lika intresserade. De har packat böckerna i tygpåsar som de sen färgkodat och bockat av på en lista när de lånas ut. Att pedagogerna är vana att möta barn från relativt läsvana hem blir tydligt i deras kommentar om vårdnadshavarna: ”Det svåra för dem är inte att gå till bibliotek och låna, det svåra är att lämna tillbaka böckerna. Det har de (vårdnadshavarna) tyckt är så skönt”. Citatet visar att hallbiblioteken främjar tillgängligheten till böcker, även bland familjer som är vana att förhålla sig till läsning och böcker.

På den kommunala förskolan har de inte kunnat ha föräldramöte på grund av inskolningar, men däremot öppet hus där de presenterat de olika böckerna. De kan se att barnen vill låna, och är intresserade, särskilt tre till fyraåringarna, och de tycker sig kunna se ett intresse även hos ”nya” föräldrar, dvs. vårdnadshavare som inte tidigare visat intresse för böcker. I de fall som vårdnadshavarna ställer frågor om var de kan hitta bilderböcker på hemspråket så hänvisar pedagogerna till biblioteket. De påpekar dock att en del av böckerna kommer tillbaka trasiga. Hildur inflikar att när hon var där på besök så fanns det inga böcker kvar att låna i hallbiblioteket, de var alla utlånade.

Pedagogen från förskolan som drivs utifrån en kristen värdegrund berättar att de haft ett föräldramöte där de visat filmen *Vet du om att du kan förändra ditt barns liv?* och delat ut broschyrer om *Läs ♥ förskola*. Mycket av kommunikationen med föräldrarna sker på engelska, så också föräldramöten. Hen berättar att de har tio kassar som föräldrar och barn kan låna, de behöver inte skriva upp sig någonstans, för det behöver gå snabbt i samband med hämtning. Vårdnadshavarna ställer många frågor, de oroar sig för hur det ska gå för deras barn och hur de ska lära sig språket. Här blir bilderböckerna en strategi, pedagogen uppmanar dem att låna de svenska böckerna och träna tillsammans. Intresset för böckerna är dock beroende på var i världen vårdnadshavarna har sina rötter, en del är inte alls intresserade. Hen tycker sig se en stor skillnad bland barnen sedan hallbiblioteket infördes, tidigare var de inte alls intresserade och rörde inte de få böcker som fanns på avdelningen, nu är de mer bokvana och tar böckerna själva och sätter sig med dem på golvet, och pedagogen tillägger ”De här barnen har vi fostrat själva”. Pedagogerna kan

också möta direkt motstånd mot idén om att flerspråkighet kan främja språkutvecklingen, en pedagog från en av de andra förskolorna berättar att ”En pappa tror inte på det här med modersmål, tror inte på forskarna och ifrågasätter varför det är viktigt att läsa på modersmål”.

Pedagogerna på de förskolor som har bokpåsar diskuterar också hur de valt att dela upp böckerna, en del har delat upp böckerna utifrån ålder, böcker som passar ett till treåringar kontra tre- till femåringar, medan en annan berättar att de delade upp kapitelböckerna och la tre till fyra böcker i varje kasse. Senare under cirkelträffen dyker frågan om det fysiska rummet upp, och alla förskolor får inte plats med ett hallbibliotek i form av hyllor. Flera av förskolorna har därför valt att packa böckerna i bokpåsar som de sedan hänger på väggen, fördelen är också att de är lättare att bära: ”Man kan vara fullpackad och ändå få med sig påsen, smidigt”. Pedagogerna från den kommunala förskolan berättar att de har plats, ”Barnen hämtar i hallen och vi läser”, och en pedagog från en annan förskola inflikar ”Det är samma i vår korridor, vi har bord och stolar och vissa föräldrar sitter i soffan och läser”. Pedagogen från förskolan med kristen värdegrund berättar ”Vi har inte plats, vi har därför hängt dem i barnens höjd, åtta till tio kassar”. Oavsett om hallbiblioteket tar fysisk form i en hylla med böcker eller bokpåsar som kan plockas med i farten så är det fråga om materialiseringar som utgår från en idé om att underlätta för det gemensamma läsandet barn och föräldrar emellan. Den i sin tur bygger på tankar om betydelsen av regelbunden högläsning och läsande förebilder i form av engagerade föräldrar samt tillgång till böcker i hemmet (jfr Rydsjö 2015). Hallbiblioteken kan också betraktas som en läsfrämjande praktik som fokuseras till en specifik plats som traditionellt förknippas med interaktion och kommunikation mellan förskolans personal och föräldrar, förskolans hall.

Läs ♥förskola utgår från den fysiska bokens materialitet, det är den som cirkelledarnas planering utgår ifrån, och den utgör navet för deltagarnas diskussion och engagemang (Schatzki 2010a, s.133). Boken är del av en process, men också ett socialt sammanhang. Det är också den fysiska boken som är i fokus för hallbiblioteken, som i sig bygger på en tanke om att bokpåsarna ska bäras hem, och på så vis spridas vidare till hemmet. Att förskolorna som ingår i *Läs ♥förskola* arbetat med hallbibliotek är inte en avskild företeelse för just den satsningen, även inom mobiliseringsfrågan *Staden där vi läser för våra barn* arbetar stadens bibliotek med att ta fram och gestalta kappumsbibliotek ute på stadens förskolor. Fysiska hallbibliotek kan ses som ett konkret exempel på en slags översättning från en idé, en idé som utgår från tanken om nyttan med tidiga läsfrämjande insatser, till en metod, ett familjecentrerat arbetssätt. Hallbiblioteken fungerar då som en arena för att nå barn och de vuxna som omger dem, i sammanhang där barn och deras familjer finns, dvs. på förskolan. Tanken som finns i mobiliseringen *Staden där vi läser för våra barn* som utgår från begreppet *proportionell universalism* går också att applicera här. Det går att mena att den läsfrämjande idén på så vis har materialiserats, då den har omsatts både till objekt (bokpåsen) och till handling (böckerna läses i hemmet) (se Czarniawska & Joerges 1996). Förskolan kan, förutom att fungera utjämnande i form av arena för språklig mångfald och utveckling, också utgöra en betydelsefull arena för barns möte med skriftspråket

och litterära upplevelser, exempelvis genom att barnet där kan möta andra typer av böcker än i hemmet. Böckerna kan då också utgöra en gemensam grund för kommunikation och lek barnen emellan (Svensson 2009). Ibland utgör mötet med litteraturen i förskolan barns enda möte med böcker. Den aktörsamverkan som sker inom ramen för *Läs ♥ förskola* baseras på en väl inarbetad allians mellan förskola och bibliotek.

2.4.3 Normkritiska perspektiv

I förskolans värdegrund och uppdrag ingår det att verka för jämställdhet mellan kvinnor och män och mellan flickor och pojkar. I Lpfö 18 går det att läsa:

Inget barn ska i förskolan bli utsatt för diskriminering på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder, hos barnet eller någon som barnet har anknytning till, eller för annan kränkande behandling. Alla sådana tendenser ska aktivt motverkas. (Skolverket 2018, s. 5)

Foto: Sandra Hillén.

Som en avslutning på den träff i *Läs ♥ förskola* som jag observerade fick deltagarna en föreläsning om normkritik och normkreativa barnböcker av Bodil. Föreläsningen tog avstamp i hur det såg ut tidigare, då många barnböcker var ganska könsstereotypa och hur utbudet senare förändrades till att inbegripa böcker med killar som gjorde "tjejiga" saker och vice versa. Inom barnboksområdet har det hänt väldigt mycket. Många barnböcker idag bråkar med normer på många vis och belyser jämställdhets- och hbtq-frågor ur olika

perspektiv. Bodil gav deltagarna en uppsjö av normkreativa boktips. Det kan handla om så enkla saker som vilka som får vara huvudpersoner i barnböcker, hur de bor och vad de äter. Hon tog bland annat upp böcker som rör sig bortom ”köttbullenormen” som visat sig vara extremt stark i barnböcker, böcker som tar upp hur vardagen ser ut för barn som bor exempelvis i förorten, eller i ett annat land. Bland tipsen fanns också böcker där barn med funktionsvariationer eller regnbågsfamiljer fanns representerade. Hon tog också upp böcker som på olika vis förhåller sig till kroppen, exempelvis *Bara rumpor på badhuset* och böcker som tar upp hur en familj kan se ut och olika vis som en bebis kan bli till på, bland andra *Familjejakten* och *Ebbe och ägget*. Avslutningsvis så uppmuntrade hon deltagarna att fundera över normer, tänka vidare och ifrågasätta, bråka och var normkritiska. Hon uppmanade dem också att göra insatser och ta hjälp av diskrimineringsgrunderna, utmana barnen genom att erbjuda nya perspektiv och bli normkreativ. Det normkreativa förhållningssättet där varje barn bemöts utifrån individuella förutsättningar istället för enbart könstillhörighet får också stöd i förskolans läroplan. Där står det att:

Förskolan har ett ansvar för att motverka könsmönster som begränsar barnens utveckling, val och lärande. Hur förskolan organiserar utbildningen, hur barnen blir bemötta samt vilka krav och förväntningar som ställs på barnen bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan ska därför organisera utbildningen så att barnen möts, leker och lär tillsammans, samt prövar och utvecklar sina förmågor och intressen, med samma möjligheter och på lika villkor, oberoende av könstillhörighet. (Skolverket 2018, s. 7)

Det normkritiska perspektivet lyfts också inom ramen för *Stärkta bibliotek*. I ansökan till Kulturrådet som gjordes inför 2019 formuleras det på detta vis: ”Ett läsfrämjande arbete som genomsyras av normmedvetenhet bidrar till ökad medvetenhet hos andra verksamheter, både vuxna och barn. Exempelvis bilderboken är en viktig källa till att lyfta mångfald inom flera områden. Biblioteken är förebilder och kan genom verksamheten sprida normmedvetenhet till allmänheten.” (Ansökan Kulturrådet 2018, s.8, internt dokument).

Ett normkritiskt förhållningssätt kan verka ganska oproblematiskt, men alla förskolor möter inte barn och föräldrar från ett sekulariserat, homogent samhälle. Snarare ser förskolornas förutsättningar väldigt olika ut. Det visar den diskussion om kön och könsidentiteter som förs i samband med att Bodil under föreläsningen tar upp exempel på böcker där pojkar klär sig i klänning eller gråter. För vissa förskolor är böcker av den typen självklara, medan andra inte ens kan ha dem i sitt bestånd på grund av reaktioner från föräldrar med annan kulturell eller etnisk bakgrund än den svenska. Även efter föreläsningen utspelade sig ett intressant samtal. Pedagogen från förskolan med religiös värdegrund uttryckte att böcker om ”samkönat och naket” kan bli ett problem när enheten är mest religiös, även om hon också understryker att ”Jag följer läroplanen”. Religiösa och kulturella aspekter påverkar i allra högsta grad förskolornas vardag, och det är en verklighet som pedagogerna behöver navigera inom.

2.5 Jämlika villkor

Stadens jämlikhetsarbete samlas under paraplybegreppet *Jämlig stad*, tidigare kallat *Jämlikt Göteborg*. Att stadens barn och unga ska kunna växa upp under jämlika villkor innefattar många olika aspekter, bland andra frågor om jämställdhet, hbtq, socioekonomi, mångfald, tillgänglighet, rättigheter och delaktighet. För stadens jämlikhetsarbete har den jämlikhetsrapport som publicerades 2017 haft stor betydelse. Enligt rapportens författare finns det nya sätt att beskriva ojämlikheten:

Till exempel ser vi att grupper av göteborgare med en högre social position tycks läsa mer för barn jämfört med de som har en lägre position. Att detta är en viktig aspekt att belysa har främst att göra med de positiva effekter som högläsning ger för barns språkutveckling och framtida skolresultat. Högläsning och läsförmåga är på så sätt mått som på sikt kan påverka det viktiga livsvillkoret utbildningsnivå. (Göteborgs stad 2017a, s. 9)

I rapporten framhävs argument att främja nöjesläsningen, då den förutsätts fungera som en effektiv social hävstång och kompensera för socioekonomiska skillnader. Nöjesläsningen kopplas till mätbara effekter som bättre textförståelse, ökad läs- och skrivförmåga och ett större ordförråd. En uppmuntrad nöjesläsning i tidiga år förstås också som något som kan få effekter senare i livet som större benägenhet till fri läsning, ökad allmän kunskap och deltagande i samhällslivet och bättre förståelse för andra kulturer (Göteborgs stad 2017a, s. 114). Författarna hänvisar här till forskning som förs fram i Kulturrådets *Med läsning som mål* (2015) och en av OECD:s rapporter, *Reading for Change* (2002).

Tanken om läsningens effekt är tongivande i folkbibliotekens verksamheter, och den har också präglat arbetet i *Stärkta bibliotek* i allra högsta grad. Sara pratar om läsningens betydelse i arbetet för jämlika villkor:

På så många sätt hör denna satsning på bibliotekens barnverksamhet hemma i ramen för ett Jämlikt Göteborg. Vi vet att läsning har stor betydelse för hur den har kraft att fungera som en social hävstång och överbrygga socioekonomiska faktorer. Också en del i att säkra jämlik tillgång till kultur. Att kunna stötta upp där det behövs och låta biblioteket synas och finnas för fler barn och familjer.

Ett citat som ytterligare belyser tanken om en gemensam grundsyn på läsningens betydelse för barns jämlika villkor i *Stärkta bibliotek* kommer från intervjun med Klara, en av de koordinatörer som etablerat och utvecklat ett samarbete med Integrationscentrum och Etableringsenheten. Samarbetet kan ses som ett sätt att testa en metod, att utbilda personer inom andra professioner än biblioteksområdet att bli läsfrämjare. Det handlar också om en riktad insats för att nå grupper som kanske annars är svåra att nå, i det här fallet nyanlända familjer. På frågan om vad som togs upp på den utbildning de höll på *Etableringsenheten* svarar hon så här:

Jag tog ganska mycket från Jämlikhetsrapporten, det som har fokus på läsning just då. Och så det här med ordförråd, det har ju gjorts studier på hur viktigt det är, vilken otrolig skillnad det kan vara om man har läst eller inte läst, men även om högläsning i stort, vad det kan ge men också att det är ett sätt att knyta an till sina barn. Det handlar ju inte bara om att utveckla ordförråd, det ger ju också en massa andra goda effekter, att man delar en upplevelse tillsammans. Jämlikhetsrapporten visar ju också att läsning, om du har läst mycket, det kallas för en social hävstång. Jämfört med din egen bakgrund kan det vara en sådan otroligt stor hävstångseffekt som dessutom kan gå vidare generation efter generation. Om du gör det här, tar det här steget så kan det ha otroligt stora effekter.

Samtidigt så är hon noga med att påpeka att utbildningen utgick från, och byggde på, den tänkta gemensamma samsynen på jämlikhetsarbetet i staden:

Eftersom de jobbar inom Göteborgs stad så kunde vi utgå från att de ju har läst Jämlikhetsrapporten, de vet hur läget är i stan. Det är väl de som har bäst koll på segregationen i Göteborgs stad, för de jobbar ju med det här. Så då fokuserade vi inte jättemycket på det, utan vi utgick från att de hade den här grunden med sig, och så lade vi fokus på vilka effekter det kan ha.

Den upplevda konsensusen bland stadens anställda kring den komplexa frågan om jämlikhet gjorde att projektgruppen istället kunde lägga energin på att de skulle enas kring idén om läsningens betydelse. Om idén plockas upp inom verksamheten och omsätts till handling så går det att påstå att den har materialiserats (jfr Czarniawska & Joerges 1996). Vad det i slutändan får för effekt är svårt att förutspå, då idéer på olika vis översätts då de rör sig från en praktik till en annan (jfr Lindberg & Erlingsdotter 2005).

På frågan om hur Klara kopplar målen inom *Jämlik stad* och mobiliseringen till det som görs inom *Stärkta bibliotek*, och vad som ligger innanför och vad som ligger utanför projektets ramar säger hon:

De pratar ju om att "Strössa mer där det behövs", de mer riktade insatserna. Årskurs 3-boken är ju för alla, medan Etableringsenheten är en väldigt, väldigt riktad insats mot en grupp där det finns risker för att hamna i utanförskap om man inte har språket med sig. Det står också i Jämlikhetsrapporten, att de som är mest utsatta är de som inte har språket med sig, och nyanlända. Det är ju verkligen en fokuserad insats på de barnen. Och sen är det ju att jobba jämlikt, att alla barn ska få samma. Det handlar ju till exempel på att det inte bara hänger på vilken pedagog man har, och hur engagerad den är, utan det ska finnas en

*kunskap inom hela Grundskoleförvaltningen om den här
Årskurs-3 boken till exempel.*

Betydelsen av stadens övergripande jämlikhetsarbete, och mobiliseringsfrågan, bekräftas även i intervjun med koordinatör Malin. På frågan om hur det som görs inom *Stärkta bibliotek* kan kopplas till stadens övergripande jämlikhetsarbete säger hon:

Jag tänker att hela Staden där vi läser för våra barn, som ändå är en del av Jämlikt Göteborg, att det är liksom ett styrdokument som vi ska jobba med, som vi redan innan Stärkta bibliotek gör jättemycket med kopplat till Jämlikt Göteborg, men att Stärkta bibliotek blir en påse där vi knyter ihop allt vi gör. Det blir mer synbart, det blir mer legitimt, för att förankra, för att få med folk och ha en tydligare struktur.

Bodil säger att mobiliseringen *Staden där vi läser för våra barn* var ett stöd innan projektet och har ingått som en självklar part i flera processer under projektiden. På frågan om hur hon ser att *Stärkta bibliotek* passar in i och hur det bidrar till stadens jämlikhetsarbete uttrycker hon sig så på detta vis:

Att sträva efter en jämlik barnbiblioteksverksamhet med generella insatser som når alla barn och särskilda insatser där behoven är störst, har varit ett led i att stärka jämlikhetsarbetet och målen om en jämlik stad. Vi har fått syn på nya grupper som behöver biblioteken och läsningen och provat nya vägar att nå dessa grupper genom att lära mer om deras behov.

Inom projektet har ett antal riktade insatser gjorts. Några av dessa är samverkan med Trafikkontoret kring *Göteborgs flygande matta*, som bland annat ”landade” i områden som prioriterats, riktade turer med *Bokbussen* till nya platser samt sommarlovsaktiviteter där flertalet bibliotek i de prioriterade områdena fick störst del av kakan. Men Bodil ser också att visionen om jämlika villkor inte är helt lätt att omsätta till praktik, men att *Stärkta bibliotek* ändå kan bidra till att visionen genomförs:

Jag skulle vilja hävda att tanken om att biblioteket är till för alla, är väldigt fina ord och en rimlig vision, men också väldigt svårt att leva upp till. Dock har jag, genom erfarenheter vi har gjort inom projektet, en stark tilltro till att det går. Biblioteken har en väldigt viktig roll även i det framtida jämlikhetsarbetet och projektets erfarenheter har i allra högsta grad satt ljuset på vad som är viktigt. Vi har skaffat oss erfarenheter och arbetssätt och försökt sprida dessa inom hela bibliotekssektorn. Vi har också spridit våra kunskaper utanför vår egen sektor och nått långt utanför bibliotekens väggar med vårt läsfrämjande arbete. Allt för att möjliggöra att vi alla tillsammans kan jobba vidare och

fortsätta sträva mot en jämlik stad, där läsning och bibliotek är en självklar del.

Koordinatoren Sara stärker ytterligare bilden av projektets betydelse för jämlikhetsarbetet och kopplar detta till en gemensam strävan:

Jag upplever också att Stärkta har bidragit till att biblioteket inte på samma sätt blir en ö bland öar utan att vi har haft möjligheter att knyta kontakter och lära av andra verksamheter. Flera aktörer mot ett gemensamt mål - för barnen.

Hon lägger till:

När det gäller jämlikhetsarbetet så är det viktigt att staden där vi läser för våra barn blir staden där vi läser för ALLA våra barn - oavsett behov och förmåga. Att jobba än mer med det läsfrämjande arbetet, att kunna lägga extra resurser på det arbetet, är ett steg i rätt riktning för att säkerställa detta.

Med de orden breddar hon perspektiven och knyter an till den bred definition av jämlikhet, där bland annat bibliotekens arbete för barn med olika funktionsvariationer ingår, och gör det läsfrämjande arbetet med *alla* barn till *allas* ansvar.

2.5.1 Ett familjecentrerat arbetssätt

I *Jämlik stad*, i mobiliseringen *Staden där vi läser för våra barn* och i *Stärkta bibliotek* utgör det familjecentrerade arbetssättet både en metod och ett förhållningssätt. Det familjecentrerade arbetet kopplas också till tanken om *proportionell universalism* där ”Generella insatser ges till alla men i högre dos till dem med störst behov”.¹⁴ På *Jämlik stads* hemsida sammanfattas det familjecentrerade arbetssättet på detta vis: ”Det betyder att vi tillsammans, utifrån olika professioner och varje situation och fråga, stärker hela familjen”. Det går också att läsa att det gemensamma beslutet har tagits av Göteborgs Stad och Västra Götalandsregionen. Det innebär kortfattat, enligt den modell som staden och regionen förhåller sig till, att arbeta familjecentrerat inom alla insatser genom att ha barnet i fokus, erbjuda stöd till viktig vuxen, förmedla att familjen har kommit rätt med sin fråga, samverka med andra och möta familjer där de är.¹⁵

¹⁴ Se <https://goteborg.se/wps/wcm/connect/9e0b6e4c-2b32-4979-b8a4-6a2ff72b7cc7/1.+Ge+varje+barn+en+god+start+i+livet.pdf?MOD=AJPERES>

¹⁵ Läs mer om överenskommelsen här: https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/jamlikt-goteborg/fokusomraden/ge-varje-barn-en-god-start-i-livet/familjecentrerat-arbetssatt!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfIjo8ziTYzcDQy9TAy9_Q1dLA0cjS19gn0cnQ1DXAz0wwkpiAJKG-

Foto: Frida Winter.

Koordinator Klara, som har det familjecentrerade arbetssättet som ett av sina fokusområden, berättar att det från början handlade om familjecentralerna som byggts upp runt om i staden med BVC, MVC, socialtjänst och öppen förskola på samma ställe, men att biblioteken och andra verksamheter sedan kopplats på det arbetet och de nätverk som redan finns ute i stadsdelarna. Hon kopplar det familjecentrerade arbetssättet till de delar hon arbetar med inom *Stärkta bibliotek*, och till frågan om målgrupper för insatserna. Klara är, tillsammans med Anita och Hildur, också involverad i det samarbete med *Etableringsenheten* och *Integrationscentrum* som etablerats under projektets första år. Där arbetar projektet familjecentrerat kring läsning genom att erbjuda ett urval av böcker samt Pippi-dockor till de nyanlända familjerna, en insats som kombineras med utbildningstillfällen för de socialsekreterare som arbetar på enheten.

Det finns ju inte mycket utarbetat för de äldre barnen, men jag försöker ju tänka, hur kan man få med det i Årskurs 3-boken? Hur kan vi på något sätt nå föräldrarna mer, och få dem mer inkopplade, och hur kan vi göra samma sak i Litteraturveckan osv. Så det är ju där, och på Etableringsenheten, för där når man ju barn där det är viktigt att satsa på läslust och läsfrämjande insatser. Där kan vi ju faktiskt nå föräldrarna runt barnet. Där kan vi jobba familjecentrerat och nå de föräldrarna.

Det familjecentrerade arbetssättet blir ett sätt att möta familjer där de är, och en del av arbetet med att förlänga livslängden på insatser som innefattar bokgåvor. Klara fortsätter:

AAjgb6XvpR6Tn5SUCrwp30I7MqSsLLyvULciOqPB0VFQHcT12a/dz/d5/L2
dBISEvZ0FBIS9nQSEh/

Den stora vinsten är ju att även föräldrarna inkluderas. Rent specifikt, om man tänker med Årskurs 3-boken, att inte bara barnet kommer hem med boken ”Den här fick jag i skolan”, utan att föräldrarna känner till vad det är, att man får lite information om hur man kan jobba med den. Då kan man ju också väva in den här fördelen med högläsning, att uppmuntra läsning och att läsa för sina barn. Att man även når föräldrarna så inte de här bokgåvorna blir lösryckta och inte når hela vägen fram.

Hon bekräftar därmed utgångspunkten att ett familjecentrerat arbetssätt kan ingå i ett hållbart läsfrämjande arbete. Det familjecentrerade arbetssättet har applicerat på många av de insatser som gjorts i *Stärkta bibliotek*, bland annat i arbetet med *Läsambassadörer* och i samverkan med *Integrationscentrum*, *Etableringsenheten* och *ABC-kursen*, där ju också utbildningar ingått.

2.5.2 Mångfald, mångspråk och tillgänglighet

Det finns vissa prioriterade perspektiv som genomsyrat mycket av det arbete som genomförts i projektet *Stärkta bibliotek*. Utöver normkritiska perspektiv så handlar det om tillgänglighets-, mångfalds- och mångspråksfrågor. Rydsgö och Elf konstaterar att folkbiblioteken är platser dit alla människor i samhället kan gå för att söka information och inhämta kunskap. De är också arenor där läslusten kan stimuleras och där kultur kan upplevas, oavsett ålder och tillhörighet (2007, s. 24). Biblioteken gör redan mycket för att vara tillgängliga för alla, och i deras uppdrag ingår att säkerställa att alla faktiskt kan ta del av det som biblioteken erbjuder, exempelvis genom att erbjuda låntagare med läsnedsättning tillgång till Legimus, Myndigheten för tillgängliga mediers tjänst, där de kan låna talböcker och punktskriftsböcker, *Äppelhyllor* med TAKK-böcker, böcker på teckenspråk och taktila material samt se till att det finns lättlästa böcker, böcker på olika språk, material för språkträning m.m. Det handlar också om att se över själva bibliotekens miljöer, exempelvis skyltning, ljudnivåer och hur de är inredda samt erbjuda verktyg som kan underlätta besöket för dem som befinner sig i miljöerna, bland annat genom att erbjuda hörslingor eller hörselkåpor, beroende på behov. Tillgänglighetsområdet behöver dock alltid utvecklas, i takt med att det kommer ny kunskap om exempelvis olika funktionsvariationer, eller då nya grupper med nya behov söker sig till biblioteken.

Koordinator Sara har tillgänglighetsfrågor som fokusområde. Biblioteken har också ofta en *Äppelhylla*, och för att kunna utveckla arbetet kring dessa finns det ett äppelmedianätverk inom staden, där Sara ingår. Hon pekar ut svårigheterna som biblioteken har att förhålla sig till när det gäller tillgänglighetsfrågor:

En av de viktigaste delarna var faktiskt att få en samlad bild av kring vad som upplevs som svårt gällande tillgängligheten – alltså vad biblioteken upplever att de behöver för verktyg för att jobba vidare med sitt

tillgänglighetsarbete. Det görs så mycket bra på biblioteken, men ändå upplevs området som så oerhört svårt. Ofta arbetar du ensam med en oerhört heterogen och bred målgrupp. Ofta har du inte fått någon särskild utbildning, inte fått någon kompetensutveckling inom området etc. Jag hoppas verkligen att det arbetet kan fortsätta så att vi än mer kan få fatt i vad det är som är "svårt" och göra det lite mer "lätt" – tillsammans. Att det fortsatta arbetet kan komma att innebära att mer resurser läggs på just tillgänglighetsarbetet.

Svaren på frågan om hur de arbetar med tillgänglighet i enkäten som gick ut till alla barn och ungdomsbibliotekarier var kortfattade. Biblioteken anger att de har en Äppelhylla och att de registrerar låntagare som användare av *Legimus*. Sara skriver i sin analys av enkätmaterialen att både *Äppelhyllan* och *Legimus* är etablerade sätt att arbeta som ingår i ett slags basutbud. Hon skriver vidare "Att svaren inte är så utförliga kan, i kombination med att man i enkätsvaren också aktivt ber om kompetensutveckling, ses som ett tecken på att tillgänglighetsfrågor i dagsläget inte arbetas med i någon betydande omfattning. Däremot framkommer det att biblioteken gärna vill bli bättre och utvecklas inom området".

Barnens Växthus sågs som en arena där olika typer av gestaltning, kommunikation och fysiska produkter för tillgänglighet kunde testas (Carlsson 2019, s.3). Inför öppnandet av *Barnens växthus* arbetade Sara utifrån konceptet att alla barn skulle kunna tillgodogöra sig dess innehåll, oavsett funktionsvariation, och utvecklade vissa inslag som en del av konceptet. Rent konkret resulterade detta i att sagostunder teckenspråkstolkades och genomfördes med hjälp av TAKK, och att barn med särskilda behov exempelvis hade tillgång till sinnesslador, samtalskort och förberedelsehäften. Ur tillgänglighetssynpunkt var det av vikt att även de barn som inte har en synlig funktionsvariation, till exempel de som har neuropsykiatriska diagnoser, kunde känna sig trygga och tillgodogöra sig innehållet i växthuset. Detta ledde till anpassningar i den fysiska miljön med en alternativ ingång i huset, en lugn hörna och tillgång till hörselkåpor. I biblioteksdelen fanns också en *Äppelhylla*. Sara säger att "Det handlade om att i möjligaste mån göra miljön och programpunkterna så tillgängliga som möjligt för så många som möjligt". Hon berättar också att:

Vidare så har mitt fokus på NPF (Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar) känts högst relevant och det har jag också lagt mycket tid på. Kognitiv tillgänglighet har varit något vi generellt på biblioteken har jobbat i mycket liten utsträckning med och jag upplever att vi har halkat efter i jämförelse med andra kulturinstitutioner.

En del av det NPF-paket som hon har jobbat med att sätta samman är en utbildningsdag med fokus NPF som skulle ha genomförts under hösten 2019, men som nu är planerad till i oktober 2020. Tanken är att detta tillfälle skall vara en slags startpunkt för vidare arbete med NPF-vänliga bibliotek. Under

dagen kommer deltagarna från biblioteken få veta mer om NPF, och hur de kan arbeta med dessa grupper. Dagen kommer också innehålla samtal med förälder om hur en NPF-familjs vardag ser ut och hur ett besök på biblioteket kan upplevas. Sara kommer att prata om betydelsen av det NPF-vänliga biblioteket och presentera en ”verktygslåda” som alla bibliotek får med sig för att underlätta det fortsatta tillgänglighetsarbetet. I den ingår koncentrationshjälpmedel, hörselkåpor, samtalskarta, mall för förberedelsehäfte och ett tips-häfte om NPF.

Äppelhylla i Barnens växthus. Foto: Sandra Hillén.

Mycket av Saras arbete handlar med andra ord om att lyfta frågor kring grupper som kanske annars glöms bort i bibliotekens ordinarie verksamheter och satsningar. Hon definierar också sin roll i projektgruppen utifrån den verkligheten:

Jag upplever också att en viktig roll i mitt arbete har varit att vara den som ”påminner” om frågor som rör tillgänglighet – den som hela tiden tänker tillgänglighet och för in det perspektivet även i ”andras delar”.

Det går att koppla mångspråks-, mångfalds- och tillgänglighetsfrågor till begreppet *proportionell universalism*, där biblioteken ska rikta sig mot en bred allmänhet, men där också arbetet med att rikta insatserna till utvalda grupper med andra behov ingår. Det handlar om att tänka tillgänglighet i alla led, från exempelvis den fysiska miljön, som biblioteken och *Barnens växthus*, till bokgåvor, som *Värsta boken*, och koordinatören Anders säger:

Jag har ju sett den här projektplanen, med proportionell universalism, och då har ju jag tolkat det som att då ska vi jobba med stadsdelarna, så de som behöver det mest ska få

mest, men alla ska få någonting. I Värsta boken får ju alla någonting.

Anders påpekar vissa problem kopplade till både mångfald och mångspråk i samband med utdelningen av *Värsta boken*, och målgrupperna ungdomar och unga vuxna, när han säger:

Vi har ju köpt lite för lite lättlästa böcker, och det är något som vi behöver ändra på till nästa år, framförallt i Nordstan, för de går åt. Det kan vara ungdomar med funktionsvariationer, det kan vara invandrarungdomar som inte kan så bra svenska ännu. // Om man kom till Sverige från Afghanistan förra året så kommer man ju inte ta någon tjock fantasy på svenska, eller en ungdomsbok på svenska, utan då tar man en lättläst bok. Och där är det ju uppenbart, att om de läser den så är det ju ett steg i att öva muskelhjärnan och språket. Det här vet vi ju inte, det är ju bara att vi delar ut och vi ser ju vem som tar böckerna, och det är ju alla typer av ungdomar.

Han diskuterar också boksläppen utifrån andra tillgänglighetsaspekter:

Vi har väl kanske missat funktionsvarierade ungdomar lite, för släppen är ju inte anpassade. Det finns ju inte möjlighet att komma in med rullstol, har du en NPF-diagnos, så vill du ens vara i Nordstan liksom? Det är också svårt att se, men dem tror jag att vi missar.

Citatet ringar in de problem som också Sara lyft, att tillgänglighetstänket inte alltid genomsyrar all verksamhet, eller alla satsningar. Ibland kanske också andra frågor prioriteras, som i fallet med *Värsta boken*, där strävan att nå läsovana grupper i en ålder som annars är svåra att nå har högre prioritet än att strävan att nå alla ungdomar, oavsett behov.

Trots ett högt söktryck och en bredd inom ansökningar och att beviljade projekt i Kulturrådets satsning *Stärkta bibliotek*, så bekräftades också kunskapsbrister kring folkbibliotekens uppdrag och verksamhet gällande personer med kognitiva, intellektuella och psykiska funktionsnedsättningar på en nationell nivå. Detta hade redan tidigare identifierats genom en enkät som landets bibliotek besvarat i samband med Kulturrådets arbete med delmålen inom funktionshinderspolitiken 2011–2016 (Kulturrådet 2019b, s. 5). Kanske handlar dessa generella brister på en nationell nivå om att det dels är svårt att bemöta funktionsnedsättningar som inte syns på utsidan, dels om att det inom NPF-området finns en bred variation, och barn och unga med många skiftande behov.

2.5.3 Barn och ungas rättigheter

I januari 2020 implementerades Barnkonventionen i svensk lagstiftning. Det innebär att barnrättsperspektivet ska antas i alla beslut som rör barn och definierar barn som rättighetsbärare (Grahn-Farley, 2019). Mycket av förändringarna berör rättstillämpning, men implementeringen ställer också

större krav på att exempelvis kommuner systematiserar och utvecklar sitt barnrättsarbete, och att de ser till att barnets rättigheter, som de definieras enligt Barnkonventionen, är uppfyllda i alla beslut som rör barn (Lundin Karphammar 2019, s. 119). För biblioteken kan det innefatta förändringar i exempelvis tillgänglighetsarbete som görs för målgruppen barn, men det går också att tänka sig att det kan påverka bibliotekens demokratiska uppdrag och innefatta information till barn och vuxna om barns rättigheter. I det aktuella förslaget till en nationell biblioteksstrategi uppmärksammas att konventionen blir lag utifrån det faktum att bibliotekslagen slår fast att folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och unga och främja deras läsutveckling och stimulera läsning. Det ger enligt förslaget legalitet åt folkbibliotekens arbete med barns rättigheter och barns rätt att ta plats i biblioteken. Dessutom slås fast att barns perspektiv och barnperspektivet bör genomsyra biblioteken i allt från fördelning av resurser, inköp och lokalers utformning till personalens förhållningssätt och bemötande samt att barns faktiska delaktighet ska respekteras (Kungliga biblioteket 2019, s.9). Folkbibliotekens arbete i växelverkan mellan barnperspektiv och barns perspektiv i relation till Barnkonventionen är också utgångspunkten för *Behöver biblioteken barnen – eller är det barnen som behöver biblioteken?*, en av de rapporter som ligger till grund för förslaget (Danielsson och Sommansson 2018).

Inför Barnkonventionens inkorporering i svensk lagstiftning tog koordinatörerna Klara och Malin fram en folder med boktips. Foldern, som sammanställts med hjälp från kommunikatören Rebecca, riktar sig till föräldrar och pedagoger inom förskola och lågstadiet, men kan också vara ett stöd för bibliotekspersonalen. Foldern förhåller sig till fem artiklar som valts ut från Barnkonventionen. Dessa är artikel 2 som säger att ”Alla barn är lika mycket värda och har samma rättigheter. Ingen får diskrimineras”, artikel 12 som handlar om att ”Barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Hänsyn ska tas till barnets åsikter, utifrån barnets ålder och mognad”, artikel 22 som säger att ”Barn på flykt har rätt till skydd, och hjälp att spåra och hitta sina föräldrar eller andra familjemedlemmar”, artikel 30 som fastslår att ”Barn som tillhör etniska, religiösa eller språkliga minoriteter, eller som tillhör ett urfolk, har rätt till sitt språk, sin kultur och sin religion” samt artikel 31 som handlar om att ”Barn har rätt till lek, vila och fritid”.¹⁶ Koordinatorerna har tagit fram boktips utifrån artiklarna, samt tips om böcker som handlar om Barnkonventionen i stort. Tipsen innefattar mestadels bilderböcker, men också några kapitelböcker som är tänkta att användas vid högläsning. Foldern går att se som ett försök att omsätta den abstrakta idén om barns rättigheter till faktiska praktiker genom sina konkreta boktips.

Totalt har den tryckts upp i 5000 ex. I början av 2020, lagom till att Barnkonventionen blev lag, skickades den ut till alla stadens bibliotek tillsammans med en affisch och tips på hur foldern kan exponeras i biblioteket. Den har också spridits till förskolor, familjecentraler och öppna förskolor och

¹⁶ Läs kortversionen av Barnkonventionen på <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten>

har lyfts på utbildningsdagen för förskoleklassboken samt delats ut samband med utdelningen av *Förskoleklassboken* till förskoleklassernas pedagoger. Även övriga bibliotek i staden kan använda materialet utifrån sina förutsättningar. Det finns också tankar om att den kan lyftas på *Grundbeståndsdagen* samt ingå i en utställning på Stadsbiblioteket.

2.5.4 Biblioteket och barn i olika åldrar

I betänkandet *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället* går det att läsa att *Läsdelegationens* uppdrag ”har varit att bidra till att ge alla barn och ungdomar likvärdiga förutsättningar för en fullgod läsförmåga och lustfyllda läsoplevelser. Prioriterad målgrupp för arbetet har varit barn och unga mellan 0–18 år. Även vuxna har varit en målgrupp men då främst i egenskap av läsande förebilder för barn och unga” (Läsdelegationen 2018, s. 13). I betänkande identifieras ett antal utvecklingsområden inom verksamheter där barn och unga befinner sig; förskola, skola, fritidshem, skolbibliotek och inom de sammanhang de möter läsande förebilder och uppmuntras att läsa, exempelvis under Läslovet (Ibid., ss. 28, 29). När Kulturrådet gått igenom ansökningarna för den nationella satsningen *Stärkta bibliotek* visade det sig att det bland dessa fanns en viss obalans: ”Bland de prioriterade grupperna är det framför allt barn som lyfts fram i ansökningarna, särskilt små barn. Inte särskilt många ansökningar gäller satsningar på unga” (Kulturrådet 2019, s. 10).

Den kartläggning som gjorts inom projektet *Stärkta bibliotek* genom enkätutskicket till stadens bibliotek visade tydligt att barns vuxna vara lättast att nå när barnen var små, sen minskar den kontakten markant genom skolåldern för att nästan helt försvinna när barnen är tonåringar. Även programutbudet riktar sig ofta till yngre barn, och kontakten mellan barnen och biblioteket går ofta genom skolan. *Värsta boken* är undantaget som står ut, och är en av de få stadenövergripande insatser som riktar sig till ungdomar.

Det fältarbete jag har genomfört under projektets första år, och den inläsning jag har gjort av dokument knutna till *Stärkta bibliotek* visar på en viss ambivalens vad gäller kategorin ungdomar inom projektet, något som sannolikt beror huvudsakligen på två saker: hur den ordinarie verksamheten är ordnad samt att mobiliseringen *Staden där vi läser* har de allra yngsta barnen, och de vuxna som omger dem, som huvudsakliga målgrupper. Inom stadens bibliotek finns ganska många barnbibliotekarier men få ungdomsbibliotekarier, detsamma gäller bibliotekens avdelningar. När den koordinator som hade ungdomar som fokusområde valde att inte fortsätta som koordinator under projektets andra år togs också beslutet att ta bort målgruppen ungdomar och helt fokusera på 0–12 år. Att den koordinator som tagits in i projektets andra år istället har åldern 0–6 år och ett familjecentrerat arbetssätt som fokusområden förstärker den bilden.

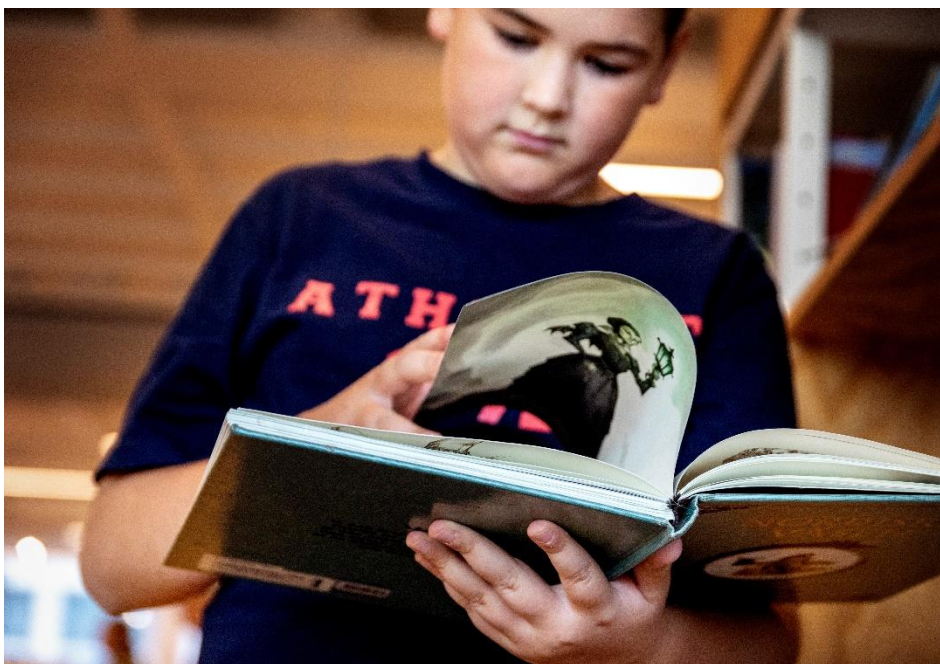

Foto: Frida Winter.

I intervjun med koordinatören Anders uttrycker han hur den ambivalensen påverkat honom, både i relation till arbetet med att få ihop en grupp ungdomsbibliotekarier för att arbeta med *Värsta boken* och i rollen som koordinator i projektet:

Vi jobbar ganska mycket med barn och unga, men vi jobbar framförallt med barn, och nätverken för barn är ganska upparbetade. // Det ser man också i det här projektet, hur de som jobbar med de yngre barnen // att det finns grupper att stå i med ena foten.

Att det inte finns samma grundstrukturer, i form av etablerade nätverk för ungdomsbibliotekarier eller etablerade samarbetsformer kring exempelvis *Värsta boken* har bidragit till att många av de spår han arbetat med ebbat ut, eller upplevts som tungjobbade. Anders menar också att fokus på små barn och barn i mellanåldern också påverkat inriktningen för *Stärkta bibliotek*:

Jag vill vara tydlig med att jag inte ställer barn- och ungdomsverksamhet mot varandra, men det är faktum att barnverksamhet tar mycket tid, så det handlar inte om att jag är emot den. Men jag mötte mycket i det här projektet, att nej, jag har inte tid med det för att jag ska ha en teater för 6–9-åringar, så det var lite svårt att få ihop, men jag fick ihop en grupp till slut.

Under projektårets senare del kom Anders istället att arbeta med att inreda och bygga upp en ungdomsavdelning på Kortedala bibliotek, det bibliotek som han hade sin placering i när han var knuten till projektet. Området kan sägas omfatta en del av den problematik som tas upp i jämlikhetsrapporten (Göteborg 2017a), och ungdomar från det här området kan ses som en prioriterad grupp, särskilt utifrån idén om *proportionell universalism*. Här går det att se att den

läsfrämjande idén har omsatts till en tydlig och permanent materialisering i biblioteksrummet genom exempelvis hyllor, böcker, stolar, bord osv. Samtidigt bygger satsningen på relationella insatser, i själva materialiseringen av idén ingår mötet med de ungdomar som vistas där, och även om miljön är tänkt att tilltala dem så ska de i miljön mötas av en bibliotekarie som känner till och utgår från deras behov. Här går det tydligt att urskilja samspelet mellan mänskliga praktiker och materiella arrangemang som Schatzki betonar (Schatzki 2010a, s. 123). I samband med att den berörda koordinatören avslutade sin del i projektet efter år ett, så återgick han också till sin grundplacering på ungdomsavdelningen Dynamo på Stadsbiblioteket. Frågan är då om satsningen på en ungdomsavdelning kan ses som långsiktig genom den fysiska materialiseringen, eller om det krävs att den sociala dimensionen plockas upp av eventuella kollegor eller efterträdare. Ungdomsavdelningen kan också få exemplifiera en av projektets icke-projektspecifika satsningar, dvs. trots att den gjordes inom ramen för projektet så ingår den nu i bibliotekens ordinarie verksamhet.

Även om biblioteksarbetet som riktar sig till ungdomar kan ses som något marginaliserat inom biblioteken i Göteborg på grund av hur bibliotekens tjänster och avdelningar organiseras utifrån ålder, vilket också avspeglas i avsaknad av nätverk, strategier och kunskapsutbyten för dem som arbetar mot målgruppen ungdomar, så finns det också andra motsättningar som på olika vis tagits upp som problematiska under projektets. Dessa handlar om synen på barn och barnbibliotekarier inom den egna verksamheten. Det kan exempelvis handla om att bibliotekarier som arbetar mot målgruppen vuxna inte ser sig som berörda av utbildningar och fortbildningar som handlar om barn och unga, eller om att chefer inte förmedlar information om dessa till de anställda. Frågans låga status går att diskutera utifrån en vidare samhällselig kontext, där yrkesgrupper som arbetar med barn och unga har lägre status än yrkesgrupper som arbetar med vuxna. Forskning hävdar att yrkesgruppen bibliotekarier har kommit att bli feminiserad, och gruppen barnbibliotekarier särskilt kvinnodominerad och förknippad med lägre kompetens (Harris 1992, Williams 1992). Yrkesgruppen barnbibliotekarier, eller barnbiblioteksfrågor i stort är inte, och har inte heller varit, ett särskilt väl undersökt forskningsområde i en svensk kontext (Rydsjö & Elf 2007, s. 16, Lindberg 2019, ss. 6, 7). Det finns dock undantag (se exempelvis Rydsjö & Elf 2007, Sandin 2011, Rydsjö et al. 2010, Johansson & Hultgren 2018). Problematiken har också att göra med synen på barn, och barnlitteratur, som något utanför den vuxna normen, där det vuxna konsekvent premieras på bekostnad av barn, och det barnsliga (Johansson 2010). Denna problematik kan dock kontrasteras och kompliceras gentemot idén om vikten av tidiga insatser och ett familjecentrerat arbetssätt som finns att finna i mobiliseringsfrågan *Staden där vi läser för våra barn* i en lokal kontext, samt i det läsfrämjande arbetet mot barn och unga i en nationell kontext.

Ålder kan också diskuteras utifrån metoder riktade mot olika åldrar och målgrupper. I intervjun med koordinatören Christina så pratar vi om hur hennes arbetssätt kring att skapa intresse för, och runt böcker genom att arbeta med rekvisita och miljöer ofta förknippas med yngre åldrar, exempelvis förskolebarn:

Ja, det är ju mycket mer så för de yngre barnen. Det är väl det att man kanske tänker att barnen växer ifrån det, eller inte behöver det längre när de blir äldre, men jag tror ju tvärtom. Och även vi vuxna, vi vill ju gå på teater och allt det här, så man uppskattar ju det hela livet tror jag. Att få mer än bara det textbaserade.

Intervjucitatet visar på fördelarna med att applicera liknande metoder i arbetet mot äldre barn som används i mötet med yngre barn. Christina berör här det faktum att också vuxna vill få fantasin triggad. Även om metoderna för att nå barn och unga behöver anpassas, så kan behovet av kulturupplevelser se relativt lika ut, oavsett ålder.

Tänkbara anledningar till att satsningarna inom *Stärka bibliotek* haft mer tyngdpunkt på insatser som rör de lite yngre barnen och deras vuxna är dels att folkbiblioteken arbetar utifrån en strategi där vikten av tidiga insatser betonas, i likhet med många läsfrämjande insatser, och dels att mobiliseringen *Staden där vi läser för våra barn* haft störst fokus där. Det familjecentrerade arbetssättet som samverkanstruktur har gett tidiga språkfrämjande insatser för de yngre barnen bra förutsättningar. En plattform för att nå ut till den målgruppen. I mina samtal med projektledaren för *Stärkta bibliotek* påpekar hon att strukturen för samverkan kring ett familjecentrerat arbetssätt, FCA, hittills inte varit formaliserad för de äldre barnen, men att ett avtal mellan region och kommun som reglerar en samverkansplattform även för skolåldern är på gång. Hon hoppas och tror att det avtalet kommer att lägga en bra grund för att stärka språk- och läsfrämjande insatser även för de lite äldre barnen.

2.6 Att pröva nya vägar

Även om en del av det som gjorts under projektets första år bygger på redan existerande samarbeten och processer, så handlar mycket också om att pröva nya vägar, och tänka nytt. Dels så innebar sammansättningen av projektgruppen en möjlighet att lägga ihop den samlade erfarenheten och angripa utmaningar och problem på nya vis, dels så visar citaten från intervjuerna att det fanns ett uppdämt behov hos projektgruppen att testa något nytt, och arbeta strategiskt.

2.6.1 Tidigare erfarenheter – nya arbetssätt

På frågan om vad som motiverade Hildur att söka sig till *Stärkta bibliotek* säger hon:

Jamen, det kändes bara som att det var dags att prova något nytt, för mig i alla fall. Inte så att jag var trött på mina gamla grejer, men när den här möjligheten fanns så ville jag prova.

Att pröva nytt var även Anitas motivation, men hon säger istället, som en kommentar på Hildurs svar att:

För mig var det nog att jag var lite trött på det jag hade, inte så att jag misstrivdes på något vis. Och så gjorde jag ju det här med Bokstart, och hade jobbat en del med det uppsökande i Torslanda, i förhållande till nyanlända i kommunen, och tyckte det var väldigt roligt. Jag kände att det här projektet kunde erbjuda lite mer av den typen av arbete och tänk och så.

Anders motivation var att omsätta sina tidigare erfarenheter och på så vis bidra till ett utvecklingsarbete:

Det jag tar med mig från mina 8 år när jag har jobbat med ungdomar, då har jag ju sett en massa olika saker i praktisk verksamhet, //, det är ju 25 bibliotek i Göteborg och alla har ju ungdomsverksamhet på något sätt, i alla fall på någon slags lägstanivå, med ungdomsböcker. Jag ville testa om jag kan ta den erfarenheten och lyfta upp den och försöka utveckla strukturer och strategier.

Christina gick in i projektet utifrån premissen att projektet behövde någon med hennes kompetenser som mediepedagog:

När det annonserades ut så tänkte jag att det här är ju inget för mig, för de sökte ju barnbibliotekarier för det första. Jag är inte bibliotekarie, jag är pedagog. Men så tyckte jag ändå att det här projektet låter som att de behöver flera olika kompetenser, helt enkelt. Jag borde söka ändå och berätta vad jag kan bidra med, om jag får komma på intervju.

Den strategin fungerade, hon berättar:

Jag fick komma på intervju, och de sa att bara så du vet så är din kompetens... det är inte tänkt att ha med en pedagog i det här projektet, men i och med din ansökan så insåg vi att det kanske behövs en pedagog, men du kan väl berätta vad du kan bidra med. // Hela min utgångspunkt är ju att vara ett komplement till barnbibliotekarierna i deras profession, att jag kan bygga på deras tankar med det pedagogiska. Som vi brukar säga, att öppna upp berättelser och böcker på andra sätt än det traditionella. //Då gjorde de om tjänsten, så jag skulle få plats i projektet och valde att ha med en pedagog, för att de tänkte att jag bidra med den här andra biten då, helt enkelt. Och det blev jag ju väldigt glad för.

Malin berättar om sina tidigare erfarenheter:

Jag har jobbat med barn-och ungdomsverksamheten på Linnestadens bibliotek ett antal år, och har varit väldigt nyfiken på, och intresserad av att vara med i, de här

stadenövergripande satsningarna. Inte bara de här årshjulssatsningarna, utan när vi gör insatser, som tidigare på kulturkalaset och så, så har jag tyckt att det vara väldigt, väldigt kul. Kombinerat med att jag har en chef som har uppmuntrat detta och ser det som ”det här är till gagn för dig som fortbildning, för gruppen, för den egna verksamheten och så vidare”. Så det har varit en kombination, jag tror att hon har märkt på mig att jag tycker det är kul att söka mig utåt och göra nya saker.

Malin tar här upp något som inte fokuserats så mycket i den här rapporten, nämligen att koordinatörstjänsterna i sig utgör en fortbildning för dem som innehar dem. Sara gick in i projektet med en bestämd önskan om att få arbeta med tillgänglighetsfrågor:

När jag började min tjänst på Stadsbiblioteket så hade jag i princip ingen erfarenhet av läsfrämjande för barn med funktionsnedsättning, hade inte jobbat med tillgängliga medier etc. Succesivt har intresse och kunskap växt och jag visste väldigt tydligt att jag ville jobba med den inriktningen då jag sökte till Stärkta bibliotek.

När det gäller samarbeten tog hon med sig erfarenheter från exempelvis första året av *Läs ♥läger* som genomfördes i samverkan med både annat bibliotek samt annan förvaltning, samt samarbeten med BVC, ABF och kring den årliga medborgarceremonin etc.

2.6.2 Strategiskt och hållbart arbete

I projektplanen för *Stärkta bibliotek* poängteras vikten av att stärka det strategiska arbetet inom biblioteken i Göteborg, och hitta nya strategier för de satsningar och samarbeten som redan pågår. Det kan också kopplas till ett behov av att hitta nya metoder, och att tänka nytt kring befintliga. Flera av de arbetsmetoder för lässtimulerande arbete som används på biblioteken, som exempelvis bokprat och sagostunder, utvecklades redan under tidigt 1900-tal (Rydsjö och Elf 2007).

Flera i projektgruppen uttrycker längtan efter att hitta tid och utrymme för att arbeta mer strategiskt och långsiktigt, något som det inte så ofta finns tid inom ramarna för den ordinarie verksamheten. Ett exempel på detta ges av koordinatören Sara, som säger:

Jag sökte tjänsten i Stärkta för att jag såg det som en unik möjlighet att få vara delaktig i en samlad satsning på utveckling av barnverksamheten i biblioteksgöteborg. Jag lockades av att vi skulle få möjlighet att arbeta strategiskt, men med vår operativa, praktiska erfarenhet som grund för verksamhetsutveckling, att faktisk ”på-golvet-erfarenhet” skulle få spela in – en slags cirkel: teori från utbildning lägger grunden för vårt sätt att jobba praktiskt – praktiken

låter oss se hur teorin behöver utvecklas – så att praktiken kan bli bra för användarna.

Saras uttalande sätter ord på den kunskapsutveckling som sker i växelverkan mellan teori och praktik. Projektledaren Bodil uttrycker det så här:

Jag såg Stärkta biblioteksprojektet som en chans och möjlighet både för mig själv och för hela organisationen, att äntligen få möjlighet att jobba med utvecklingsarbete. Inom ramen för mitt uppdrag som bibliotekskonsulent har det funnits väldigt lite tid till det och tanken på att dessutom vara en hel grupp som tillsammans skulle jobba undersökande och utvecklande lät som en fantastisk möjlighet.

I intervjuerna växlar de intervjuade mellan flera olika nivåer av utvecklingsarbete: det som sker för verksamhetens bästa, det som sker i projektgruppen och det som kan räknas till den kompetenshöjande personliga fortbildningen. Koordinatör Malin säger att hennes motivation att gå in i *Stärkta bibliotek* handlade om att hon:

...gärna vill göra något som inte var så möjligt på det enskilda lilla biblioteket, att jag behövde vara i ett större sammanhang för att kunna gå vidare med tankar och idéer. Så lite nyfikenhet, att testa nytt, men med en liten trygghet, att ändå ha kvar anställningen. // Jag tycker att det är roligt att förstå strukturerna, hur saker hur ting hänger ihop // att förstå hur saker och ting funkar i en sådan här verksamhet där vi är väldigt, väldigt många som jobbar och siktar mot samma mål.

Att förstå strukturer, för att sedan kunna förändra och utveckla dessa, är en strategi för ett grunda ett varaktigt och hållbart arbete som siktar framåt. För Malins del har det arbetet bland annat handlat om att förlänga arbetet kring *Förskoleklassboken*, att fortbilda verksamhetens bibliotekarier kring bemötande gentemot barn och arbeta utifrån Barnkonventionen, men också hitta strategier och koncept för ett långsiktigt och återanvändbart arbete, som det koncept för pop up-bibliotek som testades i samband med *Barnens växthus*. Även Sara är inne på spåret om behovet av förnyelse:

Dessutom var det såklart intressant att var del i något nytt – något kompetenshöjande och personligt utvecklande, och att få verka i ett nytt sammanhang med samlad kompetens och erfarenhet från biblioteksverksamhet i en och samma stad, men med så olika förutsättningar.

I det nya ingår också viljan att vara delaktig i nya sammanhang. Klara pratar om vikten av att utveckla verksamheten genom samarbeten, och relaterar detta till hållbarheten i ett projekt som *Stärkta bibliotek*:

Jag tror att, om jag ser på mina delar, om vi får till ett bra utvecklingssamarbete så kan det nog komma alla barnbibliotekarier till del. Att vi hittar bättre sätt att samarbeta med Grundskoleförvaltningen, för informationsflöden, att vi etablerar någonting som kan leva vidare, att vi hittar sätt att jobba på.

Också Hildur är inne på frågan om samarbeten i sitt svar på frågan vad hon tar med sig in i projektet, och visar på den tigha kopplingen mellan tidigare erfarenheter och kontakter inom staden och deras betydelse för de samarbeten som finns och skapas inom *Stärkta bibliotek*:

Jag tror att det har varit bra att de gjorde en intern ansökan, vi jobbar rätt mycket med befintliga projekt. Jag har jobbat med Läs ♥ förskola nu några år, jag har jobbat med allt det här som vi håller på med, som nu när vi har planerat Läs ♥ högt-påsar så vet vi vad de har gjort tidigare. Så man tar med sig all erfarenhet från staden och de kontakter man har i sin stadsdel.

Hon utvecklar det resonemanget ytterligare:

Jag tror också det här med att vi har jobbat med de flesta barn och ungdomsbibliotekarier i staden, genom kulturkalaset och massa olika gemensamma projekt. Då är det bra nu när man ska utveckla vissa grejer, att det lättare att ta kontakt med dem än om man hade kommit helt ny till exempel och inte känt någon.

Anita, som intervjuades samtidigt som Hildur, fyller på:

Det är väl lite som du säger Hildur. Man tar väl med sig allt det som man jobbat med som barn och ungdomsbibliotekarie, hela det tänket och den erfarenheten. Eftersom man har varit i alla de här stadenövergripande projekten, som kanske inte vi har fördjupat oss i, men som ändå är en del av projektet och som vi ska se över: vad funkar, vad funkar inte. Så man har ju egen erfarenhet av det också, och kan relatera till det. Så i den uppsökandebiten tar jag ju med mig det.

Citaten bekräftar det som jag såg under min följeforskning: att sammansättningen av projektgruppen var av avgörande betydelse för genomförandet av projektets första år. Det som koordinatörerna och projektledaren tog med sig in i projektet gjorde startsträckan minimal. En förståelse för folkbibliotekens förutsättningar och kunskaper om rutiner och arbetsmetoder fanns redan på plats. Genom att deltagarna i projektgruppen rekryterades internt bidrog de också med sina kontaktnät, något som verkligen underlättade den aktörssamverkan som jag studerat. Om projektgruppen hade rekryterats utifrån skulle detta sett helt annorlunda ut.

Det finns ju också en fortsättning efter projektet avslutas, och den funderar Klara på:

Sen får man ju hela tiden tänka på: Hur får vi saker att leva vidare utan oss? Det är ju det stora dilemma, för nu bygger det på våra insatser som vi kan göra just nu, men som vi kanske inte kan göra om två år. Och en del saker kommer ju inte leva vidare, heller. Vissa saker kan man ju passa på att göra nu.

Citatet från Klara pekar på flera aspekter som utgjort dilemman för planeringen av projektet, och som återkommande har tagits upp av projektledare, projektägare och i projektets styrgrupp, nämligen om det bidrar till bibliotekens långsiktiga arbete och om de arbetsmetoder, insatser och samarbeten som skapas inom projektet är hållbara. En farhåga handlar om att projektet ska ägna sig åt kortsiktiga insatser som är roliga, men kanske inte bidrar med långsiktiga lösningar på reella problem. Den kartläggning jag har genomfört i samband med följeforskningen, och de nedslag jag har gjort i olika aktiviteter, samarbeten och utbildningar, visar att även de insatser som skulle kunna ses som tillfälliga ”irrbloss” även de bidrar till ett långsiktigt arbete. Detta genom att kontakter och erfarenheter skapas, metoder testas, strategier diskuteras och kunskaper överförs.

Ett annat dilemma som diskuterats är att det arbete som bygger på personliga kontakter och erfarenheter riskerar att försvinna om en koordinator försvinner, eller då projektet avslutas. Som följeforskare ser jag de riskerna som små, då projektet dokumenterats väl på många olika vis, och då koordinatorerna ofta arbetet i par kring olika satsningar och samarbeten. Många av de satsningar som gjordes inom ramen för projektets första år är ännu inte avslutade eller just påbörjade, och i år två har en prioriteringsordning gjorts där koordinatorerna fått utrymme att slutföra och vidareutveckla en del av det som de påbörjat, medan andra satsningar/samarbeten/aktiviteter har lagts på is.

Sen finns det delar av projektet, som av organisatoriska skäl, inte varit lika starka, eller där förutsättningarna saknats. Anders, koordinatören som påpekat bryderiet med att projektet och verksamheten i stort riktar in sig på barn i åldern 0–12 år, kopplar den strategin till frågan om hållbarhet. Han säger att om det hade funnits en koordinator till med fokusområde ungdomar så hade de kunnat jobba mer långsiktigt med detta. Han kopplar också långsiktigheten till tid, och förankring av projektet, när han säger:

Nu kom det ganska hastigt på, man kanske hade behövt ett år, halvår, där man förberedde stan på att nu kommer det att fokuseras på barn och ungdomar mer.//En liten förvarning om att det kommer behövas finnas mer tid för ungdomar, för vi har ändå tillsatt en tjänst i Stärkta bibliotek. Jag tror inte att det har gjorts.

Citatet från Anders berör projektets roll och koordinatorernas handlingsutrymme i förhållande till övrig bibliotekspersonal. Anders är inte

ensam om att diskutera detta inom ramen för projektet. Inte sällan har frågan satts i relation till den problematik jag tidigare tagit upp under rubriken *Barnbibliotek, barnbibliotekarier och barn i olika åldrar*.

Det är framförallt två saker som adresserats i diskussioner i projektgruppen. Den första handlar om att projektet hade behövt en kraftigare förankring innan projektets början, alternativt i uppstarten av projektet, så att alla inom verksamheten hade kännedom om dess syfte och en samsyn kring projektets målsättning redan då projektet drog igång. Den andra handlar om att en tydligare fördelning av det ansvar och de mandat som koordinatorena och projektledare faktiskt har hade förenklat arbetsgången. En del av koordinatorens tid i projektet har tagits upp av det administrativa som omger varje uppgift, och det har också funnits fall där arbetsuppgifter har fallit på koordinatorena istället för att skötas av personal inom den ordinarie verksamheten. Detta gäller både det läsfrämjande arbetet på biblioteken såväl som det uppsökande, och handlar exempelvis om arbetet med specifika frågor om tillgänglighet, mångspråk och digitalisering.

Barnens teckningar från lektioner i Barnens växthus. Foto: Sandra Hillén.

2.6.2.1 Ett koncept för pop up-bibliotek

Under rubriken *Samarbeten och samverkan* har jag beskrivit hur *Barnens växthus* utgör ett tydligt exempel på samverkan mellan olika verksamheter och förvaltningar i staden, Park- och naturförvaltningen och Kulturförvaltningen, men också hur det fungerar som en materialisering av den läsfrämjande idén som mobiliseringen *Staden där vi läser för våra barn* bygger på. I det här avsnittet lägger jag istället fokus på hur *Barnens växthus* fungerar som ett exempel på *Att pröva nya vägar*, och på så vis arbeta hållbart och strategiskt inom ramen för *Stärkta bibliotek*. Under min intervju med koordinatören Malin hinner vi prata ganska mycket innan det framkommer att *Barnens växthus* i allra

högsta grad handlat om att arbeta fram ett nytt koncept. Det är först när jag ställer frågan om vad som är specifikt för *Stärkta bibliotek* i det vi har pratat under intervjun som Malin berättar att:

Pop up-bibliotek är egentligen en egen grej, frikopplad från Förskoleklassboken. När vi hade utvärderingsmöte efter Kulturkalaset förra året, så satt vi och pratade om att det vore så bra att ha ett grundkoncept som vi kan ta med oss vid olika tillfällen, så det inte blir så att man behöver uppfinna allt på nytt varje gång man har någon lite större uppsökande verksamhet. Och då blev det en del av mitt uppdrag i det här, för att jag har varit med på Barnens kulturkalas tidigare, att jag skulle titta på ett pop up-grundkoncept, och då sammanföll det ju så himla bra med Barnens växthus. Och att vi kunde testa det i praktiken också.

Att utarbeta ett grundkoncept i teorin är en sak, men att faktiskt kunna se hur det fungerar i skarpt läge blir något helt annat, något som hon understryker ytterligare:

Och det här är ju bara helt fantastiskt, att vi har ett riktigt pop up-bibliotek samtidigt som jag ska undersöka hur ett sådant pop up-koncept funkar, så därför har vi också i den här budgeten för stärkta lagt in pengar för att köpa inventarier till ett pop up-koncept, så de prylarna satt jag och skruvade ihop förra veckan.

I intervjun tar Malin också upp vikten av att utvärdera konceptet pop up-bibliotek i efterhand, något som också delvis har gjorts i utvärderingen av *Barnens växthus*, även om den fokuserar på samarbetet med Park- och naturförvaltningen och hur satsningen nådde ut till den påtänkta målgruppen, än själva konceptet pop up-bibliotek (se Carlsson 2019).

3 Avslutande diskussion

I inledningskapitlet ställde jag ett antal frågor relaterade till *proportionell universalism*, en läsfrämjande modell och hållbara strategier för det läsfrämjande arbetet, jag beskrev följeforskning som metod och definierade den typ av följeforskning som jag har gjort av *Stärkta bibliotek* som en ”forskningsbaserad kunskapsutveckling”. Dessa diskuterar jag utifrån en teoretisk ram med fokus på de praktiker, det kontinuerliga lärandet och den aktörssamverkan som skett inom projektets första år. Min intention är att återkoppla och på så vis möjliggöra att dessa lärdomar omsätts till praktisk nytta i det fortsatta läsfrämjande arbetet, både inom Göteborgs stad och i sammanhang utanför stadens verksamheter.

3.1 Idén om proportionell universalism

Den första frågan jag utgår från i den här rapporten handlar om hur idén om *proportionell universalism* kan stärka jämlikhetsarbetet i en lokal kontext. *Proportionell universalism* går att betrakta som en idé, men också som en metod, som utgår från att generella åtgärder som är tänkta att gynna alla sätts in, men att vissa av dessa insatser riktas särskilt till prioriterade grupper där behoven är större. Som jag tog upp i inledningen innefattar begreppet/idén/metoden också en geografisk dimension, vilket betyder att dess åtgärder eventuellt bör anpassas utifrån vissa platserns behov, eller för att bidra till att lösa en specifik problematik kopplad till ett visst område (se Melinder 2011). I *Stärkta bibliotek* har idén om *proportionell universalism* kommit att handla både om prioriterade grupper och prioriterade områden, då många av de aktiviteter som genomförts i projektet riktat sig till barn och unga i stadens mer segregerade stadsdelar, antingen genom uppsökande aktiviteter och satsningar som genomförts på plats eller genom riktade inbjudningar till exempelvis skolklasser från dessa områden, som i *Barnens växthus*. Vissa satsningar i projektet har också riktats direkt till familjer inom mer utsatta områden, inte minst genom samarbeten med exempelvis *Integrationscentrum*, *Etableringsenheten* och *Bonnier Hoops* och genom att ta upp tråden från tidigare projektbaserade satsningar, som exempelvis *Läsambassadörer* och *Bokstart*. Jämlikhetsarbetet i Göteborg utmärks av sin komplexitet, staden är segregerad och förutsättningarna för barn och unga skiljer sig markant åt beroende på var i staden de bor. Under projektets första år har det funnits utrymme att pröva olika metoder och även göra punktinsatser där dessa beräknats göra mest nytta. Idén om *proportionell universalism* har därför utgjort en grund för en stor del av den aktörsamverkan som skett under projektets första år, då begreppet har fungerat som en tanke att enas kring och som en vägledning för hur resurser och insatser ska distribueras.

3.1.1 En läsfrämjande modell

I början av den här rapporten ställer jag frågan hur det arbete som gjorts under år ett *Stärkta bibliotek* kan omsättas till en läsfrämjande modell. Att omsätta ett projekt av det här slaget till en modell kan verka komplicerat, då projektet innehåller många olika delar som omfattar den egna verksamheten, utåtriktat arbete och samarbeten med andra aktörer, samtidigt som det ingår i ett större sammanhang som bygger på tankar om att utjämna olikheter genom proportionell universalism. Mitt försök att sammanfatta *Stärkta bibliotek* till en läsfrämjande modell bygger på de rubriker som utgör stommen i denna rapports empiriska del; *Omvärldsbevakning och kunskapsutveckling*, *Att pröva nya vägar*, *Samarbeten och samverkan*, *Jämlika villkor* samt *Fortbildning och utbildning*, då dessa fångar komplexiteten i det som gjorts under året. Ramen för projektet utgörs av det övergripande sammanhanget som jag i rapportens inledning samlat under rubriken *En läsfrämjande kontext*, i vilken ett nationellt, regionalt och lokalt perspektiv ingår.

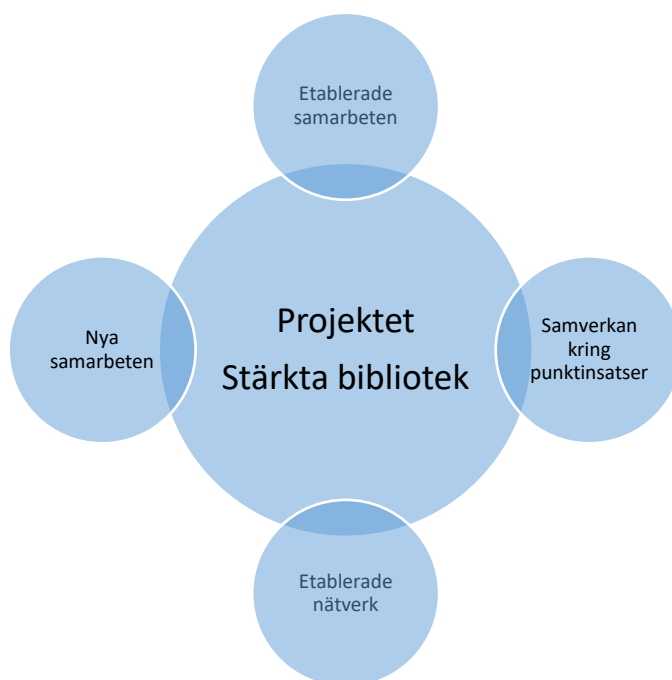
En läsfrämjande kontext

Omvärldsbevakning och kunskapsutveckling	Samarbeten och samverkan	Fortbildning och utbildning	Jämlika villkor	Att pröva nya vägar
--	-----------------------------	--------------------------------	-----------------	---------------------

Sandin skriver att projekt som faller inom ramen för omvärldsbevakning kan komma ur ett identifierat behov, men det kan också handla om att utveckla nya kunskaper eller arbetsmetoder i syfte till att möta ett behov (Sandin 2011, s. 46). Under rubriken *Omvärldsbevakning och kunskapsutveckling* har jag försökt fånga de delar av projektet *Stärkta bibliotek* som handlar om att kartlägga de förutsättningar som finns inom stadens bibliotek, och hur det går att arbeta vidare med. Exempelvis handlar det om arbetet med de enkäter som besvarades av stadens barnbibliotekarier, och de analyser som gjordes inom projektgruppen av det underlaget samt den workshop för chefer som genomfördes under slutet av projektets första år. Kartläggningen av verksamheten som skett inom ramen för projektet har i stor utsträckning fungerat som ett 'knowing-in-practice', dvs. som ett lärande i praktiken, och som ett kollaborativt lärande (se Hager et al. 2012, Langelotz 2017). När problematiska områden identifieras kan den kunskapen leda fram till tänkbara lösningar. Tillsammans har de gemensamma vardagliga erfarenheterna från biblioteksverksamheten lagts ihop vilket har lett till en större förståelse för verksamheten i stort. Det finns flera exempel på kunskapsutveckling inom *Stärkta bibliotek* utifrån den omvärldsbevakning som enkätanalyserna utgjorde. Exempelvis har de praktiker som omgärdar boksläpp och bokgåvor undersökts och vidareutvecklats. Det, tillsammans med uppföljning av andra delar som ingår i folkbibliotekens årshjul, har gagnat biblioteksverksamheten.

I kartläggningen av läsfrämjande projekt kom Sandin fram till att samarbeten var den mest återkommande motiveringen för att dra igång olika typer av lässtimulerande projekt, och då ofta med avsikten att skapa en gemensam grundsyn och på så vis utveckla verksamheter och metoder. Att skapa och utveckla samarbeten med nya aktörer kan också utgöra ett starkt motiv i sig (Sandin 2011, ss. 46, 54). En av följeforskningens teoretiska utgångspunkter var att analysera det som skedde utifrån ett fokus på aktörssamverkan. Det går att hävda att det mesta som genomfördes under år ett av projektet handlade om olika former av aktörssamverkan. Samverkan har exempelvis skett inom projektgruppen, mellan projektgruppen och biblioteken och bibliotekens anställda, mellan projektgruppen och andra verksamheter i staden samt mellan projektgruppen och de nätverk och grupper koordinerarna ingått i. Aktörssamverkan har också handlat om att förstärka samverkan mellan kulturförvaltningen och andra fackförvaltningar. I modellen nedan har jag placerat projektet i mitten, då mitt uppdrag har varit att följa projektet. Modellen är något förenklad, då samverkan oftast sker i flera led och är en

ömsesidig process. Jag har valt att fokusera olika typer av samarbeten och samverkan snarare än de aktörer projektet samverkat med, då modellen i så fall skulle bli alldeles för omfattande. Modellen är tänkt att åskådliggöra och sammanfatta den aktörssamverkan som tagit plats inom projektets ramar.

Under rubriken *Samarbeten och samverkan* sammanfattar jag en del av de olika uppsökande läsfrämjande insatser som gjorts inom ramen för projektet, både dem som handlar om att utveckla redan inarbetade eller pågående samarbeten, men också dem som handlar om att skapa oprövade allianser med nya aktörer. Som exempel på en sådan samverkan tog jag upp *Barnens växthus*, då det utmärktes av samverkan mellan två olika, något oväntade, aktörer som enats om att arbeta utifrån den idé som manifesteras i mobiliseringen *Staden där vi läser för våra barn*. Det motiv som Sandin (2011) skriver om, att initiera samarbeten för att skapa en gemensam grundsyn, har därför mindre betydelse i det här fallet. Grunden för en gemensam syn på vikten av läsning fanns redan i och med mobiliseringen. Istället kan *Barnens växthus* ses som ett sätt att initiera samarbete med nya aktörer och på så vis hitta nya former för samarbeten. *Barnens växthus* tas därmed också upp under rubriken *Att pröva nya vägar*, då den även kan ses som ett exempel på en projektspecifik satsning. Utöver den aktörssamverkan som ägde rum genom samarbetet mellan Park- och naturförvaltningen och folkbiblioteken så fanns det andra former av samarbeten och samverkan som handlar om att utveckla redan existerande nätverk kring barns läs- och språkutveckling. Biblioteken har en lång tradition av samverkan med exempelvis skola, förskola och BVC. Motivet till att utveckla den typen av aktörssamverkan var att förstärka grunden för det uppsökande läsfrämjande arbetet. Flera av koordinatörerna hade ingått i olika arbetsgrupper och nätverk med fokus på olika frågor redan innan de gick in i projektet. En fortsatt samverkan inom ramen för dessa uppmuntrades och bestämde i stor utsträckning vilka ansvarsområden de tilldelades, något som tydligt kan ses i tabellen som beskriver koordinatörernas fokus- och ansvarsområden under

rubriken *Projektets organisation*. Därför kom sammansättningen av projektgruppen att ha avgörande betydelse för projektet innehåll.

Även aktörssamverkan med tidigare obeprövade parter initierades under det första projektåret. Inte sällan valdes dessa ut för att arbeta utifrån begreppet *proportionell universalism*, dvs. att nå grupper som vanligtvis befinner sig utanför bibliotekens räckvidd och på så vis rikta insatserna dit behovet ansågs större. Exempel på sådan aktörssamverkan var samarbetet med *Integrationscentrum* och *Etableringsenheten*, verksamheter som dagligdags möter nyanlända familjer. I det samarbetet tillförde koordinatorernas kunskaper om barn och läsning ytterligare en dimension till de inarbetade rutiner och det arbetsmaterial som redan fanns i verksamheterna samtidigt som projektet kunde dra nytta av deras nätverk och arbetsmetoder. En del samarbeten handlade om punktinsatser som testades för att tillfället gavs och projektutrymmet medgav det, men som kanske inte leder till hållbara framtida samarbeten. De läsfrämjande effekterna av den aktörssamverkan som skett är svåra att överblicka då samverkan ofta handlar om ett gemensamt lärande och om att hitta gemensamma vägar som leder framåt. Vissa effekter kan vara omedelbara, exempelvis om det handlar om att samverka kring och genomföra ett arrangemang. Andra effekter kan visa sig först långt senare. Viss samverkan där en samsyn på det läsfrämjande arbetet ännu inte funnits har handlat om att ”så ett frö”. Eventuellt tar då de som är med i samverkan intryck av samarbetet och plockar senare upp de läsfrämjande idéer som de mött. Effekterna kan också ses först i nästa led, då samarbetet eventuellt har lett till nya sätt att bemöta barnfamiljer och föra dessa idéer vidare. Flera samarbeten i projektet har rört sig i skärningsytan mellan samverkan och fortbildning, då de har inneburit att koordinatorerna antingen har genomfört utbildningar för aktiva i verksamheterna eller för dem som verksamheterna riktar sig till.

Fortbildning kan handla om att bygga på redan existerande kunskaper hos en viss yrkesgrupp, att inspirera till nya tankar och erbjuda ny energi, att knyta kontakter och dela erfarenheter med andra yrkesverksamma eller om att få nya yrkesgrupper att mötas (Sandin 2011, s. 52, 53). Under rubriken *Fortbildning och utbildning* valde jag att lyfta både de fortbildnings- och utbildningsinsatser som riktat sig till verksamma inom den egna verksamheten dvs. biblioteken, som exempelvis mångspråksutbildningarna och fortbildningsdagen om bemötande och barns rättigheter och utåtriktade utbildningar, exempelvis inom ramen för pågående satsningar som *Läs ♥förskola*, *Läsambassadörsutbildningen* och genom samverkan med *Integrationscentrum*. Dessutom har det inom projektgruppen skett ett omfattande kollaborativt lärande (se Hardy et al. 2012), där gruppens erhållna kunskaper också har förts ut till andra inom stadens bibliotek. Det går också att tala om ett kollegialt lärande där erfarenheter, kunskaper och idéer delas. Möjligtvis kan det stärka den gemensamma samsynen på barn och unga som läsare och omsättas till handling i agerande och arbetsmetoder, dvs. praktiker.

Den vida rubriken *Jämlika villkor* samlar hur projektet *Stärkta bibliotek* arbetar med exempelvis mångspråk, tillgänglighet och barns rättigheter, hur frågor om ålder bemöts och hanterats inom projektet, och hur det hör samman

med befintliga strukturer och satsningar. Jämlikhet är ett brett begrepp som inbegriper många olika perspektiv, och problematiken med ojämlikhet är komplex och kräver många olika lösningar och angreppssätt. Det som skett inom *Stärkta bibliotek* utgör en liten del av Göteborgs jämlikhetsarbete, och ett projekt kan inte lösa allt. Däremot kan många mindre insatser utgöra viktiga delar av ett större sammanhang.

Rubriken *Att pröva nya vägar* innefattar det arbete som handlar om att testa tidigare oprövade strategier, exempelvis nya arbetsmetoder för att se om de är användbara i verksamheten (se Sandin 2011, ss. 46, 50). Här har jag valt att fokusera på hur koordinatörerna talar om de erfarenheter som hade med sig in i projektet, då den samlade erfarenheter hos projektgruppen är det som varit unikt för projektet. Under rubriken ger jag också vissa exempel på satsningar som har varit specifika för projektet, eller som har handlat om att hitta nya vägar för att utveckla pågående satsningar. Praktikteorin förutsätter att människor hela tiden förändrar världen omkring sig genom olika aktiviteter, i interaktion med det sociala som omger oss, men också i samklang med de materiella förutsättningarna (Schatzki 2010a, b). Detta har skett på olika vis under projektets första år. En del praktiker har kroat i redan pågående praktiker, samtidigt som projektet har utgjort en möjlighet att pröva nytt, att skapa nya praktiker, något som det förmodligen annars inte hade funnits utrymme för inom den ordinarie verksamheten.

Det går inte att plocka ut en del av det som gjorts under *Stärkta biblioteks* första år och använda som ett facit för det fortsatta läsfrämjande arbetet. Istället handlar det om en läsfrämjande modell som består av flera olika delar där de kartläggningar som gjorts, de samarbeten som initierats och utvecklats, de utbildningar och fortbildningar som genomförts, de satsningar i större och mindre skala och de strategier och metoder som prövats inom ramen för projektet under 2019 ingår. I det fortsatta läsfrämjande arbetet bör det vara möjligt att plocka ut olika delar från projektet första år utifrån de behov som finns och de utmaningar som uppstår. Samtidigt fortsätter arbetet under projektets andra och tredje år, vilket gör att den läsfrämjande modellen fylls på ytterligare. Projektet är inte heller autonomt, det ingår i ett mycket större sammanhang där exempelvis bibliotekens ordinarie verksamhet såväl som stadenövergripande satsningar och specifika mobiliseringar, som *Staden där vi läser för våra barn*, ingår. Även stadens övergripande jämlikhetsarbete ingår i den kontexten.

3.1.2 Stärkta bibliotek: en del av ett långsiktigt läsfrämjande arbete

Den avslutande frågan lyder: Hur kan projektet *Stärkta bibliotek* bidra till ett strategiskt och hållbart läsfrämjande arbete i en stad av Göteborgs storlek och

komplexitet? Projektets styrkor är många. En viktig del av *Stärkta bibliotek* är att det ingår i *Staden där vi läser för våra barn*, och i arbetet med att göra Göteborg till en jämlik stad. Till stor del bygger det som gjorts inom projektets första år på redan pågående insatser i *Staden där vi läser för våra barn* och projektgruppen i *Stärkta bibliotek* har anpassat sina arbetsmetoder utifrån idén om *proportionell universalism*, ett begrepp som applicerats på det stadenövergripande arbete som redan pågår i staden,

samtidigt som begreppet fungerat som utgångspunkt för de flesta insatser, aktiviteter och samarbeten som genomförts under projektets första år. Det innebär att projektet har tagit sig an problematiken med ojämlika villkor på många olika sätt, och på så vis bidragit till mer likvärdiga förutsättningar för alla barn i staden.

Stärkta bibliotek har under sitt första år bidragit till att lägga grunden för en läsfrämjande verksamhet på sikt. Detta genom att arbeta strategiskt och explorativt, exempelvis genom den information som enkätundersökningen bland barnbibliotekarier gett, men också genom att initiera nya samarbeten. Ett exempel på detta är arbetet med att rekrytera och utbilda *Läsambassadörer*, vilket skett i samverkan med Hälso- och mötesplatsen Kryddan. Deras hälsoguidar och kulturtolkar har omfattande kulturella och språkliga erfarenhet och kunskaper som kan underlätta i mötet med familjer från andra länder och leda till att biblioteken får tillgång till de nätverk som hälsoguidar och kulturtolkar redan har. På så vis kan biblioteken nå ut till grupper som annars är svåra att nå, exempelvis asylsökande och nyanlända, och få ut ett läsfrämjande budskap där det eventuellt behövs i högre grad, vilket stämmer väl med innebörden av *proportionell universalism*. Andra insatser har handlat om att utveckla bibliotekens redan etablerade former för samverkan, och har på så vis bidragit till att stärka dessa allianser och nätverk. Bibliotekens uppsökande arbete bygger ofta på samarbeten med andra aktörer. Att gå in i redan existerande satsningar och stärka dessa genom metodiskt och strategiskt arbete är exempel på den aktörssamverkan som skett inom projektets första år. Ytterligare en del av det läsfrämjande arbetet är att testa idéer och koncept, och

vidareutveckla redan inarbetade koncept och metoder. Dessa delar utgör viktiga läsfrämjande insatser vars fortsättning gagnar det läsfrämjande arbetet i staden i stort. En fråga som återkommer, både från ledningsnivå och inom projektet, är hur biblioteken ska arbeta med barnverksamheten inom staden på ett hållbart vis. En realitet som biblioteken har att förhålla sig till är bibliotekens årshjul, dvs. stadenövergripande aktiviteter och satsningar som genomförs varje år runt samma datum. Exempel på sådana är arbetet med *Grundbeståndet* till förskolor, lovaktiviteter och det som görs i samband med olika bokgåvor, vilka tar bibliotekariernas arbetstid i anspråk och kräver upparbetade rutiner, samarbeten och metoder. Barn- och ungdomsbibliotekarieenkäten visade ytterligare på behovet av samordning kring det som ingår inom årshjulet. Frågan om hållbara arbetsmetoder för barnverksamheten är på så vis sammankopplad med bibliotekens årshjul, då arbetet med att utveckla strategier, koncept och metoder kring programverksamhet, bokgåvor och andra satsningar där biblioteken möter barn och unga är en del av organiseringen av ett långsiktigt och stabilt läsfrämjande, tillsammans med samordning av exempelvis lovaktiviteter.

Läs ♥ högt på Stadsbiblioteket.

En betydande del av det läsfrämjande har bedrivits genom utbildningar och fortbildningar. Att exempelvis utbilda och fortbilda övrig personal är ett sätt att arbeta långsiktigt, då arbetsmetoder och perspektiv då inte är beroende av *Stärkta bibliotek* för att leva vidare. Fortbildningar för bibliotekspersonal är en del av den organiseringen, då det möjliggör att tankar, metoder och perspektiv från *Stärkta bibliotek* lever vidare även efter projektiden är över. Fortbildningsdagar för bibliotekspersonalen i bland annat bemötande, barnrättskonventionen och mångspråk är goda exempel på detta. Också

utbildningar för samverkansparter utgör goda exempel på den aktörssamverkan som skett i projektet, då läsfrämjande idéer kan plockas upp av verksamma inom andra verksamheter, och översättas för att passa det som görs där (se Czarniawska & Joerges 1996). Satsningar av det här slaget har också möjlighet att vidga räckvidden för läsfrämjande insatser, dvs. nå familjer som annars inte skulle nås av biblioteken. Idéer kan inte spridas på egen hand, någon måste förvalta den, och det finns exempel på utbildningar som inte blivit av inom ramen för projektets första år på grund av att den läsfrämjande idén inte har plockats upp av den tänkta samverkansparten och på så vis tappat energin som krävs för att den ska omsättas till handling (se *ibid.*). Det finns säkerligen många förklaringar på det, men att andra frågor prioriteras, organisatoriska svårigheter eller att läsfrämjande anses ligga för långt ifrån den egna verksamheten kan vara några. De fortbildningar som genomförts av *Stärkta biblioteks* projektgrupp för bibliotekens personal får exemplifiera ett lärande som skett inom bibliotekens väggar. Inspiratörer och föreläsare utifrån har bidragit med andra perspektiv som förhoppningsvis har lett till nya insikter, som i förlängningen kan leda till nya uppsättningar av praktiker som kan komma barn och unga tillgodo. Fortbildningsdagarna utgör också exempel på ett kollegialt lärande, då det har inneburit tillfälle för koordinatörerna att sprida kunskap både om projektet, och dela med sig av sina kunskaper kring valda teman.

Att koordinatörerna är handplockade från den befintliga verksamheten och har tagit med sin sina kunskaper, kontakter och erfarenheter in i projektet är en styrka som haft betydelse för projektet. Den samlade erfarenhets-, kontakt- och kunskapsbasen som de tagit med sig in i projektet i kombination med att de haft ett år på sig att arbeta ihop sig till en välfungerande grupp tillsammans med projektledaren innebär en värdefull möjlighet fördjupa de samarbeten och satsningar som redan inletts. Genom att projektgruppen setts ofta har de haft möjlighet att diskutera frågor om tänkbara samarbetsparter, metoder och vilka insatser som ska prioriteras. Mötena, tillsammans med de olika aktiviteter som genomförts utifrån dessa diskussioner och samarbeten har i mångt och mycket handlat om ett kollegialt lärande (se Langelotz 2017), men också om ett 'knowing-in-practice', då kunskaperna har kunnat omsättas till vardagliga praktiker i samverkan med aktörer både innanför och utanför biblioteksverksamheten (se Gherardi 2008, Hager et al. 2012). Därför är det också positivt att koordinatorsgruppen behölls relativt intakt inför projektets andra år, och att projektgruppen förstärktes genom nyckelpersoner med värdefull kompetens, då ansvariga för *Läs ♥ förskola* och *Bokstart* knöts till den. Styrgruppen har också stärkts genom rekryteringen av en forskare inom området bibliotek och läsning.

Sammantaget bidrar dessa olika delar i det långsiktiga arbetet för jämlika villkor och till att stärka biblioteken. Mitt uppdrag handlade om att följa projektets första år, men då arbetet med denna rapport förskjutits något på grund av föräldraledighet har jag haft fortsatt mailkontakt med projektledaren vilken har uppdaterat mig om vad som skett under projektets andra år. De initiala förutsättningarna för projektet var att det skulle pågå i tre år, förutsatt att finansiering gavs, och att omfattningen skulle vara ungefär lika likvärdig under

alla tre åren. Projektet var tänkt att fungera som en trestegsraket där första året skulle vara explorativt, dvs. att olika metoder och samverkansformer för läsfrämjande arbete skulle testas och undersökas. År två skulle dessa fördjupas och utvecklas för att sedan slutföras och avslutas under år tre. Det är svårt att skriva en rapport om det första året utan att reflektera över fortsättningen. Projektet har, i likhet med de flesta andra satsningar både inom, och utom, befintlig kulturverksamhet, påverkats starkt av den kris som följt i spåren av Covid -19. Detta gjorde att de flesta av projektets satsningar och samarbeten sattes på paus under våren 2020, och projektkoordinatorer och projektledare gick in i ordinarie verksamhet. Detta handlar dels om att stötta upp i en ansträngd arbetssituation som pandemin inneburit, dels om att varken möten eller programverksamhet och andra aktiviteter som handlar om att möta bibliotekens besökare har kunnat genomföras under senare delen av våren, och inte heller under hösten. Projektgruppen och delar av styrgruppen har dock fortsatt att ha kontinuerliga möten digitalt. De har också gjort en särskild satsning knuten till *Sommarboken*, där barn som tillhör olika riskgrupper, eller som har anhöriga i riskgrupper, får den hemkörd. Dessutom har barn i vissa av de områden där biblioteken hållits stängda haft möjlighet att vara med på boksläpp av *Sommarboken* genom stadens bokbussar. De förändrade förutsättningar som den extraordinära situationen under 2020 har inneburit är ju inte på något vis unik för projektet *Stärkta bibliotek – staden där vi läser!* Pandemins verkningar för kultursektorn är genomgripande och det är ännu svårt att överblicka effekternas omfattning. Det går också att konstatera att det som varit själva utgångspunkterna för Kulturrådets nationella satsning för att stärka landets bibliotek, att öka utbudet och tillgången till biblioteksverksamheten, har varit svåra att realisera under rådande omständigheter. Bibliotekens roll som mötesplatser har ju också fått omvärderas under det gångna året. Förhoppningsvis så går Sverige, och världen, in i ett lugnare läge snart. Den allvarliga situationen har dock påverkat projektet *Stärkta bibliotek* i hög grad, och det var därför av stor betydelse att projektet fick fortsatt finansiering under ett tredje år, då projektet beviljades 3,5 miljoner kronor. Även om summan inte är vad som söktes, eller av samma storlek som år ett och två gör den det möjligt för projektgruppen att genomföra en del av det som redan planerats in och påbörjats, och slutföra det arbete som inleddes under projektets första år.

Som avslutande ord vill jag som följeforskare säga att jag har lärt mig otroligt mycket om folkbibliotekens uppdrag och verksamhet genom att följa det här komplexa och spännande projektet, och jag vill rikta ett stort tack till projektgruppen som har låtit mig ta del av möten, diskussioner, tankar och inte minst sin tid. Jag ser den här rapporten som en återkoppling till dem som jobbat i projektet och till dem som på olika vis samverkat med projektet, och till dem som fortsätter jobba läsfrämjande på biblioteken även efter att projektet avslutas. Min förhoppning är också att den kan bidra till en forskningsbaserad kunskapsutveckling inom området läsfrämjande arbete bland barn och unga utanför projektets ramar.

4 Litteratur

Aabø, S. & Audunson, R. (2012). Use of library space and the library as place. *Library & Information Science Research*. Vol. 34(2). pp. 138–149.

Aarsand, P. Melander, H. & Evaldsson, A. (2013). Om media literacy-praktiker i barns vardagsliv. I Bagga-Gupta, S. Evaldsson, A. Liberg, C. & Säljö, R. *Literacy-praktiker i och utanför skolan*. Malmö: Gleerups

Aarsand, P. & Melander Bowden, H. (2020). Digital literacy practices in children's everyday life: Participating in on-screen and off-screen activities. I Erstad, O. Flewitt, R. Kümmerling-Meibauer, B. & Pires Pereira, Í. S. (Eds.) *The Routledge Handbook of Digital Literacies in Early Childhood*, pp. 377–390. London: Routledge.

Ahnberg, E. Lundgren, M. Messing, J. & von Schantz Lundgren, I. (2010). Följeforskning som företeelse och följeforskarrollen som konkret praktik. I *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, årg 16, nr 3, hösten 2010, s. 55–66.

Andersson, J. (2005). Med läsning som mål. Om metoder och forskning på det läsfrämjande området. Stockholm: Kulturrådets skriftserie 2015:3.

Danielsson, H. & Sommansson, A. (2018). *Behöver biblioteken barnen – eller är det barnen som behöver biblioteken?* Stockholm: Kungliga biblioteket.
file:///C:/Users/xhills/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wek
yb3d8bbwe/TempState/Downloads/Behover_biblioteken_barnen_WEBB%20(1
)..pdf

Björklund, E. (2008). Att erövra litteracitet. Små barns kommunikativa möten med berättande, bilder, text och tecken i förskolan. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet. <http://hdl.handle.net/2077/18674>

Björklund, E. (2010). De yngsta barnens läs- och skrivhandlingar. I Rydsjö, K. Hultgren, F. & Limberg, L. (red). *Barnet, platsen, tiden. Teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld*, ss. 51–74. Stockholm: Regionbiblioteket Stockholm.

Carlsson, M. (2019). Slutrapport Barnens Växthus - BESKRIVNING OCH SAMMANFATTNING AV PROJEKTET, DESS RESULTAT OCH EFFEKTER, SAMT ERFARENHETER. (Intern rapport inom projektet Stärkta bibliotek, ej publicerad).

CSDH (2008). Closing the gap in a generation. Health equity through action on the social determinants of health. Final Report of the Commission on Social Determinants of Health. Geneva: World Health Organization.
https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43943/9789241563703_eng.pdf?sequence=1

Czarniawska, B. & Joerges, B. (1996). Travels of Ideas. In Czarniawska, b. & Sevón, G. (eds.) *Translating Organizational Change*. Berlin: de Gruyter.

Czarniawska, B. (2007). Shadowing and Other Techniques for Doing Fieldwork in Modern Societies. Liber: Malmö.

Dolatkhah, M. (2012). Politiska diskurser om barnbibliotek: En jämförande analys av två statliga utredningar. I Frenander, A. & Lindberg, J. (red.) *Styra eller stödja? Svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*, ss. 175–188. Borås: Högskolan i Borås.

Edwards, A. (2019). *Bilderbokens mångfald och möjligheter*, 2:a utgåvan. Stockholm: Natur & kultur.

Forsemalm, J. (2019). *Storstädernas jämlikhetsarbete. Om samlande kunskap, organisatorisk kapacitet och professionellt engagemang*. Mistra Urban Futures reports 2019:5 Göteborg: Mistra Urban Futures.

<https://www.mistraurbanfutures.org/sites/mistraurbanfutures.org/files/2019-5-rev-forsemalm.pdf>

Fredriksson, U. & Taube, K. (2012). *Läsning, läsvanor och läsundersökningar*. Lund: Studentlitteratur.

Gherardi, S. (2008). Situated knowledge and situated action: What do practice-based studies promise? In Barry, D. & Hansen, H. (Eds.), *The SAGE handbook of new approaches in management and organization* (pp. 516–525). Los Angeles: Sage.

Grahn-Farley, M. (2019). *Barnkonventionen. En kommentar*. Lund: Studentlitteratur.

Göteborgs stad (2013). *Biblioteksplan för Göteborgs Stad 2013 – 2021. Fastslagen i Göteborgs Stads Kommunfullmäktige 13 juni 2013*.

<https://docplayer.se/8288210-Biblioteksplan-goteborgs-stad-2013-2021.html>

Göteborgs stad (2017a). *Jämlikhetsrapporten 2017*. Göteborg: Göteborgs stad.

https://goteborg.se/wps/wcm/connect/3fe012fe-9367-4bd9-a0e9-52999da2ee7d/Jämlikhetsrapporten2017_171219.pdf?MOD=AJPERES

Göteborgs stad (2017b). *Underlag för staden där vi läser för våra barn – en del av arbetet för Jämlikt Göteborg*.

<https://goteborg.se/wps/wcm/connect/a34066fb-d290-492f-8c6c-695730d9259c/Underlag+-+Staden+där+vi+läser+för+våra+barn.pdf?MOD=AJPERES>

Göteborgs Stad (2018). *Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018–2026*. Göteborg: Göteborgs stad.

<https://goteborg.se/wps/wcm/connect/3acbb00f-65fd-4ab6-94bd-ab7325c08353/G%C3%B6teborgs+Stads+program+f%C3%B6r+en+j%C3%A4mlik+stad+2018-2026.pdf?MOD=AJPERES>

Hager, P. Lee, A. & Reich A. (2012). Preface: Practice, Learning and Change. In Hager, P. Lee, A. & Reich, A. (ed.) *Practice, Learning and Change Practice-Theory Perspectives on Professional Learning*. Dordrecht/Heidelberg/New York/London: Springer.

Hardy, I. Edwards-Groves, C. & Rönnerman, K. (2012). Collaborative Learning as a Travelling Practice: How Practices of Learning ‘Travel’. I *Educational Practice and Theory*, Vol. 34, No. 2, 2012, pp. 5–22.

Harris, R. (1992). *Librarianship: The erosion of a woman's profession*. Norwood, N.J. : Ablex.

Hesslow, E. Langelotz, L. & Tyrén, L. (2017). *Följeforskning I Läslyftet, Kungsbacka 2016/17*. <https://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:1164319/FULLTEXT01.pdf>

Institute of Health Equity (2010). *Fair Society Healthy Lives (The Marmot Review)*. <http://www.instituteofhealthequity.org/resources-reports/fair-society-healthy-lives-the-marmot-review/fair-society-healthy-lives-full-report-pdf.pdf>

Johansson, B. (2010). Barnbibliotekariers och forskares barnperspektiv. I Rydsjö, K. Hultgren, F. & Limberg L. (red). *Barnet, platsen, tiden. Teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld*. Stockholm: Regionbiblioteket Stockholm.

Johansson, B. & Hillén, S. (2016). *Läsa med de yngsta – Följeforskning av Läsrörelsens projekt Berätta, leka, läsa*. Stockholm: Läsrörelsen. http://www.lasrorelsen.nu/wordpress/wp-content/uploads/2017/05/Utvardering_Lasa_med_de_yngsta.pdf

Johansson, B. & Hultgren, F. (2018). Att utforma ett barnbibliotek tillsammans med barn. Delaktighetsprocesser på Malmö stadsbibliotek. Vetenskap för profession 42:2018. Borås: Högskolan i Borås.

Juncker, B. (2010). Barns bibliotek – nya villkor, nya utmaningar, nya teorier, nya begrepp. I Rydsjö, K. Hultgren, F. & Limberg L. (red). *Barnet, platsen, tiden. Teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld*, ss. 241–269. Stockholm: Regionbiblioteket Stockholm.

Kemmis, S. (2005). Knowing practice: Searching for saliences. I *Pedagogy, Culture, and Society*, 13 (3), pp. 391–426.

Kommittén för svenska språket (2002). *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*, SOU 2002:27. Regeringen: Stockholm. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2002/04/sou-200227/>

Kulturrådet (2015). *Med läsning som mål: Om metoder och forskning på det läsfrämjande området*. Stockholm: Statens kulturråd. <https://www.kulturradet.se/publikationer/med-lasning-som-mal/>

Kulturrådet (2019a). *Främja läsning. Handlingsprogram för läsfrämjande 2019*. Stockholm: Statens kulturråd. <https://www.kulturradet.se/publikationer/handlingsprogram-lasframjande/>

Kulturrådet (2019b). *Stärkta bibliotek. Delrapport mars 2019*. Stockholm: Statens kulturråd. https://www.kulturradet.se/globalassets/start/nyheter/delrapport_starkta_bibliotek.pdf

Kulturrådet (2019c). *Stärkta bibliotek. Första året, 2018*. Stockholm: Statens kulturråd. <http://www.e-magin.se/paper/537crjm5/paper/1#/paper/537crjm5/1>

Kungliga biblioteket (2017). *Migration och språklig mångfald. Bibliotekens roll i det flerspråkiga samhället. Nationell biblioteksstrategi*. Stockholm: Kungliga biblioteket.

<http://www.kb.se/dokument/Migration%20och%20språklig%20mångfald%20-%20bibliotekens%20roll%20i%20det%20flerspråkiga%20samhället.pdf>

Kungliga biblioteket (2019). *Demokratins skattkammare: förslag till en nationell biblioteksstrategi* (2019). Stockholm: Kungliga biblioteket.
<https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/nationell-biblioteksstrategi.html>

Kåreland, L. (2013). *Barnboken i samhället*. Lund: Studentlitteratur.

Langelotz, L. (2017). Kollegialt lärande i praktiken: kompetensutveckling eller kollektiv korrigering? Stockholm: Natur & Kultur.

Liberg, C. (1993/2006). *Hur barn lär sig läsa och skriva*. Lund: Studentlitteratur.

Lindberg, K. & Erlingsdóttir, G. (2005). Att studera översättningar. Två resor i den svenska hälso- och sjukvården. I *Nordiske Organisasjonsstudier*, volym 7, 3–4 ss. 27–51.

Lindberg, J. (2019). Barnbibliotekariers kompetens. En fokusgruppsstudie i Stockholms län. Stockholm: Region Stockholm.

Lundgren, L. (2015). ”Sänd dit barnen!” Stockholms barns och ungdomsbibliotek. I Lundgren, L. Myrstener, M. & Wallin K. E. (red.) *Böcker bibliotek bildning: Valfrid Palmgren Munch-Petersens liv och verk*. Stockholm: Stockholmia förlag.

Lundh, A. & Michnik, K. (2014). Samarbete mellan folkbibliotek och barnhälsovård i Sverige: En utökad kartläggning och nulägesbeskrivning. Halmstad: Regionbibliotek Halland.

Lundin Karphammar, M. (2019). Implementering av barnkonventionen – med hjärta och hjärna. Lund: Studentlitteratur.

Läsdelegationen (2018). *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället*, SOU 2018:57. Stockholm: Regeringen.
<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/06/sou-201857/>

Markström, A (2013). Pedagogisering av föräldrar i förskola och skola. I Harju, A. & Tallberg Broman, I. (red.) *Den goda barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlssons.

Melinder, K. (2011). Den svenska Marmot-applikationen. Utredningen som försvann men lever vidare. *Socialmedicinsk tidskrift*, Vol 88, Nr 4 (2011).

OECD (2002). *Reading for Change: Performance and Engagement Across Countries. Results from PISA 2000*. OECD. https://www.oecd-ilibrary.org/education/reading-for-change-performance-and-engagement-across-countries_9789264099289-en

- Pilerot, O. & Hultgren, F. (2016). *Folkbibliotekens arbete för och med nyanlända – om förändring, svårigheter och inspirerande utmaningar*. Borås: Sektionen för biblioteks- och informationsvetenskap vid Högskolan i Borås.
- Rydsjö, K. & Elf, A. (2007). *Studier av barn- och ungdomsbibliotek – en kunskapsöversikt*. Stockholms stadsbiblioteks skriftserie 14. Stockholm: regionbibliotek Stockholm.
- Rydsjö, K. Limberg, L. & Hultgren, F. (2010). Det samtida barnbiblioteket – ett bibliotek i barnens tjänst. I Rydsjö, K. Hultgren, F. & Limberg, L. (red). *Barnet, platsen, tiden. Teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld*. Stockholm: Regionbiblioteket Stockholm.
- Rydsjö, K. (2015). Dags att höja ribban! Samverkan för små barns språkutveckling. Regionbiblioteket Halland.
- Rönnerman, K. (2018). Vikten av teori i praktknära forskning: Exemplet aktionsforskning och teorin om praktikarkitekturer. I *Utbildning & Lärande* 2018, VOL 12, NR 1, 45–54.
- Sandin, A. S. (2011). *Barnbibliotek och lässtimulans. Delaktighet, förhållningssätt, samarbete*. Stockholms stadsbiblioteks skriftserie 17. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm/Stockholms stadsbibliotek.
- Schatzki, T. (2005). The sites of organization. I *Organization Studies*, 26(3): 465–484.
- Schatzki T. (2010a). Materiality and Social Life. I *Nature and Culture* 5(2), Summer 2010: 123–149
- Schatzki, T. (2010b). *The Site of the Social. A Philosophical Account of the Constitution of Social Life and Change*. Pennsylvania: Penn State University Press.
- Skolverket (2010). *Läroplan för förskolan. Reviderad 2010*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2018). *Läroplan för förskolan. Lpfö 18*. Stockholm: Skolverket. <https://www.skolverket.se/publikationsserier/styrdokument/2018/laroplan-for-forskolan-lpfo-18>
- Statens folkhälsoinstitut (2008). Utjämna hälsoskillnaderna inom en generation. Jämlikhet i hälsa genom påverkan av de sociala bestämningsfaktorererna. Östersund: Statens folkhälsoinstitut. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/69832/WHO_IER_CSDH_08.1_swe.pdf;jsessionid=9482D08E023D01AB5F495E28FE545CAE?sequence=7
- Svensson, A. (2009). *Barnet, språket och miljön. Från ord till mening*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, A. (2011). Språkstimulerande miljöer i förskolan. En utvärdering av Att läsa och berätta – gör förskolan rolig och lärorik. Stockholm/Jönköping: Kulturrådet/Länsbibliotek Jönköping.

Taube, K. (2007). *Barns tidiga läsning*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Taube, K. (2013). Flickors och pojkars förmåga och lust att läsa. I Björkman, J. & Fjæstad, B. (red.) *Läsning RJ:s årsbok 2013/2014*. Göteborg/Stockholm: Makadam förlag.

Tveit, Å. K. (2016). *Rom for barn: Norske barnebibliotek 1914–35 og på 2000-talet*. Diss. Oslo: Høgskolan i Oslo & Akershus.

Williams, C. (1992). The glass escalator: hidden advantages form men in the “female” professions. *Social problems*, 39 (3): 253–267.

Bilaga 1

Intervjufrågor:

- Kan du berätta lite om din bakgrund och vad du har gjort innan *Stärkta bibliotek*?
- Vilken var din motivation att söka dig till *Stärkta bibliotek*, vad var det som lockade?
- Vad tar du med dig in i projektet?
- Dina fokusområden och ansvarsområden är (enligt en organisationskarta över projektet). Finns det flera?
- Hur tänker du kring att jobba strategiskt inom ramen för projektet?
- Min följeforskning fokuserar bland annat bokgåvor. Vad i det du gör har innefattat bokgåvor? Kan du berätta mer om hur det har gått till?
- Min följeforskning fokuserar också fortbildningar och utbildningar. Hur finns det i det du gör?
- Berätta mer om dina fokus- och ansvarsområden!
- Hur har arbetet i koordinatorsgruppen fungerat, vad bidrar det med?
- Inom *Stärkta bibliotek* arbetar ni med både sådant som ingår i bibliotekens ordinarie verksamhet och annat. Vad i det vi pratat om idag skulle du säga är specifikt för projektet?
- Har ni kontakt med andra projekt inom Kulturrådets satsning *Stärkta bibliotek*?
- Hur kopplar du det som görs i *Stärkta bibliotek* övergripande jämlikhetsarbete? Exempelvis till *Jämlikt Göteborg/Jämlik stad* och mobiliseringen *Staden där vi läser för våra barn*?

6 Bilaga 2

Vill ditt barn vara med i ett läsfrämjande forskningsprojekt?

Hej vårdnadshavare! Ert barn kommer snart att besöka aktiviteten *Lyssna, upptäck, berätta* i Barnens växthus, Trädgårdsföreningen.

Mitt namn är Sandra Hillén och jag är forskare och etnolog vid Göteborgs universitet. På uppdrag av kulturförvaltningen i Göteborg utför jag följeforskning i det läsfrämjande projektet ”Stärkta bibliotek – staden där vi läser!” som handlar om att göra det lättare för barn att läsa fler böcker, och för vuxna att läsa mer för barn. Barnens växthus är en del av det projektet.

Syftet med följeforskningen är att följa och löpande utvärdera det som görs i ”Stärkta bibliotek – staden där vi läser!”. Följeforskningen kommer att resultera i en rapport som publiceras under 2020. Jag är särskilt intresserad av aktiviteter knutna till bokgåvor, och jag vill gärna vara med och se vad som händer när ert barns klass besöker *Lyssna, upptäck, berätta*.

Följeforskningen följer de forskningsetiska riktlinjer som rekommenderas av Vetenskapsrådet. Den metod som kommer att användas är deltagande observation, där jag antecknar det som händer. Mitt fokus kommer att ligga mer på det som händer än på enskilda barn. Observationen kommer att utgöra ett exempel på en läsfrämjande aktivitet knuten till en bok. Att delta i forskningen är frivilligt, och ert barn kan när som helst avbryta sin medverkan genom att meddela mig eller läraren. Det material som samlas in under observationen kommer att förvaras på ett säkert sätt, och både skolan och ert barn kommer att anonymiseras när jag skriver om detta. Det är viktigt att barnet själv vill delta, och att barnet muntligen informerats om det som står i det här brevet.

Jag har informerat mitt barn om forskningens syfte, metoder och villkor. Det är okej för mig och mitt barn att jag observerar barnet under *Lyssna, upptäck, berätta* i Barnens växthus:

- ☐ JA
- ☐ NEJ

Datum:

Namn (förälder och barn):

Om du, eller ditt barn, har frågor kontakta mig på:

sandra.hillen@gu.se

Den underskrivna blanketten ges till lärare XX. Det går också bra att maila den till mig på adressen ovan. Det är bra om den kommer in senast måndag den **9 september!**

Hälsningar Sandra Hillén

Kulturförvaltningen

Telefon, växel: 031-365 00 00

E-post: kultur@kultur.goteborg.se

